

**AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ**

YÜKSEK LİSANS MERKEZİ

Elyazması hukukunda

Tofige Hüseynova Ataxan kızının

“ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE OPEC`İN PETROL POLİTİKASI”

Konusunda

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İhtisasın şifresi ve adı 060213_Uluslararası İlişkiler

İhtisaslaşma “ Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi”

Tez Danışmanı:

Oktay Guliyev Gulu oğlu

İktisat elmleri üzre felsefe doktoru

Yüksek Lisans Programının Rehberi:

Gabil Manafov Nadir oğlu

İktisat elmleri doktoru, prof.

Kafedra müdiri

Fariz Ahmedov Saleh oğlu

İktisat elmleri üzre felsefe doktoru,doç.

BAKI - 2015

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
YÜKSEK LİSANS MERKEZİ

“ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE OPEC’İN PETROL POLİTİKASI”

YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

Hazırlayan

TOFİGE HÜSEYNOVA

Danışman

İ. Ü. F. Dr. Oktay GULİYEV

BAKÜ-2015

İÇERİK

ÖZET

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM ULUSLARARASI ÖRGÜTLERE GİRİŞ

1.1.ULUSLARARASI ÖRGÜTLERE GİRİŞ.....	5
1.1.1. Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimi	5
1.1.2. Uluslararası Örgütlerin Varoluşunu Açıklayan Teoriler.....	7

İKİNCİ BÖLÜM OPEC'İN KURULUŞ SÜRECİ, AMAÇLARI VE YÖNETİMİ

2.1. OPEC'İN KURULMASI.....	12
2.1.1. OPEC'in Kurulmasından Önceki Dönem.....	12
2.1.2. OPEC'in Kurulması.....	17
2.2. OPEC'İN YÖNETİMİ VE KARARALMA MEKANİZMASI.....	21
2.2.1. OPEC'in Amaçları.....	21
2.2.2. OPEC'e Üyelik.....	22
2.2.3. OPEC'in Yapısı ve Kararalma Mekanizması.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM OPEC ÜLKELERİNİN PETROL REZERVLERİ ve OPEC'in PETROL PİYASASI

3.1. OPEC ÜLKELERİNİN PETROL REZERVLERİ.....	29
3.1.1. Suudi Arabistan.....	29
3.1.2. İran.....	30

3.1.3. Irak.....	31
3.1.4. Kuveyt.....	31
3.1.5. Venezuela.....	32
3.1.6. Birleşik Arap Emirlikleri.....	34
3.1.7. Katar.....	34
3.1.8. Libya.....	35
3.1.9. Endonezya.....	35
3.1.10. Angola.....	36
3.1.11. Ekvador.....	36
3.1.12. Cezayir.....	37
3.1.13. Nijerya.....	38
3.2 PETROL PİYASASI VE OPEC.....	39
3.2.1. Petrol Piyasasının Genel Özellikleri.....	39
3.2.2. Petrol Fiyatları.....	43
3.2.3. OPEC'in Petrol Sepeti.....	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OPEC'İN ENERJİ İLİŞKİLERİ

4.1 OPEC'İN ENERJİ İLİŞKİLERİ.....	55
4.1.1. OPEC'in Petrol Strajesinde ABD, Batı Devletleri, Rusya ve Çin'in Yeri.....	55
4.1.2 Azerbaycan ve OPEC İşbirliğinin Perspektifleri.....	68
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	82

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BP	Britaniya Petrolü
EİÖ	Ekonomik İşbirliği Örgütü
EKOSOS	Ekonomik ve Sosyal Komite
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
İEA	Uluslararası Enerji Ajansı
OPEC	Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü
RF	Rusya Federasyonu
SOCAR	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
WTI	Batı Teksas Ham Petrolü

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Dünya Birincil Enerji Tüketiminde Yakıt Paylar : 2000-2020 (%).....	42
Tablo 2. OPEC'in sepet fiyatı (\$, varil).....	48
Tablo 3. OPEC'in Şubat 2014-Mart 2015 tarihleri arasında aylık sepet fiyatı.....	52
Tablo 4. İmzalanmış anlaşmalar üzere petrol yatakları ve yapılacak yatırımlar.....	72

RESİMLER

Resim 1. OPEC'in payına düşen dünya petrol rezervleri.....	33
Resim 2. Ülkelerin kanıtlanmış petrol rezervleri.....	33

ÖZET

OPEC, net petrol ihraç eden ve bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini ellerinde bulunduran 12 ülkenin oluşturduğu bir konfederasyondur. 9-14 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta toplanan konferans sonucunda resmen kurulmuştur. Örgütün merkezi ilk beş yıl Cenova' da iken 1965'te Viyana'ya taşınmıştır.

Tez konusunda OPEC'in kurulması, yönetim ve kararalma mekanizması araştırılmış, OPEC'e üye ülkelerin petrol rezervleri gözden geçirilmiştir. Petrol piyasasında OPEC'in yerinin önemi açıklanmıştır. Bundan başka OPEC'in ABD, Batı devletleri, Rusya, Çin ve Azerbaycanla olan enerji ilişkilerinden bahsedilmiştir.

Anahtar kelimeler: Petrol, Petrol fiyatları, OPEC ve Azerbaycan, OPEC'in enerji ilişkileri.

GİRİŞ

Gün geçtikçe parlayan Arap Milliyetçiliğinin odak noktası petroldü. 1950'lerden itibaren resmi düzeyde olmasa da Arap petrol uzmanları, bir çok toplantılar yapmış, temaslarda bulunmuşlardır. Başlarda bu toplantıların konusu İsrail'e karşı bir petrol bloğu kurmak ve bunun kara liste ve benzer yollarla uluslararası şirketlere uygulanması şeklinde ekonomik önlemlerdi. Petrol, tüm diğer silahların yanında Arapların çıkarabileceği en kuvvetli silah olmaya adaydı.

Petrol ihraç eden ülkeler, 1950'lerde, ayrıcalıklı petrol şirketleriyle olan ilişkilerini genel olarak birbirlerinden bağımsız olarak yürütüyorlardı. Haziran 1953'te imzaladıkları anlaşmayla, birbirleriyle petrol konusunda bilgi alışverişi yaparak petrol politikaları üzerine sürekli ve düzenli danışmalarda bulunmayı kabul etmişlerdir. Bu petrol üreticisi ülkelerin aralarında imzaladıkları ilk anlaşmadır. Petrol ihracatçısı Ortadoğu ülkelerinin, yabancı petrol şirketleriyle ilişkilerini daha iyi ekonomik koşullarda yeniden gözden geçirme girişimleri, 1960'lara doğru bireysel girişimlerin ötesinde, daha kapsamlı bir çalışmaya dönmüştür. 1945 yılında kurulan Arap Birliği'nin varlığı bölge petrolünün, bölge devletlerinin kalkınmasında, ekonomik ve siyasal gelişmesinde kullanımı yönünde görüşlere adeta örgüt zemini hazırlamıştır. 1950 başlarında bir güvenlik paktı olarak imzalanan Ortak Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasıyla petrole, örgüt politikası üzerinde önemli bir yer verilmiştir. Petrol üreticisi şirketlerin ortak bir petrol politikasıyla yabancı petrol şirketlerine karşı bir örgüt bünyesinde birleşme çabaları henüz belirli bir sonuca ulaşmamış iken petrol piyasasında peşpeşe gelen bir diğer önemli gelişme üretici ülkelerin fiyat politikaları yönünden bir karar almalarını kaçınılmaz kılmıştır. Uluslararası petrol şirketlerinin ham petrol afişe fiyatlarını % 6 oranında ve varil başına 0,10 dolar indirme kararını açıklamalarının ardından, 10 Eylül 1960'da İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezüella hükümet temsilcileri Bağdat'ta toplanarak üye ülkelerin petrol politikalarını koordine edecek ortak bir petrol

politikası çerçevesinde birleşecekleri daimi bir petrol ihraç eden ülkeler örgütü OPEC'i kurmayı kararlaştırmışlardır.

1960'larda başlıca petrol üreticisi ve ihracatçısı ülkelerin kurduğu bu örgütlenme temelde üye ülkelerin petrol politikalarını koordine ve birleştirmek suretiyle hem ihracatçılara güvenli, adil ve istikrarlı bir fiyat sağlamayı; hem ithalatçı ülkelere düzenli ve ekonomik petrol temin etmeyi; hem de sektöre yatırım yapmış sermaye gruplarının çıkarlarını korumayı amaç edinmişti. Petrol fiyatlarının ve üye ülkelerinin ihracat kotalarının görüşüldüğü bir forum geçmişte çok etkili bir petrol karteli örneği vermiştir. Ancak zamanla gücünü yitirmeye başlamıştır.

Kurucu üyeleri; Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezuela'dır (1960). Kuruluşa, sonradan Katar (1961), Ubya (1962), Endonezya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvator (1973-1992) ve Gabon (1975-1994) katılmışlardır.

Örgütün başlıca organları yılda en az iki kez toplanan üye ülkelerin üst düzey temsilcilerinden oluşan konferans ve yöneticiler kuruludur (board of governors).

Kurucu üyelerin, yeni üyelerin kuruluşa kabul edilmesinde sahip oldukları veto hakkından başka ayrıcalıkları yoktur. Net petrol ihracatçısı olan ve petrol konusundaki çıkarları OPEC üyeleriyle aynı doğrultuda olan ülkeler kuruluşa katılabilirler.

Araştırmanın amacı OPEC'in faaliyet alanını gözden geçirmek, örgütün petrolle ilgili uygulanan stratejiler ve bu stratejilerin dünya petrol piyasasına yaptığı etkiyi incelemektir. Araştırmada tüm imkanların varlığını kayda almış ve gelecekte de OPEC'in bu örgüte üye olmayan ülkeleri için açık olan etkinliklerinde Azerbaycan'ı memnuniyetle görmek istediği belirtilmiştir.

Araştırmada petrol sektörünün ekonomik yapısının modernizasyon sorunlarının inceleme ve araştırmaları hedef seçilen araştırma çalışmalarında sistemli, situasyon yaklaşım ve verifikasyon ilkesi temelinde yerel sanayini

karakterize eden haberler imal edilerek ilgili uygun gelen sonuçları nitelendirmiştir.

Amaç ve sonuç vahdetini kılavuz edinerek araştırma çalışmalarında OPEC ve Azerbaycan'ın petrol stratejisinin şekillenmesi ve gerçekleşmesi açıları, rasyonel ekonomik yapılanması, investisyon politika ve petrol-gaz sanayisinin modernizasyon'unun alternatif ekonomik mekanizmaları çevresinde ise öneriler paketi işlenmiştir.

Araştırmanın önemine gelince, OPEC ülkelerinin başlıca gelir kaynağını petrol gelirleri oluşturmaktadır. Günümüzde OPEC dünya petrol piyasasına aktif hareketli etki olanaklarına sahiptir. 1960 yılından beri OPEC tekel imajını korumayı başarmıştır. OPEC'in merkezi Avusturya'nın Viyana şehrinde bulunuyor. OPEC, dünya petrol piyasasında petrol fiyatının sabit tutulması amacıyla üretim kotası belirliyor. Kotalar OPEC'in dünya petrol pazarında en büyük düzenleme aletidir. Bu kotalar örgüt içinde ülkelere belirli oranda dağıtılıyor.

OPEC'in dünya ekonomisindeki yeri yadsınamaz. Örgüt dünya petrol piyasalarına olumlu etkiye sahiptir. Örgütün tarihsel deneyiminin ve üye ülkelerinin geliş tarihinin öğrenilmesi özel önem arz etmektedir. Dünya ekonomisinin dünya petrol pazarından bağımlılığını dikkate alırsak bunun önemi daha da artıyor.

Yapılan araştırmada kitaplardan (Viotti, Karluk, A. Hesenov, Soysal Cengiz, Önertürk Filiz, Kaufmann, Adelman ve s.), internet kaynaklarından (opec.org, iea.org, ve s.), dergilerden (BP Statistical Review of World Energy, Ekvador Ülke Bülteni, ve s.) yararlanılmıştır.

Yapılan araştırmanın içeriği özet, giriş, 4 bölüm, sonuç ve kaynakçadan ibaretdir. Araştırma yapılacak bölümler aşağıdakilerdir:

1. Bölüm Uluslararası Örgütlere Giriş
2. Bölüm Uluslararası İlişkilerde OPEC
3. Bölüm OPEC Ülkelerinin Petrol Rezervleri ve Opec`in Petrol Piyasası
4. Bölüm OPEC`in Enerji İlişkileri

1. Bölüm 2 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde uluslararası örgütlerin tarihsel gelişiminden ve uluslararası örgütlerin varoluşunu açıklayan teorilerden bahsediliyor.

2. Bölüm 2 ana başlıktan oluşmaktadır. 1. ana başlık 2 alt başlıktan oluşmaktadır. Burada OPEC'in kuruluş tarihi araştırılmıştır. 2. ana başlık 3 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde OPEC'in amaçları, yönetimi ve karar alma mekanizması araştırılmıştır.

3. Bölüm 2 ana başlıkta oluşturulmuştur. 1. ana başlık 13 alt başlıktan oluşmaktadır. Burada OPEC'e üye olan ülkelerin petrol rezervleri araştırılmıştır. 2. ana başlık 3 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıkta petrol piyasasının genel özelliklerinden bahs edilmiş, petrol fiyatlarındaki değişimler araştırılmış, OPEC'in petrol sepetindeki fiyat değişimleri OPEC kurulduğu ilk günden günümüzedek gözlemlenerek araştırılmıştır.

4. Bölüm 2 alt başlıktan oluşmakta olup, bu bölümde OPEC'in enerji ilişkilerinden bahs edilmiştir. OPEC'in petrol politikasında ABD, Batı Devletleri Rusya ve Çinin yeri ayrıca araştırılmış, Azerbaycanla işbirliğinin perspektifleri gözlemlenmiştir.

OPEC tarihi varlığı boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle petrol gelirlerinden bağımlılık düzeyinin yüksek olması nedeniyle dünya petrol piyasalarında fiyatın düşmesi, ülkelerin döviz gelirlerinin azalması, ülkelerde döviz ve ekonomik gerginliğin artmasına neden olmuştur.

OPEC, bir kartel değil, bağımsız petrol üreten ülkeler arasında işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan bir kuruluştur. Petrol fiyatlarını ve üretim miktarlarını belirlemesi açısından kartel özelliği göstermektedir. Ancak uygulamada Örgüt'ün aldığı kararlara uyulmasını fiilen sağlayacak bir mekanizma yoktur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERE GİRİŞ

1.1.ULUSLARARASI ÖRGÜTLERE GİRİŞ

Uluslararası örgütler, ulus-devletin ortaya çıkışı ve uluslararası sisteme hakim olmasıyla görünmeye başlamıştır. Bu yönüyle modern bir siyasal sistemin önemli bir unsuru olan uluslararası örgütlere daha çok 19. yüzyılda rastlanmaktadır.¹

1.1.1. Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimi

1648 yılında Avrupa’da 30 Yıl Savaşlarını sona erdiren Westphalia Antlaşması bir yönüyle dünyanın en kanlı savaşlarından birini sona erdirirken, diğer yandan uluslararası sistemi kökünden değiştiren bir egemenlik anlayışını da dünya sisteminde hakim kılmıştır. Evrensel imparatorluklara karşı ülkesel “ulus-devletin” zaferini simgeleyen bu barış antlaşması, uluslararası alanda devletlerin egemenliğini ve eşitliğini ilkesel bir temel kural haline gelmiştir. Bu anlayışın bir doğal yansıması olarak dünya sisteminde egemen ve eşit devletlerden kurulmuş bir dünya sistemine doğru bir siyasi yolculuk başlamıştır. Bu yolculukta çok uluslu imparatorluklar birer birer çökerken yerine çok sayıda ulus-devlet ortaya çıkmıştır. Egemen eşitlik ilkesi etrafında yeniden oluşan yeni düzene Fransız ihtilali’nin yükselttiği milliyetçilik hareketi de yeni bir ruh vermiş ve dünya sistemine “uluslar sistemi” ya da “uluslararası sistem” denmeye başlanmıştır.² Egemen ve eşit olduğu varsayılan devletlerden oluştuğu varsayılan yeni bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistem merkezi bir otoritenin olmadığı, devletlerin genel olarak güvenlik kaygılarıyla hareket ettikleri anarşik bir özellik göstermeye başlamış ve uluslararası ilişkilerin ana konusunu güvenlik sorunları oluşturmaya başlamıştır. Güvenliğin esas mesele

---

¹ Özen. Ç., (2013), “Uluslararası Örgütler”, AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

² Eralp, A., (2005), “Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar”, İletişim yayınları, İstanbul.

olduğu bir uluslararası sistemde ise işbirliği ve bütünleşme alanında gelişmeler oldukça sınırlı kalmıştır.

Bu sistemde devletler uluslararası örgütler kurarak işbirliği yapma imkanı bulabilmişlerdir. Bir başka deyişle uluslararası örgütlerin ortaya çıkışında Westphalia Antlaşması ve onun getirdiği egemenlik ve eşitlik anlayışı belirleyici olmuştur. Buna karşılık uluslararası örgütlerin yaygınlaşması için 19. yüzyılın başını beklemek gerekmiştir. Bunun temel nedeni ülkesel, ulus-devletlerin yaygınlık kazanması ve bu devletlerarası ilişkilerin barışçıl bir dönemde artış göstermesidir. 19. yüzyıl bu açıdan Avrupa'da uluslararası örgütlerin yaygınlık kazandığı bir büyük başlangıç dönemi olmuştur.³

Küresel bir bütün olma özelliği kazanan yeni dünya sisteminin, devletlerin işbirliğine dayanmakta olduğunu ve bu sistemin teknik ve belirli dar alanlarda ortaya çıkan uluslararası kurum ve kuralların düzenleyiciliği esasında geliştiğini gözlemek mümkündür. Uluslararası örgütler, uluslararası alanlarda eşgüdümlü bir işleyişi mümkün kılarak hükümetleri bir araya getirirken, yarattıkları yeni örgütsel çerçevelerle de devletin karar alma ve bu kararları uygulama esaslarını temelden etkilemektedir.

Ortaya çıkan yeni durum bir yandan iç ve dış politika arasındaki çizgiyi, öte yandan ekonomik konularla güvenlik konuları arasındaki ayrımı ortadan kaldırmakta ve sonuçta devletin işleyişini bir bakıma yeniden tanımlamaktadır.⁴

Devletler özerkliklerini ve egemenlik yetkilerini bir bakıma korumakla birlikte, söz konusu egemenlik anlayışı nitelik değiştirmeye başlamıştır. Gelişen uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler sistemi içinde, ulusal egemenlik mutlak olmaktan çıkmaktadır. Ulusal hukuk, evrensel normlara uymak durumunda kalmaktadır. Bu çerçevede uluslararası örgütler de önemli bir işlev görmektedir. Bu gelişim uluslararası örgütlerin teknik işbirliği ve eşgüdüm

---

³Vıotti, P. and Kauppi, M. (1987), "International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism", New York: Mc Millan Publication Co.

⁴Tepebaş, U., (2007), "Bölgesel Sorunların Çözümünde Uluslararası Örgütlerin Rollerini", TASAM Stratejik Araştırmalar Dergisi, sayı 10

organı olmaktan çıkıp giderek siyasal anlamda evrensel normların koruyucusu niteliği kazanmasına da yol açmaktadır.⁵

Günümüzde uluslararası aktör olarak devlet hala önemini korumaktadır. Devletin belirleyici olduğu bir dünya düzeni de esas olarak varlığını korumaktadır. Öte yandan devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemde önem kazandığını da gözlemliyoruz. Bu durum devletin uluslararası politikadaki konumunu ve dış politika belirleme ve uygulama şeklini kökten değiştirmektedir. Bugün devletin yanı sıra, çok uluslu şirketler, hükümet- dışı örgütler ve çeşitli ulusötesi baskı grupları, küresel elitler de uluslararası aktörler olarak uluslararası sistem kapsamı içinde etkinlik kazanmaktadır.⁶

Küresel ölçekte ortaya çıkan bu örgütsel ağ başta ekonomik ve teknik alanlar olmak üzere siyasal sistemin de bütünleşmesine yol açmaktadır. Ancak devletlerin ortadan kalktığını ve küresel bir dünya devletine doğru gidildiğini iddia etmek mümkün değildir. Burada söz konusu olan devletlerarasında ve daha doğrusu toplumlar arasında sıkılaştan bağların yarattığı karşılıklı bağımlılıktır. Karşılıklı bağımlılığın esas olduğu bir yenedünya düzeni ortaya çıkmaktadır. Bu yeni dünya düzeninde devletin yetkileri bir oranda sınırlanmıştır. Karşılıklı bağımlılık olgusu devletin hareket alanını daraltmış, yine de devlet temel uluslararası siyasal birim, bir başka deyişle aktör olarak kalabilmiştir.⁷

1.1.2.Uluslararası Örgütlerin Varoluşunu Açıklayan Teoriler

Uluslararası ilişkilerde gözlemlenen en temel olgu, değişen koşulların ve bunun yarattığı yeni ihtiyaçların devletler arası ilişkileri derinden etkilemesidir. Ortaya çıkan yeni koşullar ve bu yeni koşullarla bağlı gelişen yeni ihtiyaçlar, devletleri artan şekilde işbirliğine zorlamakta ve devletler arasındaki fiziki ve görünmeyen sınırları giderek belirsiz hale getirmektedir. Bu olgu uluslararası örgütlerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde temel belirleyici olmuştur.⁸

---

⁵ Pazarıcı, H., (1989), “Uluslararası Hukuk Dersleri”, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara, c.II

⁶ Özen, Ç., (2013), “Uluslararası Örgütler”, AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir

⁷ Ateş, D. (2012), “Uluslararası Örgütler”, Bursa.

⁸ Archer, C. (1992). “International Organizations”, London

Caporaso ve Pelowski, öncekine göre daha kapsayıcı (coğrafi veya işlevsel olarak) yeni yapıların ve işlevlerin uluslararası ilişkilerde ortaya çıkmakta olduğunu ve bunun uluslararası politikanın doğasını değiştirdiyini belirtmektedir. Glipin ise, bu değişimi büyük devletlere bağlamakta, başat aktörler olarak büyük devletlerin çıkarları ve bu aktörler arasındaki güç dengesinin ekonomik, teknolojik ve diğer gelişmeler sonucunda değişmekte olduğunu, uluslararası sistemin ve politikanın değişimini de bunun belirlediğini ileri sürmektedir. İster başat aktörlerden gelmeye başlasın, ya da sistemin gereği olarak ortaya çıksın bu değişimin isteği sonuç olarak uluslararası politikayı değiştirmekte ve uluslararası sistemin uluslararası kurum ve kurallar ağı içinde işleyen bütünleşik bir sisteme dönüşmesine neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni örgütsel ağ ve onun birlikte gelişen uluslararası meşruiyete sahip küresel ve evrensel kurallar, doğal olarak uluslararası politikanın işleyiş mekanizmaları üzerinde etkili olmaya başlamaktadır. Bugün uluslararası örgütleri anlamak ve açıklamak için bu değişim olgusunu ve ortaya çıkmakta olan küresel bütünleşik kurum ve kurallar ağını anlamak gereklidir. Bu örgütsel ağı ve arkasındaki değişim dinamiklerini dikkate almadan, ya da yok sayarak yapılacak bir uluslararası politika analizi eksik kalacak ve yanıltıcı olacaktır.⁹

Genel olarak uluslararası bütünleşme başlığı altında ele aldığımız bu yeni durum işbirliğini ve barışçıl dönüşümü ön plana çıkarmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplini açısından bu da yeni bir durumu ifade etmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini yıllarca çatışma, şiddet, güç ve çıkar odaklı bir şekilde gelişmiştir. Uluslararası bütünleşme olgusu ise işbirliği ve barışçıl değişimi esas almaktadır.¹⁰ Öte yandan dünyamızda savaşlar da sona ermiş değildir. Bu çerçevede uluslararası işbirliğini esas kılan uluslararası politikadaki söz konusu değişim ve dönüşüm kimi zaman yeni güç sahipleri ile eskileri arasında şiddete dayalı bir çatışmaya neden olabilmektedir. Bu çerçevede uluslararası politika çatışma ve işbirliği arasında gelişimini sürmektedir. Uluslararası örgütlerin ve

---

⁹ Caporaso, J. A, Pelowski, A, L. (1971). “ **Economic and Political Integration in Europe: A Time-Series Quasi-Experimental Analysis**”, American Political Science Review, Vol 65, June

¹⁰ Özen, Ç. (2013), “**Uluslararası Örgütler**”, AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

uluslararası hukukun gelişimi bu denklem içinde uluslararası politikada işbirliğini öne çıkarmakta ve savaşları kaçınılmaz bir yazgı olmaktan çıkartmaktadır. Bu nedenle şiddet kullanımı veya tehdidin uluslararası örgütlerin uluslararası hukukun gelişim sürecinde etkisini ve önemini yitirmekte olduğu ileri sürülmektedir.¹¹

Yukarda özetlemeye çalıştığımız barışçıl dönüşümü ve devletler arası artan işbirliğini esas alan anlayış, uluslararası ilişkilerde liberalizm yaklaşımının içinde gelişmiştir. Liberalizm bir yandan bireyin hak ve özgürlüklerini savunurken, öte yandan devlet dışı, ulusötesi aktörlerin güç kazandığı ve bireyin hak ve çıkarlarını esas alan bir siyasal yapının uluslararası ölçekte yaygınlaştığı bir düzeni tasarlar. Uluslararası normlar, kurumlar ve doğal olarak örgütler bu yeni düzenin en önemli unsurları olacaktır.¹²

Buna karşılık liberalizmin uluslararası ilişkiler alanı içinde karşıt yaklaşımı olan realizm ise devlet merkezli ve çıkar, savaş ve güç esaslı bir anlayışı benimsemiştir. Liberalizmin uluslararası bütünleşme ve dolayısıyla örgütler alanında artan etkisi öte yandan realizmi uluslararası örgütler alanının tamamen dışına itmemiştir. Realizm özellikle güvenlik alanında önemini ve etkisini korumuştur. Bir başka deyişle uluslararası örgütlerin tümünün liberalizmin etkisi altında ortaya çıktığını iddia etmek doğru olmayacaktır. Özellikle kolektif güvenlik örgütlerinin realizm temel varsayımlarını doğrulayan ve liberalizmin öngördüyü anlayıştan farklı bir doğaya sahip olduğunu ifade etmek gerekir.¹³ Kolektif güvenlik örgütlerinin doğası liberalizmle gelişen ve bütünleşme olgusu içinde açıklanan örgütlerden oldukça farklıdır. Söz konusu örgütler egemen birimler olarak devletlerin algıladığı güvenlik krizi çerçevesinde ortaya çıkmıştır. İş birliğinden daha çok var olmak, güvenlik hedeflerini sağlamaya yönelmiş olan egemen devletler, uluslararası sistemde algıladıkları tehditleri dengelemek ve kendilerini güvenlik altına almak için güvenlik örgütleri

---

¹¹ Özen, Ç. (1995) “Uluslararası Bütünleşmede İnceleme Düzeyi ve İletişim Niteliği”, Avrasya Dosyası, Cilt 2, Sayı 3, Sonbahar.

¹² Karluk, S. R. (2007) “Uluslararası Kuruluşlar”, Beta Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul.

¹³ Caporaso, J. A, Pelowski, A, L. (1971). “Economic and Political Integration in Europe: A Time-Series Quasi-Experimental Analysis”, American Political Science Review, Vol 65, June.

oluşturmaya yönelmişlerdir. Bunlardan özellikle kollektif güvenlik örgütleri, bir tehdiye karşı ve devletlerin varlığını ya da çıkarlarını korumak üzere oluşturdukları örgütlerdir.¹⁴

Realizm uluslararası sistemin anarşik ve kaotik bir yapıda olduğunu ileri sürmektedir. Realistler, sadece çıkar dürtüsü ile hareket ettiği varsayılan devletlerin askeri güç kullanma eğiliminde olduğunu tespit etmişlerdir. Bu açıdan asgeri güç kullanımını engelleyecek olan ise bir başka devletin ya da devlet grubunun dengeleyici bir askeri gücü ortaya koymasıdır. Realizm güç dengesi olgusunu, uluslararası sistemde askeri güç kullanılmasını ortadan kaldıraabilecek tek mekanizma olarak açıklamaktadır. Güvenlik krizi içinde kendini bir saldırıya maruz kalmak tehlikesi altında hisseden egemen devletler, düşman olarak algıladığı devletlerin gücünü dengelemek, saldırı riskini azaltmak ve kendi güvenliğini tesis etmek için kollektif güvenlik örgütleri tesis ederler.¹⁵

Bir uluslararası bütünleşme teorisi olarak işlevselciliğin en önemli yazarı David Mitrany'dir. Mitrany, uluslararası örgütleri yukarıda açıklamaya çalıştığımız, ilerleyen teknolojinin yarattığı “karşılıklı bağımlılık” olgusunun bir sonucu olarak görmektedir.¹⁶

Mitrany'e göre uluslararası örgütler, uluslararası düzeyde işbirliği yapılmaksızın gerçekleştirilmesi imkansız olan işlevler üzerine kurulmuştur. Yine Mitrany, uluslararası örgütlerin bir işlev görmek üzere inşa edildiklerini belirtmektedir. Uluslararası sistemde güvenlik ile barışın korunması yönündeki kaygıların da uluslararası örgütlerin ortaya çıkışında etkili olduğunu gözlemlenmektedir. “Güvenlik toplumu” modeli bu kaygıların ışığında ortaya konan önemli bir model olmuştur.

Karl Deutsch savaşın imkansız hale geldiği bir uluslararası toplum modeli olarak “güvenlik toplumu” modelini ileri sürmüştür. Güvenlik toplumunun

---

¹⁴ Archer, C. (1992). “**International Organizations**”, London.

¹⁵ Özen, Ç. (1995) “**Uluslararası Bütünleşmede İnceleme Düzeyi ve İletişim Niteliği**”, Avrasya Dosyası, Cilt 2, Sayı 3, Sonbahar.

¹⁶ Karluk, R. (2007), “**Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**”, İstanbul, Beta.

kurumsallaşma sürecinde atacağı ilk adım ortak karar-alma ve sorun çözme mekanizmalarını yaratmak olmaktadır.¹⁷

Uluslarüstülük anlayışı Ernest B. Haas tarafından Yeni işlevselcilik olarak adlandırılan bir teori içinde ve özelde Avrupa Birliği'nin gelişimini açıklayacak şekilde ortaya konmuştur. Haas'a göre ekonomik ve teknik sektörlerde ulusötesi grupların ulusal sınırların kısıtlayıcılığından kurtulmalarını sağlayacak bir örgüte ihtiyaç duyulacaktır. Devletler bunun için yeni bir örgüt yaratacak ve bu örgüte egemenlik alanlarının bir kısmını devreceklerdir.¹⁸

Devletlerin egemen yetkilerinin bir kısmını devrederek kurdukları bu örgüte Haas "ulusüstü örgüt" demektedir. Ulusal toplumu oluşturan çıkar grupları uluslarüstü bütünleşmenin faydalarını gördükçe ortaya çıkan yeni bölgesel uluslarüstü örgüte daha çok bağlanacaklar ve aidiyet duyguları ulusal plandan uluslarüstü plana kayacaktır.¹⁹

---

¹⁷ Archer, C. (1992). "International Organizations", London

¹⁸ Özen, Ç. (2013), "Uluslararası Örgütler", AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

¹⁹ Viotti, Paul R., Kauppi, Mark V., (2006), "International Relations and World Politics", New Jersey, Prentice Hall

İKİNCİ BÖLÜM

OPEC'İN KURULUŞ SÜRECİ, AMAÇLARI VE YÖNETİMİ

2.1.OPEC'in kurulması

2.1.1. OPEC'in kurulmasından önceki dönem

Modern uluslararası ilişkiler sisteminde her bir devletin siyasal ve ekonomik gücü, dünyanın enerji piyasaları ve doğal kaynakları üzerindeki kontrolü ile ölçülür. Sanayi devrimi döneminden başlayarak petrol ekonomik genişlemenin, petrol politikası ise dış politikanın esas alanına dönüşmüştür. Genellikle devletler üretici ve tüketici devletlere ayrılır ki, onlar arasındaki karşılıklı bağımlılık, küresel ekonomik ve siyasi gelişmenin yönlerini belirler. Dikkate alırsak, yakın 25 yıl boyunca petrol lider enerji türü olarak kalacak, bu durumda tüm devletler kendi enerji güvenliğinin teminatı açısından bu alanda konumlarını korumaya çalışacaklar.²⁰

II Dünya savaşıdan sonra sosyalizmin geniş kapsamı alması uluslararası ilişkilerin yürüyüşüne güçlü etki gösterdi ve sömürgecilik sisteminin dağılması ile sonuçlandı. Bazı devletlerin siyasi bağımsızlığını etkileyen faktörler sırasına önemli doğal kaynaklar üzerinde egemenlik de dahil oldu. Bu gruba dahil olan ülkeler 70'lerin başlarından itibaren kapitalist ülkelerinde petrol kaynaklarının % 70 den fazlasını kontrol eden uluslararası petrol karteline ve dev monopoliyalara karşı mücadele veriyorlardı. Kartelin bünyesine 1928 yılından itibaren 7 büyük şirket ("Seven Sisters") - 5 amerikan ("Exxon", "Texaco", "StandartOil", "Mobil" ve "Gulf"), 1 İngiliz ("British Petroleum") ve 1 İngiliz-Hollanda ("Royal Dutch Shell") şirketi dahil idi.²¹ Kapitalist petrol piyasalarında onların faaliyetlerinin esasını çeşitli devletlerde konsesiyalar biçiminde petrol rezervlerine kontrol oluşturuyordu. Fakat emperyalist devletlerin çıkarlarına hizmet eden bu şirketler için petrol faktörü hem de devletlerin ekonomisi için her zaman ciddi sorunlar yaratabilecek potansiyel tehlike kaynağı olduğu

²⁰ <http://www.mofa.gov.iq/documentfiles/130171515585344412.pdf>, (20.03.2015).

²¹ Özen, Ç. (2013), "Uluslararası Örgütler", AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

düşünülyordu. Kartelin Ortadoğu'da bir takım ayrıcalıklı koşullarla anlaşmalar imzalaması iki etkenle anlatılıyordu.²²

Dikey entegrasyon: Kartel petrol endüstrisinin bütün alanları üzerinde kontrolü ele geçiriyordu; petrol yataklarının keşfi, hasılatı, ulaşımı, üretimi ve petrol ürünlerinin satışı vs.

Yatay entegrasyon: Bir çok petrol üreten ülkelerde olduğu gibi, kartel Ortadoğu'da da konsorsiyum bazında faaliyet gösteriyordu.

Ortadoğu bölgesinin petrole zengin olması bu bölgeye ilgiyi daha da artırıyordu. Petrol Ortadoğu devletlerinin ekonomik ve sosyal gelişimine müsaitti. Bu devletler petrol rezervlerini, petrol gelirlerini ve ihracatı kontrol eden uluslararası petrol kartelinin bağımlılığından kurtulmaya çalışıyorlardı. 1951 yılında İngiliz-İran Petrol Şirketi millileştirilirken İran'ın İngiltere, ABD ve petrol karteli tarafından ciddi ekonomik ve askeri baskılarına maruz kalması petrol üreten ülkelerin ortak pozisyondan çıkışını şartlandırdı. Çünkü o dönemde diğer petrol ülkeleri İran'a destek vermediğinden İran tam izole durumdaydı.²³

Petrol üreten ülkelerin faaliyetlerinin koordinasyonu teklifi ile ilk kez 1949 yılında Venezüela konuşma yaptı. Fakat, o dönemde bazı devletlerin siyasi bağımsızlığı olmadığından bu teklife ciddi yaklaşılmadı. Monopoliyaların petrole kontrol uğrunda girişimleri petrol üreten ülkelerle aralarındaki çatışmayı daha da keskin hale getiriyordu.²⁴

Bu durum 50'li yıllarda petrol ihraç eden ülkeler örgütünün (OPEC) oluşturulmasına ivme verdi. I Arap Petrol Kongresi çağrıldıktan sonra karar alındı ki, petrol üreten ülkelerin hükümetlerinin onayı olmadan petrol üzerine konan fiyatlarda değişiklik yapılmasına izin verilmemelidir. Fakat uluslararası kartel hiç de bu devletlerin tutumu ile anlaşmak istemiyordu. 1960 yılının Ağustos ayında Yakın ve Orta Doğu petrolünün fiyatı azaltıldı. Bunun sonucunda bölge devletleri büyük miktarda gelirden mahrum oldular. Fiyatların bu şekilde azaltılması petrolden elde edilen kazançlara gerçek tehlike yarattı ve

---

²² <http://www.oilru.com/nr/125/2334/>, (20.03.2015)

²³ http://slei.org-academy-magazine-opecc-publication_pdf.html, (20.03.2015)

²⁴ Özen, Ç. (2013), "Uluslararası Örgütler", AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

bu da, çıkarların kolektif güvenliği açısından petrol üreten ülkelerin özel örgütünün oluşturulmasını şartlandırdı.²⁵

"OPEC'in babası" Juan Pablo Peres Alfonso olmuştur. 1909 yılında kendi zalimliğine göre "And Kaplanı" adını almış Visente Homes Venezüelada iktidara geldi. Homes diktatörlüğü petrol üzerinde kurulmuştu. 20. yüzyılın başlarında Venezüelada zengin petrol yatakları bulundu. Fakat büyük ABD ve Avrupa şirketlerinin faaliyetleri ülkede siyasal stabilliyeye engel oluyordu. Durumu düzene sokmak ve dış iş adamlarının yüksek kazançlarına teminat vermek için sert bir figür gerekiyordu. Bu figür ise V. Homes oldu. Onun iktidarı döneminde Venezüela topraklarının 1/3-I petrol imtiyazına verildi. Bu nedenle devlet petrol monopoliyalarının kazançlarından sadece 7% kazanç elde ediyordu.²⁶ Petrol dolarları sadece yüksek tabakanın çıkarlarına hizmet ettiğinden ahalinin büyük bir kısmı açlık çekiyordu.²⁷

Venezüelalılar'ın çoğunluğu bu durumla barışmak niyetinde değildi. 1945'te devrim sonucu iktidar Romul Betankurun eline geçti. Devrimciler V Homesin iktidarın dayanağı gördüğü petrole Venezüela'nın siyasal bağımsızlığının esas yolu olarak bakıyorlardı. Yeni hükümetin esas amacı petrol konserleri ile ilişkilerin yeniden değerlendirilmesi oldu. Alfonso Perez (Yeni hükümette Kalkınma Bakanı postunu tutuyordu) toprakların yabancı petrol imtiyazlarına verilmesinin durdurulduğunu ilan etti. 1948 yılının Mart ayında Petrol sektöründe ulusal işletmelerin kurulması konusunu araştırmak için komisyon oluşturuldu. 1948 yılı 12 Kasım'da ise Milli Kongre Petrol şirketleri üzerine ek vergilerin konulması hakkında yasa tasarısını onayladı. Kanun belli ediyordu ki, petrol şirketleri hiçbir durumda devletten daha çok kazanç elde etmemelidirler. Yeni yasaya göre, petrol şirketlerinin kazançlarının % 50'si vergiler ödendikten sonra devlet bütçesine dahil oluyordu. Ek yasaysa imtiyazlı şirketlerin itirazına neden oldu.²⁸ Venezüelada demokratik hükümetin böyle "devrimci" kararından sonra 24 Kasım'da yeniden devrim yaşandı. Alfonso Perez tutuklandı, daha

²⁵ Özen, Ç. (2013), "Uluslararası Örgütler", AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

²⁶ Archer, C. (1992). "International Organizations", London.

²⁷ <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/75162>, (20.03.2015)

²⁸ <http://dissertation1.narod.ru/avtoreferats/avtoref198.html>, (22.03.2015)

sonra ABD'ye göç etti. Burada Peres petrol endüstrisi sorunları ile yakından ilgileniyor ve Texas Demiryolu Komitesi'nde çalışıyordu. Peresi en çok meşgul eden konu demiryolu şirketleri için petrolün taşınması kotasının belirlenmesi ile ilgili idi. Texasda petrol ürünlerinin hacmini pratik olarak bu komite kontrol ediyordu. Peres yazıyordu ki, işte burada dünya çapında benzeri sistemin oluşturulması düşüncesi onun aklına gelmişti.²⁹ Neden Venezüela ve diğer petrol üreten devletler dış monopoliyalardan bağımlı olmalıydı? Öyle bir uluslararası örgüt kurmak mümkün değildi ki, o petrol üreten ülkeler için kota tanımlasın ve petrolün fiyatını düzenlesin?

Elbette, OPEC'in Texas demiryolu Komitesinin örneğinde oluştuğunu söylemek zor. Fakat bu da şüphesizdir ki, Alfonso Peres'in çalışıp hazırladığı siyasal kurs ve ideolojinin kökleri derindi. Öyle ki, savaş sonrası dönemde petrol dünya ekonomisi ve politikasının öncelikli faktörüne dönüşmüştü. 9 yıl boyunca Venezüela'nın petrol üretimi 2 kez artmıştı. Petrol gelirleri artsa da, bunun az bir kısmı devlete ulaşıyor, büyük kısmı ise petrol kartelinin eline geçiyordu. Alfonso Perez çok iyi anlıyordu ki, bu "altın yağmur" fazla devam edemez ve eğer petrol üretimi bu hızla giderse, yakında altın yüzyıl sona erecek. Devletin menfaati için 2 yol vardı:³⁰

- 1.Petrol kazançlarında devletin payının yükseltilmesine ulaşmak;
- 2.Ham petrol üzerine konan fiyatları arttırmak.

1958 yılında askeri diktatörlük devrildikten sonra başkanlık seçimlerinde yeniden R. Betankur kazandı. Vatanına dönen ve hidrokarbon kaynakları ve maden işlerinden sorumlu akan olan Alfonso Perez hemen Venezüela'nın petrol politikasının amaçlarını ilan etti. "Peres'in doktrini" petrol beşbucağı "adını aldı ki, buraya 5 temel prensip dahil oldu:"³¹

- 1.Petrol şirketlerinin kazançlarına devletin katılım payının yükseltilmesi;
- 2.Hidrokarbon kaynaklarının ticareti ve korunması için koordinasyon komisyonunun oluşturulması ve geliştirilmesi;

²⁹ <http://www.oilru.com/nr/125/2334/>, (22.03.2015)

³⁰ <http://www.oilru.com/nr/125/2334/>, (22.03.2015)

³¹ <http://media.topping.com.ua/printnews/503983.html>, (22.03.2015)

3. İmtiyaz politikasının durdurulması;
4. Devlet petrol şirketinin - Venezüella petrol şirketinin oluşturulması;
5. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) oluşturulması ve güçlendirilmesi.

İlk 4 baraj önceki politikanın uzantısı olsa da, petrol doktrininin 5'inci barajı sadece 1950'lerin sonunda yaşanan olaylar ve dış politika çizgisinin değişmesi ile ilgiliydi.

19 Aralık 1958 yılında Peres'in girişimiyle "Kira vergileri kanununa" değişiklik yapıldı. Yeni yasaya göre, petrol gelirleri devletin lehine 65/35 oranında belirleniyordu. 19 Nisan 1960 yılından ise Venezüella Petrol Şirketi yaratılması öngörülmüyordu. Yeni yönetimin bu adımları petrol imtiyazlarına ilgilerinin azalmasına neden oldu ve onlar 1959-61 yıllarında Venezüelada petrol hasılatına koyulan sermayeyi azalttılar.³²

1959 yılının Nisan ayında Arap petrol kongresinin çağrılması dünya petrol endüstrisi tarihinde önemli bir aşama oldu. Aynı yılda İran ve Venezüella temsilcilerinin önerisi ile toplantı petrol konusuna adanmış oldu. Şunu da belirtmek gerekir ki, henüz 1953 yılında Petrol politikasının onaylanması hakkında Irak ve Suudi Arabistan arasında anlaşma imzalanmıştı.³³ Suudi Arabistan başkanı Abdulla Tariki, daha sonra İran ve Kuveyt yetkilileri ile gayri resmi görüşmelerde gelecek Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün ilk konuşmaları tartışıldı.³⁴

İşte Alfonso Peres'in ham petrol ticaretinde kotanın belirlenmesi fikri OPEC'in kurulması için platform rolünü oynadı. 27 Mayıs 1959 yılında Arap Petrol kongresinde konuşma yapan Alfonso vurguluyordu ki: "Arap devletleri ile Venezüella'nın yaklaşması oldukça mantıklı ve doğal bir süreçtir. Bu yaklaşımı tarihsel koşullarla açıklamak olur... Tamamen açıktır ki, bizim bu anlaşmaları yapma nedenimiz petrol üreten ülkelerin genel çıkarlarını korumak ve bu politikayı petrol ithal eden ülkelerin çıkarları ile uyarmaktır...". Fakat

³² Şükrü S.G., (1979) "Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri", Ankara Üniversitesi SBF yayınları

³³ Şrepler X. A., (1999), "Mejdunarodnie Ekonomičeskie Organızaçii" M., Mejdunarodnie otnoşeniya

³⁴ Daniel D., (1974), "Uluslararası Petrol Sorunları", (çev: Teoman Tunçdoğan), İstanbul, Gelişim Yayınları.

Alfonso aynı zamanda vurguluyordu ki, ihracatçı devletler tarafından piyasaya ve ya ithalatçı devletlere yapılan herhangi baskı ihracatçı ülkelerin hepsine zarar verecek. Bu konuşmada o sadece ülkede petrol ticaretinin korunmasını değil, aynı zamanda gelişmesinin zorunluluğunu vurguluyordu. Buna rağmen, ulusal hükümetler devlet petrol şirketlerinin oluşturulmasını temel amaç olarak öne koymuştular.³⁵

2.1.2. OPEC'in kurulması

Devletler arasında yapılan görüşmeler 1960 Eylül'ünde Bağdat'ta Irak hükümetinin girişimiyle konferans çağrılması ile sonuçlandı. Konferansta monopoliyaların politikaları tartışıldı ve oybirliğiyle Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) oluşturulması kararı alındı. OPEC'in kurucu İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezüela oldu.³⁶

OPEC'in anlaşması 1961 yılında 15-21 Ocak'ta Karakasda gerçekleştirilen II konferansta kabul olundu. 1965 yılında anlaşmaya yeniden bakıldı, ilave ve değişiklikler yapıldı. İlk zamanlar onun konutu Cenevre'de bulunuyordu, daha sonra Viyana'ya taşındı.³⁷

Günümüzde OPEC'e dahil olan ülkeler - Cezayir (1969), Endonezya (1962), Irak (1960), İran (1960), Kuveyt (1960), Lübnan (1962), Nijerya (1971), Katar (1961), Suudi Arabistan (1961), BAE (1967), Venezüela (1960). Qabonun 1995 yılında, Ekvadorun ise 1992 yılında üyeliği askıya alındı.³⁸

Kurumun temel amaçları:³⁹

- Üye devletlerin petrol politikalarının koordinasyonu ve uyumlaştırılması;
- Onların çıkarlarının korunması için etkili araçların belirlenmesi;
- Dünya petrol piyasasında fiyatların kararlılığını sağlamak;
- İhracatçı devletlerin çıkarlarına dikkat etmek ve aşağıdakileri sağlamak:
  - 1) Petrol üreten devletlerin kazançlarını stabilize etmek;

³⁵ Jerusalem Post, 3 April 2009

³⁶ Key World Energy Statistics 2008 // International Energy Agency

³⁷ <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/p/017.htm> , (23.03.2015)

³⁸ Şrepler X. A., (1999), "Mejdunarodnie Ekonomičeskie Organizacii" M., Mejdunarodnie otnoşeniya

³⁹ Şükrü S.G., (1979) "Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri", Ankara Üniversitesi SBF yayınları

- 2) İthalatçı devletlerin sürekli ve etkili şekilde petrol ihtiyacını sağlamak;
- 3) Petrol endüstrisi yatırımlarından adil kazanç elde etmek;
- 4) Çevreyi korumak;
- 5) OPEC-e üye olmayan devletlerle işbirliği yapmak.

OPEC-e petrol üreten lider devletler dahildir ve bununla ilgili olarak, bu devletlerin ekonomik gelişme düzeyi dünyanın diğer ülkelerden esaslı şekilde farklıdır. Tüm bu gelişme sadece bir amaca hizmet ediyor - dünyada petrolün üretim temposunu artırmak. Bu devletlerin ekonomisi petrolün piyasa fiyatına bağlı olarak gelişiyor.⁴⁰

OPEC üyesi devletlerin çoğunluğu benzer devlet yapısına, kültüre, ideolojiye ve siyasete sahip olmadığından gelişmenin çeşitli aşamalarında belli zorluklarla yüzleşiyorlardı. Bu zorluklar bu ülkelerin halklarının çeşitli geleneklere sahip olması ile ilgiliydi. OPEC devletlerinin başlıca sorunlarından biri petrol gelirlerini nasıl ve nereye harcamayla bağlıydı. Diğer önemli sorunlardan biriyse OPEC devletlerinin teknoloji yönünden zayıf olmasıydı.⁴¹

Diğer bir sorun ise kalifiye personellerin olmamasıydı. Yani, yeni teknolojilerle çalışmayı başaran uzmanlar yoktu. Bunun için de bu devletler yabancıları istihdam etmek zorunda kalıyorlardı.

OPEC kendi bünyesinde geçmişte sömürge olmuş veya emperyalist devletlerin işgallerine maruz kalmış devletleri birleştiriyordu. OPEC'in sözleşmesinde örgütün temel amaçları belirlenmişti: "Üye devletlerin petrol politikaları koordine edilmeli, onların çıkarları kolektif ve bireysel temelde birleştirilmeliydi". Fakat petrol politikalarının geliştirilme planı OPEC üyeleri arasında fikir ayrılıklarına neden oldu. Genel amaçların olmasına rağmen, devletlerin her biri kendi ülkesinin çıkarlarını ön plana çekiyordu. Fikir ayrılığına neden olan faktör olarak devletlerin çeşitli siyasal yapı ve ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip olması gösteriliyordu. Büyük devletler siyasal yönetim farklarından üye devletler arasında çatışma yaratmak için kullandılar.

---

⁴⁰ OPEC long-term Strategy, (2006), Vienna

⁴¹ Daniel D., (1974), "Uluslararası Petrol Sorunları", (çev:Teoman Tunçdoğan), İstanbul, Gelişim Yayınları.

Bu dönemde OPEC ülkeleri arasında diğer çelişkiler de ortaya çıkmıştı. Örneğin; 1971 yılında İran ve Irak arasında diplomatik ilişkiler kesilmişti. Bu ilişkiler sadece 1975 yılında yeniden restore edilmişti.⁴²

OPEC ülkeleri arasında ekonomik alanda da farklılıklar vardı. Bunun önemli bir göstergesi olarak milli kazancın hacmini, dahili ürün, petrol kazançları vs. göstermek oluyordu. Bu nedenle her bir OPEC üyesi kuruma katılmakla maksimum kazanç elde etmeye çalışıyordu. Siyasal amaçların çeşitliliği ona yol açıyordu ki, OPEC içinde daima çeşitli gruplar kuruluyordu. Kurumda lider rolü İran ve Venezüela oynuyordu. 60'lı yılların sonundan Arap devletlerini kendi etrafında birleştiren Libya liderliğe iddia etmeye başlamıştı. Fiyatlarla ilgili konuların görüşülmesinde Suudi Arabistan ve İran'ın konumu güçlenmişti. Yabancı petrol imtiyazlarının millileştirilmesi mücadelesinde Cezayir, Irak ve Libya öneme sahipti.⁴³

Çeşitli devletlerin mevkilerindeki fikir ayrılıkları, diğer farklı bakışlar OPEC'in faaliyetini olumsuz etkiliyordu. Bunun sebebiyse uzun süre OPEC'in faaliyet programının mevcut olmamasıydı. OPEC ülkeleri tüm güçlerini kendi devletlerinin kazançlarını artırmaya yönlendirmiştiler. OPEC'in odaklandığı meseleyse fiyatlarla bağlıydı.

OPEC tarihinde önemli yeri 1968 yılında XVI konferansta "Üye devletlerin politikasının temel yönü hakkında bildiri" adlı kararın kabulü tutuyor. Kararda yabancı petrol şirketleri ile üye devletlerin ilişkilerinden bahsediliyordu. 25 Kasım 1966 BM Genel Kurulu 2158 sayılı kararıyla bir daha teyit ediliyordu ve karara alınıyordu ki, üye devletler kendi doğal kaynakları üzerinde tam egemenliğe sahip olsunlar.⁴⁴

Buna ulaşmak mümkün olmadıkta, çeşitli anlaşmalar imzalanmalıydı ki, bununla da devletler petrole kontrolde mümkün olduğunca çok paya sahip olmalıydılar. Konferansta imtiyazlı şirketlerin sermayesine payla çıkış amacıyla imtiyaz sözleşmelerine yeniden bakılma zorunluluğundan bahsediliyordu.

---

⁴² Karluk R., (2001) "Uluslararası Ekonomi", Beta Yayınevi, İstanbul.

⁴³ <http://g8russia.ru/docs/11.html>, (24.03.2015)

⁴⁴ <http://www.iea.org/Textbase/about/copyright.asp>, (24.03.2015)

OPEC hem de petrol şirketlerinin kazançlarının sınırlandırılması amacını öne sürüyordu. Her bir petrol üreten devletin sözleşmenin mahiyetine ve diğer koşullarına yeniden bakmak hakkı vardı. Bildiride ayrıca siyasal ilkeler gibi OPEC devletlerinin şirketlerin faaliyetleri hakkında bilgi almak ve imtiyaz şirketleri arasında oluşmuş tartışmalı meseleleri çözmek hakkı da vardı.

OPEC üye ülkelerin haklarını sağlamak için tüm çalışmaları yapsa da, o asla yabancı petrol imtiyazlarının millileştirilmesi, doğal kaynaklar üzerinde tam egemenliği kurtarmak, üye devletlerin ekonomisinin önemli yönlerinde yabancıların ağırlığını iptal etmek gibi radikal önlemler almıyordu. Tesadüf değildir ki, 1970'lerde OPEC'in bazı üyeleri yabancı petrol imtiyazlarını millileştirirken OPEC de bu düşünceye keskin yaklaşmamıştı. Sorun bundaydıki, Suudi Arabistan ve yarımadanın çeşitli emirlikleri resmen millileştirmeye karşı çıkıyorlardı.⁴⁵

Monopoliyalar ikili bazda faaliyet gösteriyor ve şöyle düşünüyorlardı ki, OPEC üyeleri arasında rekabet ve onlar içindeki çelişkiler örgütün imhasına yol açacak. Fakat tüm çelişkilere rağmen, petrol üreten ülkeler hayati çıkarlarını korunmasında ortak kararlar alıyordular. OPEC'in konumunun güçlendirilmesi ve nüfuzunun artmasını gören monopoliyalar onu yeni özne olarak tanımaya mecbur olmuşlardır. 1962 yılının Şubat ayında British Petroleum OPEC-i uluslararası hükümetlerarası örgüt olarak tanıdı. Bu artık monopoliyaların birim cephesinin dağılmasından haber veriyordu. 1962 yılının Kasım ayında OPEC BM Genel Kurulunda tam uluslararası örgüt olarak kayıta geçti. 1965 yılından ise OPEC ve EKOSOS arasında resmi ilişkiler kurulmuştur.⁴⁶

---

⁴⁵ Daniel D., (1974), “Uluslararası Petrol Sorunları”, (çev: Teoman Tunçdoğan), İstanbul, Gelişim Yayınları.

⁴⁶ Özen, Ç. (2013), “Uluslararası Örgütler”, AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

2.2. OPEC'in yönetimi ve kararalma mekanizması

2.2.1. OPEC'in amaçları

OPEC'in Antlaşması 1961 10-14 Eylül'de Karakasda geçirilen OPEC'in ikinci toplantısında kabul edilmiştir. Antlaşmada OPEC'in varoluş amacı, örgüte üyelik, onun yönetimi, mali ve ek koşulların açıklamasına yer verilmişti.⁴⁷

OPEC'in başlıca amaçları;

- ✓ Petrol piyasasını kendi hedefleri doğrultusunda her zaman yönlendirmiş olan uluslararası petrol şirketlerine karşı birleşmek ve bu alandaki güç dengesini yeniden oluşturmak, (OPEC, mevcut piyasa yapısını temelden değiştirme ya da petrol şirketlerinin piyasadaki egemenliğine tamamen son verme gibi radikal bir düşünceye sahip değildir.)
- ✓ Üretici ülkeler açısından; piyasanın işleyişi içinde, kendi petrol üretimiyle ilgili kararlarda petrol şirketlerine karşı daha fazla söz sahibi olabilmelerini sağlamak,
- ✓ Her geçen gün aleyhine dönen piyasa koşullarını bir an önce durdurmak,
- ✓ Üye ülkelerin petrol politikalarının eşgüdümünü ve birleştirilmesini sağlamak, ülke ve topluca çıkarlarını korumak için en iyi yolları belirlemek olarak tanımlanabilir.⁴⁸

OPEC'in açıkça ilan edilen amaçları şunlardır:

- Petrol fiyatlarını yükseltmek,
- Özel petrol ortaklıklarında daha büyük gelir payları sağlamak,
- Fiyatları dengeleştirmek için üretimi ayarlama planları üzerinde çalışmak,

Bu kararların uygulanması için daha sonraki toplantılarda paralel kararlar alınarak, açılımlar sağlandığı görülmüştür. Üretici ülkeler, söz konusu şirketlerin hukuki durumlarını da yeniden gözden geçirerek üretim faaliyetlerini mümkün olduğunca kendi inisiyatifleri altında düzenleme girişimlerini sürdürmüşlerdir.

⁴⁷ <http://www.mofa.gov.iq/documentfiles/130171515585344412.pdf>, (24.03.2015)

⁴⁸ www.opec.org, (24.03.2015)

2.2.2. OPEC'e üyelik

Kurucu üyeleri: Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezüela'dır (1960). Kuruluşa, sonradan Katar (1961), Ubya (1962), Endonezya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvator (1973-1992) ve Gabon (1975-1994) katılmışlardır.⁴⁹

Örgüte üye olan ülkeler 3 gruba ayrılıyor.⁵⁰

1) Bani üye ülkeler (Suudi Arabistan, İran, Irak, Venezüela).

2) Tam üye ülkeler - OPEC'e tam üye olarak kabul edilen ülkeler.

3) Birleşmiş üyeler - OPEC'in toplantılarında Yönetim Başkanları Konseyi'nde danışman olarak katılan ülkelerdir. Birleşmiş üyeler için OPEC'in kararları mecbur değildir. Onlar tam üye olan ülkeler gibi sekreteryanın tüm genel araçlarından kullanabilir.

Petrol ihraç eden istenilen ülke OPEC'e üye kabul edilebilir. Bunun için o ülkenin öncelikle örgüte başvurusuna bakılıyor ve konferansta oy vermek için sese koyuluyor. Bani üyelerin oyları da dahil karar $\frac{3}{4}$ oy çoğunluğuyla kabul edilmelidir.

Kurumun düzenlemelerine göre üyelikten çıkmak isteyen ülke öncelikle konferansta kurumdan çıkmak için bildirim göndermelidir. Bu bildirim konferans tarafından kabul edildikten sonra, bir sonraki takvim yılında bildirim gönderen ülke kurumdan uzaklaştırılmalıdır.

Sonraki takvim yılına kadar ülke üyelikten kaynaklanan tüm yükümlülükleri yerine getirmelidir. Örgütte üyeliği durdurulan her ülkenin örgüte yeniden üye olması mümkündür. Bunun için örgüte üye olmakla ilgili ileri gelen tüm prosedür kuralları yerine getirmelidir.⁵¹

Kurucu üyelerin, yeni üyelerin kuruluşu kabul edilmesinde sahip oldukları veto hakkından başka ayrıcalıkları yoktur. Net petrol ihracatçısı olan ve petrol konusundaki çıkarları OPEC üyeleriyle aynı doğrultuda olan ülkeler kuruluşu katılabilirler.

⁴⁹ www.opec.org, (24.03.2015)

⁵⁰ <http://www.mofa.gov.iq/documentfiles/130171515585344412.pdf>, (24.03.2015)

⁵¹ OPEC long-term Strategy, Vienna 2006

OPEC, bir kartel değil, bağımsız petrol üreten ülkeler arasında işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan bir kuruluştur. Petrol fiyatlarını ve üretim miktarlarını belirlemesi açısından kartel özelliği göstermektedir. Ancak uygulamada Örgüt'ün aldığı kararlara uyulmasını fiilen sağlayacak bir mekanizma yoktur.⁵²

2.2.3. Örgütün yapısı ve kararalma mekanizması

Her kurum gibi OPEC'in de yönetim yapısı hiyerarşik şekilde organize edilmiştir.

Konferans örgütün en yüksek organıdır. Konferans üye ülkelerinin temsilcilerinden oluşur. Temsilciler bir ve ya daha çok olabilir .

Eğer temsilcilerin sayı 1 den fazla olursa, tayin eden ülke onlar arasından birini Heyet Başkanı seçmelidir. Her bir üye ülke tüm konferanslarda kendi temsilcisi ile temsil olunmalıdır. Konferans toplantısı üyelerin $\frac{3}{4}$ ü katıldığında başlamış sayılır.

Her bir tam üye ülkenin Konferansta bir oy hakkı vardır. Konferansda kararlar prosedür kuralları hariç, tüm üye ülkelerin tam rızası ile kabul edilir.⁵³

Konferansın kararları veya genel toplantılar bittikten 30 gün sonra, ya da üye ülkelerin alınan karara tam hazır olduklarını Genel Sekreterliğe bildirdikten sonra yürürlüğe girer. Tam üye ülke konferansa katılamadıkta Sekreterlik 10 gün içinde bu ülkeyi kabul olunmuş karar hakkında bilgilendirmelidir. Örgüte üye olmayan ülke konferansa gözlemci ülke olarak katılabilir. Buna konferansın özel izni gerekir.

Konferans her yıl yılda iki kez toplanıyor. Konferansın olağanüstü oturumu ise herhangi bir ülkenin talebi üzerine kurum başkanı ile danışmadan sonra Genel Sekreterlik tarafından düzenleniyor.

Konferans örgütün karargah ofisinde düzenlenmelidir. Yalnız tecrübeden görünüyor ki, Konferans herhangi bir üye ülkede veya başka bir uygun yerde de yapılabilir.⁵⁴

---

⁵² OPEC Annual-Statistic Bulletin

⁵³ <http://www.mofa.gov.iq/documentfiles/130171515585344412.pdf>, (24.03.2015)

⁵⁴ www.opec.org, (24.03.2015)

Konferans ilk toplantıda örgüte yönetim için bir Başkan ve bir Başkan yardımcısı seçmelidir. Başkan yardımcısı kurum Başkanı'nın yer edemediği zamanda onun sorumluluğunu taşır. Baş Sekreter konferans Sekreteri olarak da faaliyet gösteriyor. Konferans aşağıdaki yükümlülükleri taşıyor:⁵⁵

- 1) Kurumun genel faaliyet politikasını belirler.
- 2) Kuruma yeni üyelerin dahil olmasını denetler.
- 3) Yönetim Kurulu hazırladığı raporları doğrular.
- 4) Yönetim Kurulunu örgütün ilgi ve otoritesiyle ilgili tavsiye ve öneriler hazırlamaya yönlendirir.
- 5) Yönetim Kurulu tarafından sunulan tavsiye ve öneriler örgütün faaliyeti alanında görüşülüp kabul edilir.
- 6) Yönetim Kurulu tarafından sunulan bütçe planı örgütün faaliyeti alanında kabul edilir.
- 7) Yönetim Kurulu tarafından sunulmuş denetçi raporu ve hesapları hakkında bilgiyi teyit eder.
- 8) Herhangi bir üye ülke ile ilgili, yahut belli amaçla ilgili Konsultatif görüş oluşturur.
- 9) Kurum düzenlemelerine değişiklik yapar.
- 10) Yönetim Kurulu Başkanını ve Başkan Yardımcısını tanımlar.
- 11) Sekreterliği belirler.
- 12) Bir yıllığına kurumun auditorunu tanımlar.

Yönetim Kurulu üye ülkelerin belirlediği temsilcilerden oluşan Konferans tarafından teyit edilir. Örgütün her üyesi Yönetim Kurulu toplantılarına katılmalıdır. Bu toplantılar üyelerin 2/3-nin katılımıyla gerçekleşir.⁵⁶

Herhangi bir sebep yüzünden temsilci katılamayınca kendi yerine vekil tayin edebilir. Her bir temsilcinin 1 oy hakkı var. Bu oy hakkı Yönetim Kurulu kararlarının verilmesinde ileri sürülür. Yönetim Kurulunun her temsilcisi yıllık belirleniyor. Yönetim Kurulu her yıl en az iki kez toplanıyor. Toplantı vakitleri

---

⁵⁵ Karluk, R. (2001) “Uluslararası Ekonomi”, Beta Yayınevi, İstanbul.

⁵⁶ <http://www.mofa.gov.iq/documentfiles/130171515585344412.pdf>, (24.03.2015)

konsey başkanı ile sekreterliyin danışması temelinde uygun bir zaman aralığı ile belirleniyor.⁵⁷ Yönetim Konseyi olağanüstü toplantısı ya konsey başkanının, ya sekreterliyin, ya da üyelerin 2/3-nin talebi üzerine yapılabilir.

Yönetim Kurulu da Konferans gibi konut karargahda, ya da başka uygun yerde düzenleniyor.

Yönetim Kurulu sorumluluğuna bunlar dahildir:⁵⁸

1) Kurum işlerinin yönetiminin yönlendirir ve konferans kararlarının uygulanmasını sağlar.

2) Genel Sekreter tarafından derlenen bilgileri kabul eder.

3) Kurumun işi ile ilgili teklif ve önerilerini Konferansa sunar.

4) Konferansın onayı için her takvim yılında kurumun bütçesini hazırlayıp sunar.

5) Bir yıllığına kurumun auditorluğunun adaylığını tanımlar.

6) Denetçi raporu ve hesapları hakkında bilgiyi gözden geçirip Konferansta onay için sunar.

7) İdari bölümler ve departmanlar tarafından hazırlanmış atamaları onaylar.

8) Konferans için olağanüstü toplantı düzenler.

9) Konferansın faaliyet tarihini hazırlar.

Yönetim Kurulu Başkanı bir yıllığına seçiliyor. Yönetim Kurulu Başkanı bu yükümlülükleri taşır.⁵⁹

-Yönetim Kurulu toplantılarına başkanlık etmektedir.

-Yönetim Kurulu toplantıları hazırlamak için karargahda yer etmelidir.

-Konferans ve Danışma karakterli oturumlarda Yönetim Kurulunu temsil etmelidir.

Eğer Yönetim Konseyi'nde herhangi ülkenin temsilcisi kurum çıkarlarına zarar vurursa üye ülkelerin büyük kısmı Konsey Başkanına bunu resmi şekilde açıklamalıdır.

---

⁵⁷ <http://www.opec.org>, (24.03.2015)

⁵⁸ <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/p/017.htm>, (24.03.2015)

⁵⁹ www.opec.org, (24.03.2015)

Böyle olunca Başkan söz konusu ülke ile hızlı ilişki kurarak temsilcisinin değişmesini sağlamalıdır. Tayin edilmiş yeni temsilci Konferansın sonraki oturumunda onaylanır.⁶⁰

Sekreterlik Yönetim Kurulu gözetiminde örgütün yönetim fonksiyonunu yerine getirir. Sekreterlik genel sekreter ve işçi grubundan oluşur. Sekreter kurumun resmi temsilcisi olarak kabul edilir.

Genel Sekreter, Sekreterliğin rehberi görevini taşır ve Yönetim Kurulu yönü esasında örgütün çalışmalarını hayata geçirir. Baş Sekreter konferans tarafından 3 yıllığına belirleniyor.⁶¹

Genel Sekreter, Sekreterliğin başkanlık görevini taşır ve Yönetim Kurulu yönü esasında örgütün çalışmalarını hayata geçirir. Baş Sekreter konferans tarafından 3 yıllığına belirleniyor. Genel Sekreter için adaylardan beklenen özellikler:⁶²

a) 35 yaş üstü olmak

b) Kanun, ekonomi, mühendislik, işletme yönetimi alanında üniversite mezunu olmak.

c) 15 yıl iş tecrübesi, bunun en az 10 yılı enerji sektöründe 5 yılı ise yönetim görevinde geçmiş olmalı.

Genel Sekreter üye ülkelerden birinin vatandaşı olmalıdır. Onun yükümlülüklerine şunlar dahildir:

1) Kurumun işini organize ve icra etmek,

2) Diğer departmanların görev ve işlevlerini yerine getirmeyi sağlamak,

3) Yönetim Kurulu toplantılarında belirli kararların verilmesi için bilgileri hazırlamak,

4) Hem konferans kararlarının yerine getirilmesi durumu, hem de sekreteryaya faaliyetleri hakkında Yönetim Kurulunu sürekli bilgilendirmek.

---

⁶⁰ <http://www.oilru.com/nr/125/2334/>, (25.03.2015)

⁶¹ <http://www.mofa.gov.iq/documentfiles/130171515585344412.pdf>, (25.03.2015)

⁶² www.opec.org, (25.03.2015)

Bölüm müdürleri ve Departman başkanları Genel Sekreter tarafından belirlenerek Yönetim Kurulu tarafından onaylanır. Sekreterlik kendisi de işlerin icrası fonksiyonuna göre birkaç bölüme ve departmana ayrılıyor.

Onun içinde Araştırma Merkezi, İnsan kaynakları Departmanı, Halkla ilgili ve bilgi Departmanı, Sekreterlik Kurmayı, İç denetim, Hukuk Departmanı, Ekonomik komisyon, bakanlar Departmanı faaliyet göstermektedir.⁶³

Araştırmalar merkezi bunlardan sorumludur.⁶⁴

- 1) Kurumun ihtiyaçlarına uygun araştırmalar yapmak.
- 2) Enerji ve petrokimya endüstrisinde gelişme gözlemlemek ve analiz etmek
- 3) Petrol sektöründe önem arz eden ekonomik ve mali durumunu analiz etmek
- 4) Sekreterlik ve üye ülkeleri ilgilendiren bilgilerle sağlamak

Ekonomik Komisyon Sekreterlik kapsamında faaliyet gösteren uzmanlaşmış yapısal bölümdür ve dünya petrol piyasasında adil fiyat koşullarında istikrarın sürmesinde örgüte yardım eder.

Komisyonun temel amacı dünya petrol piyasasında fiyat hareketlerini izlemek, Bakanlar Konferansı petrol fiyatlarının dinamikleri ile tanıştırmak ve petrolün dünyanın bir numaralı enerji kaynağı olarak kalmasına çalışmaktır.

Ekonomik Komisyon - Komisyon Konseyi, Ulusal temsilciler, Komisyon kurmayı ve Komisyonun kordinatöründen oluşur. Komisyonun Koordinatörü ayrıca araştırma merkezine başkanlık eder.⁶⁵

---

⁶³ Memmedov, M., İbadov E. (2008) “**Beynelxalq İqtisadi Teşkilatlar**”, Bakı.

⁶⁴ Kerimov C., Orucov A., Kerimova T., (2008) “**Beynelxalq İqtisadi Teşkilatlar**”, Bakı

⁶⁵ www.opec.org, (25.03.2015)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OPEC ÜLKELERİNİN PETROL REZERVLERİ ve OPEC'in PETROL PİYASASI

3.1.Opec ülkelerinin petrol rezervleri

İngilizce "Organization of Petroleum Exporting Countries" teriminin baş harflerinden meydana gelen "OPEC" diye meşhur olan Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü, Eylül 1960'ta kuruldu. İlk olarak ham petrol fiyatlarındaki düşüşü durdurmak nedeniyle Venezüela'nın teklifiyle kurulan örgüte Venezüela, İran, Irak, Suudi Arabistan ve Kuveyt katıldılar. Daha sonra sırasıyla Katar, Libya, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijeriya, Ekvador, Gabon, Angola da katıldılar. Şimdi OPEC'e üye olan 12 ülkenin petrol rezervlerini araştıralım.

3.1.1.Suudi Arabistan

Suudi Arabistan 2010 yılı itibariyle kanıtlanmış petrol rezervleri ile⁶⁶ dünya petrol rezervlerinin % 23'e sahiptir. Günlük petrol üretimi yaklaşık 1.3 milyon ton olan Suudi Arabistan, önemli ölçüde petrol üretimi ve ihracatına dayanan karma bir ekonomiye sahiptir. İhracat gelirlerinin % 85'i ve bütçe gelirlerinin % 75'i oluşturması nedeniyle petrol gelirleri ülkenin ekonomisini önemli ölçüde etkilemektedir.⁶⁷

Bölgede petrol gelirlerinden en fazla fayda sağlayan ülkedir. Petrol gelirlerini ve zenginliğini diğer Ortadoğu ülkelerinin çoğunda görüldüğü gibi Ortadoğu savaşlarına harcamamış, bu zenginliğini ülkede otorite sağlamak için kullanmıştır. Bu coğrafyada yaşanan olaylara temkinli ve diplomatik yollarla yaklaşan Suudi Arabistan, sıcak çatışmalara girmekten kaçınmıştır.⁶⁸ Diğer yandan siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı Ortadoğu'da bulunan Suudi

---

⁶⁶ BP statistical Review of World Energy, June 2008

⁶⁷ Kona G. G., (2008), "1999'lara Kadar Tarihsel Süreç Çerçevesinde Irak-Petrol ve Global Güçler", Global Strateji, Cilt 4, Sayı 14

⁶⁸ Gürbüz V., (2003), "Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu: Global Politikaların Bölgesel yansımaları ve Irak Savaşı", Avrasya Dosyası, Enerji özel, Cilt 9, Sayı 1.

Arabistan`ın istikrarı ABD için de oldukça önemlidir. ABD`in ithal ettiği ham petrolün % 13`ü Suudi Arabistan tarafından karşılanmaktadır. Aynı zamanda AB ülkelerinin ve Japonya`nın ithal ettiği petrol önemli ölçüde Suudi Arabistan tarafından tedarik edildiği için bu ülkelerin ekonomik istikrarı açısından oldukça önemlidir. Diğer yandan Suudi Arabistan`ın asıl kaynağı ise, istediği zaman ona üretimi artırma ve dolayısıyla fiyatları belirleme şansını veren sahip olduğu yedek üretim kapasitesidir. Suudi Arabistan yönetimi, OPEC dışındaki petrol üreticisi ülkelerde bulunmayan ve üretimi kararla artırabilmesini sağlayan bu kapasite sayesinde gerektiğinde arz dengeleriyle OPEC içindeki liderlik pozisyonunu da korumayı amaçlamaktadır.⁶⁹

3.1.2.İran

British Petroleum`un 2008 Dünya Enerji İstatikleri Araştırmasına göre, 138.4 milyar varil petrol rezervine sahip İran`da,⁷⁰ ekonomik yapı büyük ölçüde merkezi bir görünüme sahip olmakla beraber, ülkede liberalizasyon yönünde önemli adımlar atılmakta ve özelleştirilmeye önem verilmektedir. En önemli gelir kaynağı petrol ve doğal gaz olan ülke, sahip olduğu bu çok zengin petrol rezervi ile dünyada altıncı sırada yer almaktadır.⁷¹

Toplam ihracatın % 80-90`lık kısmını, bütçe gelirlerinin ise % 40-50`lik kısmını ham petrol ihracatlarından elde eden İran, günlük 4.2 milyon varil gibi büyük bir miktarını Japonya, Çin, Güney Kore, Tayvan, Avrupa ülkeleri gibi farklı ülkelere ihracat etmektedir. Diğer yandan Orta Asya petrolünün, İran`ın Körfez`deki limanları aracılığıyla taşınması ülkenin özellikle de Suudi Arabistan karşısında Ortadoğu`daki konumunu güçlendireceği için, Tahran, Hazar ve Orta Asya petrolünü Körfez`e taşımak ve bölgeye yakın politik ve ekonomik bağlantılar kurmayı amaçlamış ve bu doğrultuda projeler kapsamında yapılacak petrol ve gaz boru hatlarının geçiş ücretinden de yararlanmayı hedeflemiştir.⁷²

---

⁶⁹ Kona "1999'lara kadar ..."

⁷⁰ BP Statistical Review of World Energy, June 2008

⁷¹ Kona "1999'lara kadar ..."

⁷² Kona "1999'lara kadar ..."

3.1.3. Irak

British Petroleum'un 2012 Dünya Enerji İstatistikleri araştırmasına göre 115 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervine sahip olan Irak'ın ihraç gelirlerinin % 80'ini petrol oluşturmaktadır. Ancak günlük petrol üretimi 1970'lerin sonlarında 3.5 milyon varil civarındayken önce İran-İrak, daha sonra Kuveyt savaşı ve son olarak 2003 Amerikan müdahalesi sonucunda 400-500 binlere kadar gerilemiştir. Kuveyt savaşı sonunda uygulanan ambargo nedeniyle günlük petrol üretimi 0.6 milyon varile kadar gerileyen Irak'ın o dönemde petrol geliri 350 milyon dolara kadar düşmüştür. Mayıs 1996'da ise BM'in 986 sayılı kararının yeniden petrol satışına izin verilmesiyle 20 milyar dolara yükselen gelir 2003 yılı Amerikan müdahalesi sonucunda tekrar 7 milyar dolara gerilemiştir. Müdahalenin ardından 2004 yılında ise 17 milyara çıkan gelire rağmen ülkedeki kaos ortamı nedeniyle yine de bir istikrar sağlanamamıştır.⁷³

3.1.4. Kuveyt

Diğer Körfez ülkeleri gibi ekonomisi temelde petrol üretimine dayalı olan Kuveyt, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık gelen 101.5 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervine sahiptir. Dünya petrol üretiminde 13., petrol ihracatında 8. sırada olan Kuveyt'in petrol rezervlerinin önemli bir bölümü dünyanın ikinci büyük petrol sahası olarak kabul edilen 70 milyar varillik Büyük Burgan bölgesinde yer almakta olup bölgenin günlük petrol üretim kapasitesi 1.2 milyon varildir.⁷⁴

Diğer Körfez ülkelerinden farklı olarak toplam gelir içinde petrol gelirinin payını düşürmeyi hedefleyen tek ülke olan Kuveyt, petrol dışı üretim ve gelirlere yönelmeye çalışmaktadır. Yine diğer Körfez ülkelerinden farklı olarak parasını dolara endekslemeyen Kuveyt'te dinarın değeri doların ağırlıkta olduğu uluslararası rezerv birimlerinin oluşturduğu bir sepete göre belirlenmektedir.⁷⁵

⁷³ http://www.academia.edu/7259722/Venezuelada_Yerel_Y%C3%B6netimler, (26.03.2015)

⁷⁴ http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/127/Kuveyt%20Ulke%20Bulteni%20Nisan%202008_TR.pdf, 23.12.2014, (26.03.2015)

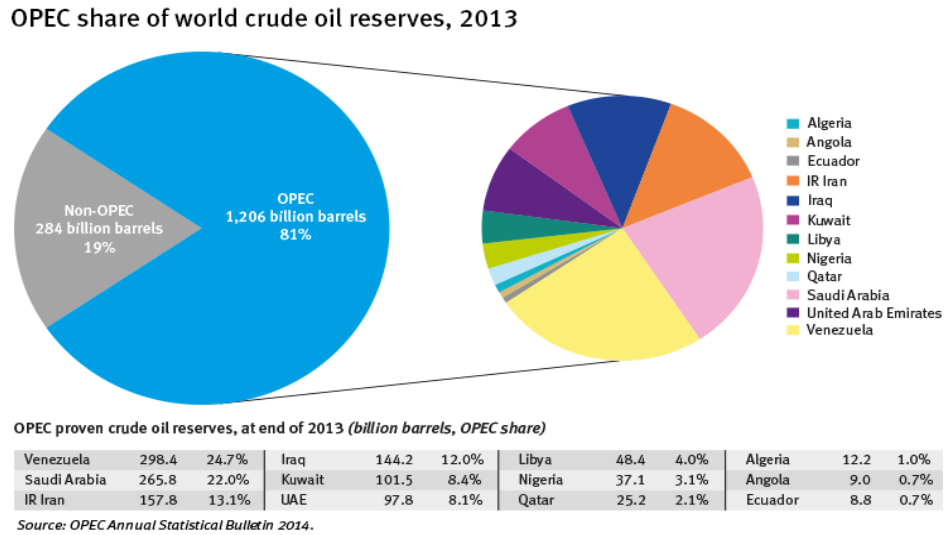
⁷⁵ Kona, "1999'lara kadar..."

3.1.5.Venezüela

Venezuela gelişmekte olan ülke olarak değerlendirilmekte ve dünya ekonomi sıralamasında en büyük 34. ekonomi konumundadır. Temel gelir kaynakları petrol, tarım ve hayvancılık ve endüstriyel faaliyetlerdir. Venezüela son yıllarda yapılan keşifler sonucunda 2012 yılında dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ülkesi durumuna gelerek, bu alanda Suudi Arabistan'ı geçmiştir. Böylece petrol rezervleri konusunda Suudi Arabistan yaklaşık 70 yıldır sürdürdüğü liderliğini kaybetmiştir.

Venezüela, OPEC resmi verilerine göre 296 milyar varil ham petrol rezervlerine sahiptir. Örnek vermek gerekirse bu miktar petrol, Türkiye'nin 1220 yıllık ihtiyacını karşılamaya yeterlidir. Böylece Venezüela ekonomik ve politik olarak son derece stratejik bir konuma yükselmiş olmaktadır.⁷⁶

Resim 1. OPEC'in payına düşen dünya petrol rezervleri

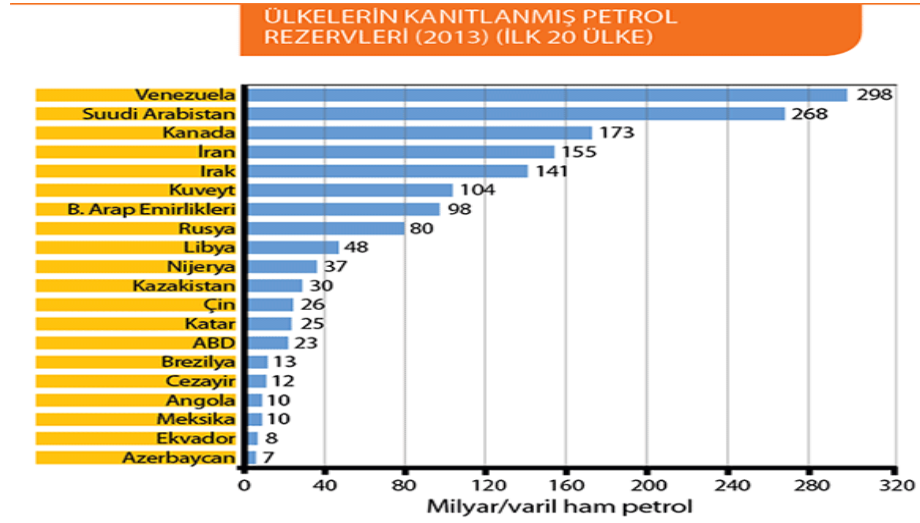

Kaynak: http://www.academia.edu/7259722/Venezuelada_Yerel_Y%C3%B6netimler,

(26.03.2015)

⁷⁶ http://www.academia.edu/7259722/Venezuelada_Yerel_Y%C3%B6netimler, (26.03.2015)

Resim 2. Ülkelerin kanıtlanmış petrol rezervleri (2013)

Kaynak:<http://www.mazotkacacisi.com/2014/10/16/dunya-petrol-rezervleri>, (26.03.2015)

3.1.6. Birleşik Arap Emirlikleri

Ekonominin çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılıyor olmasına rağmen GSYH'in yaklaşık %30'u petrol ve doğal gaz ile karşılayan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), dünya petrol rezervlerinin %95'e sahiptir. 97.8 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervi bulunan BAE'nin, 2007 yılında günlük petrol üretim kapasitesi 2.54 milyon varildir. BAE'nin sahip olduğu bu 97.8 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervinin ise % 94-ü Abu Dabi'dedir.⁷⁷ Bu yüzden politik etkinlik en çok ticaret ve petrol rezervine sahip olan Abu Dabi'ye bırakılmış ve Abu Dabi BAE'nin sürekli başkenti olarak tüm Emirlikler tarafından kabul edilmiştir. Diğer yandan, diğer Arap ülkelerinden farklı olarak liberal bir petrol politikası olan BAE'de İngiliz, Amerikan, Japon ve Fransız çok uluslu petrol şirketlerinin petrol endüstrisindeki payının % 40 olduğu görülmektedir.⁷⁸

⁷⁷http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/117/BAE%20Ulke%20Bulteni%20%20Agustos%202007_TR.pdf, (27.03.2015)

⁷⁸ Kona, "1999'lara kadar..."

3.1.7 Katar

Ülkenin petrol rezervleri bir devlet şirketi olan Qatar Petroleum tarafından 27 milyar varil olarak belirlenmiştir. 2006 yılında günlük 825 min varile ulaşan petrol üretim kapasitesinin 2010 yılında bir milyon varil civarına yükselmesi hedeflenmiştir. Bu üretim Suudi Arabistan ve BAE'nin üretim kapasiteleri ile karşılaştırıldığında nispeten düşük bir seviyeydedi.⁷⁹ Diğer yandan dünya petrol rezervleri içindeki payı %1-in altında olmasına rağmen Katar'ın petrol geliri, ulusal gelirin neredeyse % 35-i, bütçe gelirlerinin % 75-i, ihracat gelirlerinin ise yaklaşık % 70-80'i oluşturmaktadır. Ayrıca devlet sektörü ağırlığını korumakla beraber özel sektörün de faaliyet gösterdiği Katar ekonomisinde son yıllarda özellikle petrol ve doğal gaz alanında çok sayıda uluslararası firma ile yapılan sözleşmelerle yabancı sermaye yatırımları hızla artmıştır.⁸⁰

3.1.8. Libya

Libya sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından Dünya'daki rezervler içerisinde yaklaşık % 3.3 pay alıyor ve aynı zamanda bu sayede Afrika'nın en zengin ülkesi konumundadır. Bu da ülkeyi uluslararası piyasada önemli ve kontrol edilmek istenen ülke konumuna getiriyor. Bu konumuyla Libya dünyanın en büyük 9. Petrol ihracatçısıdır.

Özellikle Avrupa ülkeleri için çok önemli, çünkü mesela İtalya, Almanya ve Fransa, bölgedeki petrolün yarısından fazlasını buradan ithal ediyor.

Libya'da normal zamanda günlük petrol üretimi 1.8 milyon varildir. Tahmin edilen toplam rezerv yaklaşık 42 milyar varil, doğal gaz rezervinin ise yaklaşık 1.3 Milyar metre-küp olduğu tahmin ediliyor.

---

⁷⁹http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/107/Katar%20Ulke%20Bulteni%20%Ocak%202008_TR.pdf, (27.03.2015)

⁸⁰ Kona "1999'lara kadar..."

OPEC üyesi olan Libya'nın ekonomisi, ihracatının % 95'ini oluşturan petrol gelirlerine bağlı. Günde 1.845 milyon varil petrol üreten ülke, 1.455 milyonunu ihraç ediyor.⁸¹

3.1.9. Endonezya

G-20 üyesi olan Endonezya, Güneydoğu Asya'nın en büyük ekonomisidir. Ülke, toplam 8.6 milyar varillik ham petrol rezervine sahip olup, bunun 4.3 milyar varili kanıtlanmış rezervlerden, 4.3 milyar varili ise tahmini rezervlerden oluşmaktadır. Önceki yıllarda 1 milyon varilin üzerinde günlük üretimi bulunmakta iken eskiyen kuyularda üretimin azalması ve yeni yatırımlar yapılmaması nedeniyle son yıllarda Endonezya'da günlük üretim 860,000 varile kadar düşmüştür. Ortalama petrol tüketimi 1 milyon varilin üzerine çıkması ile net petrol ithalatçısı durumuna düşen Endonezya, 2008 yılında OPEC üyeliğinden ayrılmıştır.⁸²

3.1.10. Angola

Angola ekonomisinin merkezinde petrol bulunmaktadır. Ülkenin ekonomik gelişmesi, refahı, sosyal gelişme ve kalkınma tamamen petrole bağlıdır. Petrol fiyatlarındaki olası yükselişler doğrudan ülke GSMH'sını ve ithalatını etkilemektedir. Angola, Nijerya'dan sonra Afrika'nın en fazla ham petrol üreten ülkesidir. Petrol rezervlerinin % 65'i Kabinda bölgesinde yer almaktadır. Diğer taraftan, yeni petrol sahalarının bulunmasıyla, Angola'nın Afrika'da en fazla petrol üreten ülke olacağı tahmin edilmektedir. Petrol büyük oranda kıyı şeridinde çıkarılmaktadır. Hükümet, ülke ekonomisinin petrole olan bağımlılığını azaltmak için çalışmalar yürütmektedir.

Petrol, Angola GSMH'nin %85'ini, ihracatın % 97'sini ve hükümet gelirlerinin %83'ünü oluşturmaktadır. Angola, dünyada, ekonomisi petrole bağımlı olan Libya'dan sonra ikinci ülkedir. Petrol dışı sektörler 1997-2008

---

⁸¹ <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-libya>, (27.03.2015)

⁸² <http://www.mfa.gov.tr/endonezya-ekonomisi.tr.mfa>, (27.03.2015)

yılları arasında yıllık ortalama % 11,6 büyümüşür. Aynı dönemde petrol yıllık ortalama % 7,8 büyümüşür.⁸³

3.1.11.Ekvador

Ekvador, ihracat gelirlerinin yaklaşık % 40`ını ve kamu gelirlerinin % 65`ini petrolden elde etmektedir. 2000-2006 yılları arasında ülke ekonomisinde ortalama % 5,5 büyüme sağlanmış, 2008 yılında ise küresel petrol fiyatlarındaki artışla %7.2`lik bir büyüme hızı yakalanmıştır. 2009 yılında Ekvador ekonomisinin % 0,4`lük bir büyüme sergilemesinde de küresel ekonomik krizin ve petrol fiyatlarındaki düşüşün etkisi önemlidir. Günlük yaklaşık 500.000 varillik üretim ile Ekvador, dünya petrol üretiminde 32. sıradadır. Petrol ihracatında ise günlük 347.000 varil ile 37. sırada yer almaktadır. Ülkenin 6,5 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervi bulunmaktadır. Doğal gaz kaynakları açısından bakıldığında, 2008 yılındaki 260 milyon metreküplük üretim ile Ekvador 71. sırada olup, kanıtlanmış rezervleri itibarıyla da 8 milyar m³ ile 82. sıradadır. Ekvador Hükümeti, Ocak 2010`da petrol araştırmalarının ve üretiminin artırılması amacıyla Yeni Hidrokarbon Yasası çıkarmıştır. Bu alanda, 1,2 milyar Dolarlık yatırım beklenmektedir. 2 milyar dolar değerinde olan ve maliyetinin büyük kısmı Çin hükümeti tarafından karşılanacak Coca Codo Sinclair Hidroelektrik Santrali faaliyete geçtiğinde, ülkenin enerji ihtiyacının % 45`ini karşılayacaktır.⁸⁴

3.1.12.Cezayir

Cezayir, 2010 yılı itibarıyla 4,5 trilyon m³ (159 trilyon kübükfeet) doğalgaz rezervi ile dünya rezervinin %2,4`üne sahip, rezerv bakımından 8`inci, üretim açısından 6`ncı ve ihracatına göre 5`inci konumdadır. Petrol rezervi 12.3 milyar varil olup, dünya petrol rezervinin % 1`idir. Petrol üreticisi ülkeler sıralamasında

---

⁸³ Ekmek A., (2011), “Angola Ülke Raporu”, Ankara-April.

⁸⁴ “Ekvador Ülke Bülteni”, Eylül 2013 - DEİK

12. ülke konumundadır. Günlük üretilen 2.1 milyon varillik petrolün 1.8 milyon varilden biraz fazla bir kısmı ihraç edilmektedir.

Ülkenin zengin doğal kaynaklarına sahip olması, son yıllarda artan enerji fiyatları nedeniyle dış borcunu azaltması, döviz rezervini önemli ölçüde artırması (2011 yılı itibariyle 180 milyar dolar), gelir artışına bağlı olarak altyapının iyileştirilmesi, konut vb. geniş yatırım alanları için ciddi kaynak ayırdığı hususları dikkate alınarak sektörel açıdan önemli bir pazar olduğu görülmektedir.⁸⁵

3.1.13. Nijerya

Nijerya doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülkedir. 800 km'lik sahilinde yer alan bataklık ve haliçlerle Nijer Nehri Deltasında petrol ve gaz rezervleri bulunmaktadır. Ülkede 1956 yılında petrol keşfedilmiş ve 1970'li yıllardan itibaren de ekonomik olarak petrol üretimi başlamıştır.⁸⁶

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesi olan Nijerya, halihazırda petrol rezervleri itibariyle ilk on ülke arasında yer almaktadır.

Nijerya ekonomisinin iki temel özelliği devlet ağırlıklı olması ve ihracatının büyük bir yüzdesinin ham petrol ve doğal gazı dayanmasıdır. Ancak, petrolden beklenen gelir sağlanamamaktadır. Bunun başlıca nedenleri, petrol tesislerine yönelik sabotajlar, petrolün ham ihraç edilmesi ve petrolün üretiminden petrol gelirlerinin hükümet hesaplarına girene kadar geçen sürede yaşanan yolsuzluklardır. Ayrıca, hükümet petrol fonlarının kullanımı sırasında da yoğun yolsuzluk yaşandığı bilinmektedir.⁸⁷

Şu anki hesaplamalara göre, dünyanın doğrulanmış petrol rezervlerinin yaklaşık %81'i OPEC Üyesi Ülkelerde, OPEC'in toplam tutarının %66 civarında Ortadoğu'da OPEC petrol kaynaklarının önemli bölümü bulunuyor.

⁸⁵ <http://www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticareti/Sekt%C3%B6rler%20ve%20Destek%20Programlar%C4%B1/02.Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20M%C3%BCteahhitlik%20ve%20Teknik%20M%C3%BC%C5%9Favirlik%28YDMH%29/%C3%9Cİke%20Raporlar%C4%B1/CEZAY%C4%B0R%20RAPORU.pdf>, (27.03.2015)

⁸⁶ “Nijerya ülke raporu”, Mayıs, 2013

⁸⁷ <http://www.mfa.gov.tr/nijerya-ekonomisi.tr.mfa>, (27.03.2015)

OPEC üyesi ülkeler son yıllarda kendi petrol rezervlerini hayli ilaveler etmiş, örneğin restorasyonun genişletilmesi alanında öncü deneyimini kabul ederek, yoğun araştırmalar hayata geçirmiştir. Sonuçta, OPEC doğrulanmış petrol rezervleri halen 1,206.17 milyar varil oluşturmaktadır.⁸⁸

3.2. PETROL PİYASASI VE OPEC

3.2.1. Petrol piyasasının genel özellikleri

Petrol piyasası kendine özgü aşağıda yer alan bazı ayırt edici özelliklere sahiptir.⁸⁹

1. Petrol piyasasında arz ve talep arasında hassas bir denge vardır. Petrole olan talep normal koşullarda bir anda büyük sıçramalar yapamayacağından, petrol fiyatının kontrolü açısından genelde planlı bir petrol üretimi söz konusudur.
2. Büyük petrol şirketlerinin uyguladıkları yatırım politikaları, dünya ekonomisindeki dengeleri değiştirebilmektedir. Piyasadaki şirketlerin uluslararası yatırım kararı almalarında, ülkelerinin politik düşünceleri de etkili olmaktadır.
3. Petrol arama ve üretimi büyük yatırımlar ve pahalı teknolojiler gerektirdiğinden, piyasadaki kuruluşlar uluslararası teknoloji değişimlerini sürekli izlemek zorunda kalmaktadırlar.
4. Uluslararası petrol arama ve üretim anlaşmalarının ülkeler arasında gösterdiği değişiklikler nedeniyle, bu tür faaliyetlere ilişkin muhasebeleştirme ve raporlama uygulamalarında farklılıklar söz konusu olmaktadır.
5. Her ülkenin petrol konusuna ayrıcalık getiren yasal bazı düzenlemeleri vardır. Ülkelerin petrol rezervlerinin durumu ve

---

⁸⁸ www.opec.org, (27.03.2015)

⁸⁹ Ercan M. K., (1996), “Uluslararası Petrol Arama ve Üretim Yatırımlarının Yapısı ve Finansal Yönden İncelenmesi”, Ankara: Turkish Petroleum International Company Limited Ya., Eğitim Ya. No:1.

ekonomide petrolün öneminin ağırlığı, petrol kanunlarını şekillendirmektedir.

6. Petrole sahip olan ülkeler bu kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmek, ithalatçı durumdaki ülkeler ise, buna en ucuz biçimde ulaşmak istemektedirler. Bu nedenle, piyasanın özelliklerini oluşturan önemli faktörlerden biriside alışveriş yapan ülkelerin özellikleri olmaktadır.

Petrol piyasası aramacılığında başlayıp, taşımacılığı, işlenmesi, pazarlaması ve petrokimya sanayisini de içeren çok geniş bir yapıya sahiptir. Petrolün arama ve çıkarma işlemleri “yukarı pazarlar (upstream markets)”, rafinaj, dağıtım ve pazarlamadan oluşan kısım da “aşağı pazarlar (downstream markets)” olarak adlandırılmaktadır.⁹⁰ Petrol piyasası karmaşık (kompleks) ve dinamik bir yapıya sahiptir. Karmaşıklığın nedeni birbirinden bağımsız ve/veya birbirini etkileyen çok sayıda ve nitelikte siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ve teknolojik etkene bağlı olmasıdır. Petrol sanayisi, nitelik itibarıyla sermaye yoğun ve büyük ölçekli olduğundan, burada çalışan firmalar büyük bir ekonomik güç oluşturmakta, ulusal ve uluslararası düzeyde strateji ve politika uygulayabilmektedirler.⁹¹ Sürdürülebilir ekonomik kalkınma için, kesintisiz bir enerji kaynağı gereklidir. Dünya ekonomisinde birçok ülkenin kesintisiz enerji türlerinden birisi olan petrole sahip olma ve/veya kontrol etmek istemeleri, petrolün siyasi açıdan vazgeçilemez bir kaynak olduğunu göstermektedir. Tarihte petrol rezervleri üzerinde hâkimiyet kurmak için askeri güç kullanılmış, birçok çatışma ve savaşın çıktığı görülmüş, günümüzde de görülmeye devam etmektedir.

Dünya petrol sanayisi I. Dünya Savaşına kadar ABD (özellikle Rockefeller Tekeli) tarafından kontrol edilmiştir. Daha sonra, özel şirketlerin “Yedi Kız Kardeş” olarak da adlandırılan dikey entegrasyon* yapısına sahip büyük petrol şirketlerinin güçleri artmıştır. II. Dünya Savaşından sonra,

---

⁹⁰ Soysal C., (2003), “**Rekabet Perspektifinden Türkiye Akaryakıt Sektörü**”, Ankara: Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi

⁹¹ Öner Türk F.,(1983), “**Petrol ve Ekonomisi Üzerine**”, Ankara: Maliye Bakanlığı Ya., No:259

Ortadoğu devletleri arasındaki güç dengesinin değişmesi, İran petrol kaynaklarının millileştirilmesi gibi etkenler nedeniyle büyük petrol şirketlerinin piyasadaki ağırlıkları azalmıştır. 1960 yılında petrol ihraç eden ülkelerin çıkarlarını korumak amacıyla OPEC kurulmuş ve 1969-1973 tarihleri arasında devletler, şirketler ve piyasalar arasında pazarlıklar başlamıştır.⁹² Dünya ekonomisinin 1960'lı yıllarda hızlı bir büyüme sürecini yakalaması sonucu petrole olan bağıllığının artması OPEC'in pazarlık payını arttırmıştır. 1973 yılında Arap-İsrail Savaşının etkisiyle ortaya çıkan, ilk petrol krizi dünya petrol güvenlik yapısını ve devlet-şirket-piyasa ilişkilerini değiştirmiştir. Buna bağlı olarak ABD petrol güvenliğini arttırmak amacıyla; petrol talebini kısmak, işbirliği yapabileceği ortaklar aramak ve petrol sektöründe askeri güç kullanarak da etkin olmak düşüncesiyle yeni politikalar izlemeye başlamıştır.⁹³ 1973 yılından sonra, piyasalar ön plana çıkmaya başlamış, petrol şirketleri arama ve üretim faaliyetlerini OPEC dışı sahalara yöneltmiş ve petrol ithal eden ülkeler de alternatif enerji kaynaklarının kullanımına daha fazla önem vermeye başlamışlardır.

1973-1974 petrol krizinin sanayileşmiş ülkelerde yarattığı şok sonrasında, benzer bir kriz döneminde gerekli olan uyum politikalarının hızla devreye sokulması ve özellikle ekonomilerin petrole olan bağımlılıklarının azaltılması için çeşitli önlemler alınmış ve bu çerçevede, OECD Ülkeleri tarafından 15 Kasım 1974 yılında IEA (International Energy Agency: Uluslararası Enerji Ajansı) kurulmuştur.⁹⁴ Dünyadaki enerji planlamasını yapan kuruluşlardan birisi olan IEA, 1995 yılından bu yana gelecekteki yakıt kullanımındaki gelişmeler için, önceden detaylı enerji analizleri yapmaktadır. Bu analizlerin amacı, küresel enerji üretimi ve kullanımındaki önemli belirleyici yönelimleri belirlemektir. Yapılan analizler kaynakların geliştirme maliyetlerini, kullanım pazarına

---

⁹² Soysal C., (2003), “**Rekabet Perspektifinden Türkiye Akaryakıt Sektörü**”, Ankara: Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi

⁹³ Yergin D., (2003), “**Petrol-Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**”, İstanbul: İş Bankası Ya.

⁹⁴ Bayraç. H. N., (1999), “**Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Analizi**”, Türkiye'deki Gelişimi ve Eskişehir Uygulaması, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi

taşınmasını, enerji fiyatları ile hükümet politikalarını ve iklim değişimlerinin önlenmesini kapsamaktadır.

IEA petrol (enerji) piyasasındaki talebi ve petrol enerji alt yapı yatırımlarını belirleyen başlıca değişkenler olarak; makroekonomik koşulları (ekonomideki büyüme, yapısal değişiklikler vb.) petrol kaynaklarının mevcudiyeti ve rezervleri, arz maliyetleri ve fiyatları, enerji teknolojilerindeki değişimleri, enerji ve çevre politikalarını göstermektedir.⁹⁵Petrol sanayinde yer alan belirsizliklerin değerlendirilmesinde ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunulmasında, belirsiz kaynakları gruplandırarak senaryo analizleri yapılmaktadır. IEA'nın Dünya Enerji Bakışı 2001'de hazırladığı 2000-2020 dönemini kapsayan enerji projeksiyonuna göre; dünyada enerji kullanımının değiştirilemez biçimde artacağı, fosil yakıtların enerji kaynakları arasında baskın bir konumda olmaya devam edeceği öngörülmektedir. Dünyanın enerji kaynakları gelecek 20 yıllık dönemde artan talebi karşılamaya yeterli olduğu ifade edilmektedir. Günümüzdeki rezerv, üretim ve tüketim miktarları dikkate alındığında, petrolün 40, doğalgazın 62, kömürün ise, 204 sene daha kullanımının mümkün olduğu tahmin edilmektedir. Tablo 1'de izlenebileceği gibi, 2000 yılında küresel enerji tüketiminin % 89'unu sağlayan fosil yakıtların payı artarak 2010'da % 91, 2020 yılında ise % 92'ye yükseleceği düşünülmektedir. Bu durum gelecek 20 yıl içerisinde, dünya ülkelerinin petrol, kömür ve doğalgazdan oluşan fosil yakıt tüketmeye devam edeceklerini göstermektedir.⁹⁶

Tablo 1. Dünya Birincil Enerji Tüketiminde Yakıt Paylar 2000-2020 (%)⁹⁷

	2000	2010	2020
Petrol	40	39	38

⁹⁵ IEA, World Energy Outlook, Paris, "Assessing Today's Supplies to Fuel Tomorrow's Growth", OECD/IEA Pub., 2001.

⁹⁶ Davis H.D.,(1982), "Energy Politics", Third Edition, New York: St. Martin's Press.

⁹⁷ IEA, World Energy Outlook, Paris: OECD/IEA, 2002.

Kömür	25	28	29
Doğalgaz	24	24	25
Fosil Yakıtlar	89	91	92
Nükleer	7	6	4
Hidrolik	4	3	3
Diğer Yenilenebilir	0	1	1

2000 yılında küresel enerji tüketiminin % 40'ını sağlayan petrolün toplam içindeki yeri çok az gerileyerek 2010'da % 39, 2020'de ise, % 38 gibi önemli bir pay almaya devam edeceği beklenmektedir. Kömürün 2000 yılında % 25 olan payı geçen sürede artış göstererek 2010'da % 28, 2020'de de % 29'a yükseleceği, 2000 yılında % 24 olan doğalgazın payı ise, 2010 yılında aynı düzeyini koruyacağı ve 2020'de ise % 25'e yükseleceği tahmin edilmektedir. 2000 yılında % 7 oranında pay alan nükleer enerjinin çevresel açıdan yarattığı olumsuzluklar nedeniyle, kullanımının azalacağı 2010 yılında % 6'ya düşen payının 2020'de % 4 olarak gerçekleşeceği beklenmektedir. Hidrolik enerjinin % 4 olan payı dönem içinde biraz azalarak % 3 düzeyinde gerçekleşecektir. Hidrolik dışında kalan güneş, rüzgar, dalga, jeotermal, biyolojik atıklar gibi diğer yenilenebilir enerji türlerinin payı ise, 2010 ve 2020 yıllarında % 1 gibi çok düşük bir oranda olacağı düşünülmektedir.⁹⁸

3.2.2.Petrol fiyatları

Petrol fiyatları üzerinde belirleyici olan temel/yapısal ve tali faktörler vardır. Temel faktör olan arz-talep dengesi daha çok uzun dönemde etkili olurken, tali

⁹⁸ IEA, World Energy Outlook, Paris: OECD/IEA, 2002.

faktörler kısa dönemde etkili olmaktadır. Bununla birlikte, kısa dönemde etkili olan faktörlerin toplamının uzun dönemde etkili oldukları göz ardı edilmemelidir. Çünkü, bir kısa dönemli etkiyi başka bir kısa dönemli etki izlemekte, dolayısıyla kalıcı olmaktadır.⁹⁹ Bir diğer ifade ile, petrol fiyatlarının belirli bir kısmını kısa dönemli etkiler oluşturmaktadır.

Petrol fiyatlarının temel belirleyicisi arz-talep dengesi olmakla birlikte; arz-talep mekanizmasının petrol piyasasındaki işleyişi, diğer piyasalardan farklı olmaktadır. Bu farklılık, petrolün yenilenemeyen sınırlı bir kaynak (nonrenewable resource) olması ve yakın ikamesinin olmaması nedeniyle kıtlık rantına maruz kalması, küresel ekonominin petrole olan bağımlılığı ve OPEC'in piyasa gücü gibi petrolün ve petrol piyasasının kendine has özelliklerinden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁰

Petrol piyasasının günümüzdeki durumuna bakmadan önce, petrol endüstrisinin geçirdiği dönemlere kısaca bakmakta fayda vardır. Petrol endüstrisi, petrolün ilk ticari üretiminin yapılmasından birinci petrol krizinin yaşandığı 1973 yılına kadar büyük ölçüde uluslararası büyük petrol şirketlerinin hakimiyeti altında olmuştur; bu ilk dönem, petrol arzında dolayısıyla da fiyatlar üzerinde bu şirketlerin oldukça etkili olduğu bir dönemdir. 1973 yılından sonra, OPEC yükselişe geçerek piyasaya hakim olmuş ve bu hakimiyetini 1986 yılında piyasa mekanizmasına geçilinceye kadar devam ettirmiştir; ikinci dönemde petrol piyasası ve petrol fiyatları büyük ölçüde OPEC'in kontrolü altında olmuştur.¹⁰¹ 1986 yılından itibaren, OPEC ve uluslararası büyük petrol şirketlerinin fiyatları belirleme gücünün kırılsak petrol piyasasının daha rekabetçi olması amacı ile serbest piyasa mekanizmasına geçilmiştir –geçiş süreci 1988 yılına kadar sürmüştür-. Günümüze kadar devam eden ve nispeten tüketici ülkelerin, piyasalar üzerindeki hakimiyetinin arttığı ve OPEC'in gücünün azaldığı bu dönemde, petrol fiyatları, uluslararası piyasalarda

---

⁹⁹ Davis H. D., (1982), "**Energy Politics**", Third Edition, New York: St. Martin's Press.

¹⁰⁰ Adelman, M.A., (1984), "**International Oil Agreements**", The Energy Journal, 5(3): 1-9

¹⁰¹ Baddour, J. W. (1997). "**The International Petroleum Industry: Competition, Structural Change and Allocation Of Oil Surplus**", Energy Policy, 25(2): 143-157.

kendiliğinden oluşmaktadır.¹⁰² Petrol, 1986 yılından itibaren hem spot, hem de türev piyasalarda işlem görmekte ve bir yatırım aracı olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde, dünyada üretimi yapılan 160'dan fazla ham petrol çeşidi bulunmaktadır. Bunların içinde West Texas Intermediate (WTI), Brent Blend ve Dubai Fateh, dünya çapında fiyat yapıcı (price maker) ve kalite açısından referans/kriter petroler olarak kullanılmakta; diğer petrol fiyatları bu petrolerin fiyatlarına göre belirlenmektedir.¹⁰³ WTI petrolünün vadeli işlemlerinin büyük bir kısmı New York Mercantile Exchange (NYMEX)'de işlem görmekte; Brent petrolü çoğunlukla Intercontinental Exchange (ICE)'de işlem görmekte; Dubai Fateh petrolü çoğunlukla Dubai Mercantile Exchange (DME)'de işlem görmektedir. Petrolün işlem gördüğü borsaların -yukarıda bahsedilen üç büyük borsa da dâhil olmak üzere-, birlikte hareket ettiğini ve dünya genelinde bütünleşik bir petrol piyasasının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁰⁴ Dolayısıyla, borsalar arası arbitraj mümkün olmamaktadır.

Kimi analistler, petrol piyasasını rekabetçi bir piyasa kabul edip analizlerini buna göre yapsa da, petrol piyasası eksik rekabetin olduğu piyasa yapısına sahiptir. Çünkü petrol piyasası arz yönüyle oligopolistik bir yapı arz etmektedir. OPEC, piyasa fiyatını veri kabul eden ve arzı buna göre belirleyen bir konumda olmayıp,¹⁰⁵ petrol arzını ve buna istinaden petrol fiyatlarını belirleyen önemli bir aktör konumundadır.¹⁰⁶ OPEC'in yaptığı açıklamalar - özellikle kotaları düşürme açıklamaları-, spot ve vadeli fiyatlar üzerinde oldukça etkili olmaktadır.¹⁰⁷ OPEC'in yüksek üretim payının yanı sıra, yüksek rezervlere ve düşük üretim maliyetlerine sahip olması, fiyatları etkilemedeki rolünü giderek artırmaktadır.

---

¹⁰² Baddour, J. W. (1997). "The International Petroleum Industry: Competition, Structural Change and Allocation Of Oil Surplus", Energy Policy, 25(2): 143-157.

¹⁰³ Coleman, L. (2012). "Explaining Crude Oil Prices Using Fundamental Measures", Energy Policy, 40: 318-324.

¹⁰⁴ Adelman, M.A. (1984), "International Oil Agreements", The Energy Journal, 5(3): 1-9

¹⁰⁵ Hansen, P. V. ve Lindhol, L. (2008). "The Market Power of OPEC 1973-2001", Applied Economics, 40(22): 2939-2959.

¹⁰⁶ Kaufmann, R. K. (2004). "Does OPEC Matter? An Econometric Analysis of Oil Prices", The Energy Journal, 25(4): 67-90

¹⁰⁷ Demirer, R. ve Kutan, A. M. (2010). "The Behavior of Crude Oil Spot and Futures Prices Around OPEC and SPR Announcements: An Event Study Perspective, Energy Economics", 32(6): 1467-1476.

Bunda, OECD ülkelerinin petrole olan bağımlılığının etkisi de söz konusudur.¹⁰⁸ OPEC dışındaki çoğu petrol üreticisi ülke, ürettiği petrolü iç piyasada tüketmekte; OPEC üyesi ülkeler ise ürettiği petrolün büyük bir kısmını ihraç etmektedir. OPEC dışındaki üretici ülkeler, tam kapasite ile üretim yapmalarına rağmen petrol talebini karşılayamadığı için, OPEC gönüllü marjinal üretici konumundadır. Hedeflenen fiyat bandında, arz ve talebi dengeleyici rol oynamaktadır.¹⁰⁹ OPEC, özellikle Suudi Arabistan, fiyatları yüksek seviyede tutmak için, petrol talebinin düşmesi durumunda üretimi kısırkken, talebin artması durumunda üretimi artırmamaktadır.¹¹⁰ OPEC'in davranışlarının, kısmi tekeli (partial monopolist)¹¹¹ veya ölçülü/sınırlı kartel (restrained cartel)¹¹² tanımına uyduğu söylenilebilir; ancak, üye ülkelerin çok uyumlu hareket etmemeleri ve belirlenen üretim kotalarını sıklıkla aşmaları sebebi ile OPEC'in etkili bir kartel olduğu söylenilemez.¹¹³

Petrol üretim maliyetlerini, kabaca arama giderleri, geliştirme giderleri ve işletme giderleri oluşturmaktadır. Üretim maliyetleri, aramanın karada veya denizde olması, üretim yapılan sahanın yapısı, kullanılan teknoloji, üretim miktarı gibi faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Genel olarak bakıldığında; Ortadoğu'da üretilen petrolün, Kuzey Denizi gibi bölgelerde üretilen petrolden daha düşük üretim maliyetine sahip olduğu ve OPEC üyesi ülkelerin, diğer petrol arz eden ülkelere kıyasla daha düşük maliyetlerle petrol ürettiği söylenilebilir. Yeni rezervlerin keşfedilmesinin giderek zorlaşması, keşfedilen rezervlerin daha az olması, eski ve yeni rezervlerin geliştirilmesi ve petrol çıkarmanın giderek daha zorlaşması gibi nedenlerle petrolün üretim maliyeti zamanla artış göstermektedir. Üretim maliyetlerindeki artış ise piyasa fiyatını doğrudan etkilemektedir. Petrol üretiminin devam edebilmesi için, piyasa

---

¹⁰⁸ Coleman, L. (2012). "Explaining Crude Oil Prices Using Fundamental Measures", Energy Policy, 40: 318-324.

¹⁰⁹ Horn, M. (2004), "OPEC's Optimal Crude Oil Price", Energy Policy, 32(2): 269-280.

¹¹⁰ De Santis, R. A. (2003), "Crude Oil Price Fluctuations and Saudi Arabia's Behaviour", Energy Economics, 25(2), 155-173.

¹¹¹ Horn, M. (2004). "OPEC's Optimal Crude Oil Price", Energy Policy, 32(2): 269-280.

¹¹² Hansen, P. V. ve Lindhol, L. (2008). "The Market Power of OPEC 1973-2001", Applied Economics, 40(22): 2939-2959.

¹¹³ Hamilton, J. D. (2009). "Understanding Crude Oil Prices", The Energy Journal, 30(2): 179-206.

fiyatının artan marjinal maliyetleri karşılayacak ölçüde yüksek olması gerekmektedir.¹¹⁴

3.2.3.OPEC`in Sepet Fiyatı

OPEC sepet fiyatı, petrol ihraç eden ülkeler organizasyonuna dahil ülkelerin uyguladığı fiyatlandırma mekanizması ile belirlenmiş ortalama fiyattır. Ortalama petrol fiyatı belirlenirken yedi farklı referans petrolün ortalaması kullanılmaktadır. Referans petrolerden altısı OPEC üyeleri tarafından üretilirken, yedincisi ise (Istmus) OPEC üyesi olmayan Meksika tarafından üretilmektedir.

Referans petroler şunlardır: ¹¹⁵

Arabian Light (Arap hafif petrolü), Suudi Arabistan

Dubai, Birleşik Arap Emirlikleri

Bonny Light, Nijerya

Saharan Blend, Cezayir

Minas, Endonezya

Tia Juana Light, Venezuela

Istmus, Meksika

Petrol fiyatlarında ani artış, talebin arka planda oldukça dar bir arza karşı büyümesini yansıtıyor. Talebin artış sebepleri Amerikan ekonomisinin canlı olması, Çin ekonomisinin hızla gelişmesi ve Japonya'da uzun süredir beklenen bir iyileşmenin gerçekleşiyor olması. 2000 – 2003 arasında dünya petrol talebi % 3,1 oranında artmıştı. Petrolü en çok tüketen bölge olarak bilinen Kuzey Amerika' da % 2 oranında arttı. En hızlı büyüyen ülke olan Çin'de % 20 artarken, 2004 yılında Çin'in petrole olan talebinin % 13 civarında çoğalacağı tahmin ediliyor. Bu güçlü bölgesel talep faktörleri görülmedik şekilde eş zamanlı olarak ortaya çıkıyor.¹¹⁶

---

¹¹⁴ Adelman, M. A. (2002). "World Oil Production and Prices 1947-2000", The Quarterly Review of Economics & Finance, 42(2): 169- 191.

¹¹⁵ http://www.petrol.itu.edu.tr/question/faq_t.html#bas, (28.03.2015)

¹¹⁶ BP Statistical Review of World Energy,2008

2000 – 2003 arasında toplam petrol arzı % 3,5 oranında artarken uluslar arası stoklar da çoğaldı. Bu OPEC’in piyasalarda yeterince arz olduğu iddiasını kanıtıyor. Gerçekte arzdaki artış OPEC ülkelerinin dışından gelmiştir, çünkü kendi arzları % 0,7 düşmüştü. 2003’te petrol üretiminin % 60’tan fazlası OPEC’e dahil olmayan ülkeler tarafından gelmiştir.¹¹⁷ Peki yıllardır daha az üreten OPEC neden uluslar arası kamu oyunun dikkatini üzerine çekmiş bulunuyor? İlk neden açık bir şekilde uluslar arası piyasada petrol fiyatlarını ve çıkartılan petrol miktarını belirlemek amacını güden organize bir kartel olmasıdır. İkincisi dünya rezervlerinin en büyüğünü kontrol altında tutuyor olması. Ve sonuncusu dünyadaki petrol üretim maliyetinin Körfezde en düşük olması.¹¹⁸

2001 – 2003 arasında OPEC sepet fiyatı (değişik ham petrol fiyatlarından oluşan bir indeks) % 21,5 oranında arttı. 2004’ün ilk çeyreğinde 2003’ün ortalama düzeyinin % 8,5 üstünde ve Mayıs 2004’te 2003’ün tüm seviyelerinin % 45 üzerindeydi. (Tablo 2)¹¹⁹

Tablo 2. OPEC Sepet Fiyatı (\$ / Varil)

2000	27,60
2001	23.12
2002	24.36

¹¹⁷ http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/petrol&tehdit_p.htm, (28.03.2015)

¹¹⁸ http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/AR2007.pdf, (28.03.2015)

¹¹⁹ www.opec.org, (28.03.2015)

2003	28.10
<u>2004</u>	
Ocak	29.82
Şubat	29.56
Mart	32.05
Nisan	32.35
<u>Mayıs</u>	<u>40-41.50</u>

OPEC yeniden eski gücünü ve hırsını yakaladı. Nisan 2004'te çıkış kotasını günde 10 üyesi (Irak hariç) için 1 Milyon varil olarak % 4 oranında azaltma kararı aldı. OPEC üretimi son aylarda kotanın üstünde seyrediyordu. Günlük petrol çıkışını indirme kararı, OPEC'in ulaşmayı iddia ettiği ve hedeflediği varil başına 22–28 \$'lık fiyat çerçevesinin üstünde olmasına rağmen alındı. OPEC piyasanın iyi tedarik edildiğini, fiyatların yüksek olmasını spekülörlere ve jeopolitik faktörler üzerindeki endişeyle açıklıyordu: Irak için kod kelimeler.¹²⁰

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) petrol fiyatlarında varil başına 10 \$lık artışın dünya hasılasını % 0,5 oranında 225 Milyar Dolar indireceği tahmininde bulunuyor. Ayrıca petrol tüketen ülkelerin ödeme balansının (150 Milyar \$'ı petrol tüketicilerinden üreticilerine transfer edince) ve hükümet bütçelerinin fenalaşacağını belirtiyor. Daha yüksek petrol fiyatlarının sonucu olarak gelişmiş ülkelerde 400,000 kişi işini kaybetti. Aşağı Sahara bölgesindeki Afrika ülkelerinde % 3'lük bir hasıla düşmesine neden oldu.

Fakat, Mayıs 2004'e ait petrol fiyatı 2001'deki petrol fiyatlarına oranla varil başına yaklaşık 17 \$ daha fazlaydı; yani bu durumun dünya ekonomisindeki etkisi, IEA tarafından belirtilenden çok daha fazladır. Petrol fiyatlarındaki artış

¹²⁰<http://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opeac-crude-oil-prices-since-1960/>, (28.03.2015)

devam ederse, bu etki çok daha fazla artacak ve dünya ekonomisi ciddi zararlar görecektir.¹²¹

2004'ün Nisan ve Mayıs aylarında, petrol fiyatları büyük ölçüde arzdan duyulan endişeler nedeniyle artmıştı. Bu durumdan spekülâtorlerin sorumlu olduğunu söyleyen OPEC'in bahsettiği de budur. Spekülâtorlerin bu durumdaki rolünü onaylamamakla birlikte, gerçek endişelere karşılık verdiklerini de söylemeliyiz. 26 Nisan 2004'te, Kuzey Irak'taki Basra kenti yakınlarındaki petrol ihracat merkezi teröristler tarafından bombalandı.¹²² 1 Mayıs 2004'te çok daha endişe verici bir saldırı düzenlendi: Suudi Arabistan'ın batı kıyılarındaki Yanbu kentinde Suudi işçilerle birlikte birçok yabancı işçi de hayatını kaybetti. Bu saldırıyı 29 Mayıs'ta doğu Arabistan'daki Khobar kentinde düzenlenen ve yine yabancıları hedef alan bir başka saldırı izledi. Bunun üzerine, Irak'ta yapıldığı gibi, birçok yabancı petrol firması yabancı personelini Suudi Arabistan'dan ihraç edeceğini açıkladı. Orta Doğu petroleri, bu olaylardan sonra çok daha güvenilmez görülmeye başladı ve bu durum petrol fiyatlarına yansdı. Petrol piyasasındaki endişelerin diğer nedenleri ise uzun zamandır mevcuttu: Nijerya ve Venezuela'daki siyasal istikrarsızlık, OPEC üyesi yabancı petrol üreticilerini rahatsız eden iki önemli konuydu.¹²³

Bu olaylardan nasıl bir ders alınmalı? İlk olarak, Orta Doğu'da terör, uluslar arası pazarda petrol fiyatlarının varil başına 5-10 \$ artmasına neden oldu. Bu durum, dünya ekonomisi için, ama özellikle petrol fiyatlarına erişemeyen yoksul ülkeler için, önemli bir tehdittir. İkinci olarak da, OPEC ülkeleri, özellikle Orta Doğu OPEC ülkeleri, diğer petrol ülkelerine göre arzda daha az bir dilim oluşturmalarına rağmen politik açıdan çok daha büyük risk kaynağıdır.¹²⁴ Bu durum, az maliyetine rağmen neden daha az arzda bulduklarını açıklar. İster arz hacmini düşürerek olsun, ister OPEC'e üye olmayan ülkelerin üretimini arttırarak olsun, toplam arz payını önemli ölçüde azaltmak çok zor olacaktır.

---

¹²¹ <https://www.quandl.com/data/OPEC/ORB-OPEC-Crude-Oil-Price>, (28.03.2015)

¹²² <http://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opeac-crude-oil-prices-since-1960/>,(28.03.2015)

¹²³ <http://www.wtrg.com/prices.htm>, (28.03.2015)

¹²⁴ <http://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opeac-crude-oil-prices-since-1960/>,(28.03.2015)

Bu istikrarsız durumu çözenin tek yolu ise talebi azaltmaktır. Bu hemen olmayacaktır: petrol piyasası, geleceğe dair beklentilerin fiyatlara yansıtacağı bir şekilde işler. Kullanımını ekonomikleştirme veya başka yakıtların daha kullanımını daha çok destekleme programlarıyla talebi azaltmak, ya da en azında büyümesini yavaşlatmak, beklentileri değiştirebilir ve böylelikle petrol piyasasında istikrarı arttırabilir.¹²⁵

Bu atılım dünyanın en büyük petrol tüketicisi Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmeli. Dünya nüfusunun sadece %5'ini oluşturmasına rağmen Amerika'nın dünya talebindeki payı yaklaşık %30'dur. Petrol kullanımı hem ekonomisinin güçlü olmasından hem de düşük gaz fiyatının desteklediği boşa kullanım yüzünden çok fazla. Kanıt olarak da Amerikalı tüketicilerin genellikle çok yakıt harcayan arabaları tercih etmelerini gösterilebilir.¹²⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nin, ekonomik olarak dünyanın en gelişmiş ülkesi olmasından dolayı, talebi düşürme kapasitesi diğer tüketicilerden çok daha fazla.

Bush yönetimi tarafından önerilen alternatif ise arzı arttırmak. Ama, uzun vadede OPEC/Orta Doğu üreticilerinin yerini alabilecek bir arz kaynağı yoktur. Önemli istihbarat kuruluşları, önümüzdeki 20 yıl içinde Orta Doğu petrollerine duyulan güvenin artacağını tahmin etmektedir. Petrole olan güvenin artması, uluslar arası ekonomi için artan bir tehdit oluşturacaktır.

OPEC üyelerinin ortalama ham petrol fiyatı 4 yıldan sonra ilk kez 2014'te 80 doların altına geriledi. Gerilemede teşkilatın petrol arzının yüzde 40'ını sağlayan Suudi Arabistan ve diğer üyelerin talebin yavaşlamasına karşılık üretimi sabit tutmalarının etkili olduğu belirtiliyor.¹²⁷

Grubun yaptığı açıklamada petrol ihraç eden ülkelerin varil başına elde ettiği ücretin en iyi göstergesi olan OPEC sepetinin 78.67 dolara gerilediğini belirtti. Bloomberg'ün derlediği verilere göre bu rakam 22 Ekim 2010'dan bu yana en düşük seviyeye işaret ediyor.¹²⁸

---

¹²⁵ <http://tr.euronews.com/2014/11/27/opec-in-petrol-karari-sonrasi-fiyatlar-cakildi>, (28.03.2015)

¹²⁶ <http://www.eia.gov/forecasts/steo/special/pdf/high-oil-price.pdf>, (28.03.2015)

¹²⁷ <http://tr.euronews.com/2014/11/27/opec-in-petrol-karari-sonrasi-fiyatlar-cakildi>, (28.03.2015)

¹²⁸ http://www.bbc.co.uk/turkce/ekonomi/2014/10/141015_petrol_4_yilin_en_dusugu, (28.03.2015)

OPEC'teki en büyük üreticiler arzı azaltmak yerine fiyatlarda indirim gitti. Suudi Arabistan, Irak ve İran bu dönemde Asyalı müşterilerine 2009'dan bu yana en ciddi indirimini yaptı.

Frankfurt'taki Commerzbank AG analisti Carsten Fritsch konuya ilişkin "Suudi Arabistan'ın fiyatı korumaktan ziyade farklı hedefleri varmış gibi gözüküyor. Suudilerin tavrının değişmesi için diğer üyelerin kesintiye gitme noktasında kararlı olmaları gerekiyor. Bu da şimdilik pek mümkün değil" yorumlarını yaptı.

Tablo 3. OPEC'in Şubat 2014 - Mart 2015 tarihleri arasındaki aylık sepet fiyatı:¹²⁹

Şubat 2014	105.38 U \$
Mart 2014	104.15 U \$
Nisan 2014	104.27 U \$
Mayıs 2014	105.44 U \$
Haziran 2014	107.89 U \$
Temmuz 2014	105.61 U \$
Ağustos 2014	100.75 U \$
Eylül 2014	95.98 U \$
Ekim 2014	85.06 U \$
Kasım 2014	75.57 U \$
Aralık 2014	59.46 U \$

¹²⁹ www.opec.org, (28.03.2015)

Ocak 2015	44.38 U \$
Şubat 2015	54.06 U \$
Mart 2015	52.54 U \$

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.

OPEC'İN ENERJİ İLİŞKİLERİ

4.1 OPEC'İN ENERJİ İLİŞKİLERİ

4.1.1.OPEC'in petrol stratejisinde ABD, Batı devletleri, Rusya ve Çin'in yeri

Çift kutuplu sistem çöktükten sonra büyük devletlerin statüsünde da ciddi değişiklikler yaşandı. Bu anlamda modern ABD özünde eski dönemin "kalıntı" larını yansıtıyordu. Onun politikası eski statüsünü geri almaya yönelmişti. Bu, petrol donanımının istikrarının sağlanmasında, daha geniş anlamda ise, enerji güvenliğinin temel çizgisinin belirlenmesinde kendini gösteriyordu.¹³⁰

Yüzyıl petrol çağının başlarında ABD petrol kaynaklarını kullanan Büyük Üçlüye dahildi . (ABD, SSCB, Romanya). Buna rağmen yoğun ekonomik kalkınma enerjiye olan talebin artmasını gerektiriyordu. 70'li yılların ortalarından itibaren ABD diğer bölgelerden ucuz hammadde almak hattını aldı. Bu andan itibaren coğrafi etken ABD'nin dünya ekonomisi ve dünya siyasetine ağırlığına engel olmaya başladı. OPEC'in oluşturulması, arap- israil savaşı sırasında petrol üretimine konan kısıtlamalar ve ambargolar arap dünyasının petrol sayesinde ABD'nin siyasi egemenliğine ilk itirazları oldu. Arap devletleri İsrail'i destekleyen devletlere karşı petrol boykotu ilan ettiler ve petrol eksikliği olasılığı fiyatların aniden yükselmesine sebep oldu.¹³¹

Arap devletlerinin petrolden silah olarak kullanma çabasının temel nedeni ise onların doğal kaynaklarının fiyatına ve kaynaklara kontrolü amerikan şirketlerinin uygulanması ile ilgiliydi. Hatta, ABD'nin yakın müttefiki olan İran şahı Muhammed Rıza Pehlevi 1973 yılında "The New York Times" gazetesine verdiği röportajda diyordu: "Siz bizden ham petrolü alıp karşılığında hazır

---

¹³⁰ İsrailoğlu N. R., (2009), "Neft global münaqişeler menbeyi", Bakı

¹³¹ Morozova İ. N., (2002), "Osobennosti mirovovo rınka nefti v posledney četverti XX veka i rolarabskix produçentov Persidskovo zalıva" , Vostok, ORIENS, № 3

ürünleri 100 kat fazla fiyata bize satıyorsunuz. Bu daha adil olurdu ki, siz petrolün fiyatının 10 kat fazlasını bize ödemeye başlayasınız" ..¹³²

1970'li yıllarda petrol fiyatlarının yükselmesi ile ilgili ABD'nin diğer müttefiki Suudi Arabistan kralı Veyselin de tutumu ilginçtir. İşte o, ABD'ye petrol satılmasına tam ambargo koyulması girişimiyle konuşma yapmıştı. Bu nedenle 1974 yılının başlarından itibaren dünyada petrolün fiyatı 4 kat artmıştı. Aynı dönemden itibaren fiyatların belirlenmesinde ana rol ve girişim OPEC'in eline geçmişti.¹³³

Biçimsel olarak büyük yabancı petrol şirketleri ulusal şirketler, genellikle de, devletler tarafından sıkıştırılıyordu. Fakat uluslu şirketlerin (TMK) teknolojik ve yönetsel açıdan üstünlüğü uluslararası petrol ticareti ve dünya petrol sektöründe onların denetiminin korunmasına yardım ediyordu. Somut olarak, bu tarihi aşamada TMK ve ihracatçı devletler arasında uzlaşma sağlanmıştı. Siyaset alanında bu ödün ABD ve arap monarşilerinin işbirliğinde kendini gösteriyordu. Petrol fiyatlarının yüksek olmasına rağmen Washington Ortadoğu ülkeleri ile herhangi bir ciddi çatışmaya izin veremezdi. ABD bölgede kendi konumunu güçlendirmek için İran ve Suudi Arabistan'la ortaklık yaparak "dolaylı varlık" politikasını hayata geçirmeye mecburdu. Bu devletler ABD'den en modern silahları alıyor ve amerikan eğitim subayı İran ve Suudi Arabistan'ın subay korusuna tatbikatlar düzenliyordu. Fakat bu adımlar 1970-80- yıllarda yurtdışında petrol fiyatlarının artmasının önleyemedi. İran islam devrimi yaşanırken yeni petrol yetmezliği tehlikesi oluştu. 1980 yılına kadar petrol fiyatları 36-40 dolara çıktı.¹³⁴

Küresel ekonomik sistemin üretim-tüketim ilişkilerinde ABD'nin petrol politikası, uluslararası siyasi arenada ise jeopolitik çıkarları değişikliğe uğradı. Böyle hesap ediliyordu ki, ABD petrol ihraç eden ülkelerin "petrol hukukları" ni tanıyor. Irak orduları Kuveyt'e girerken Washington'da artık anlıyorlardı ki,

---

¹³² Kızılkaya, E. ve Engin, C., (2006), “Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele”, Sosyal Bilimler Dergisi, s. 197-204, www.manas.kg

¹³³ Öner Türk F., (1983), “Petrol ve Ekonomisi Üzerine”, Ankara: Maliye Bakanlığı Ya. No:259.

¹³⁴ Sevim C., (2009), “Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 13

temel enerji kaynakları Basra körfezinde 5 ana şirketin elindedir . (ayrıca, Venezuelanın) Bu bakımdan ABD için OPEC'in etki alanından uzakta olan alternatif enerji kaynaklarına sahip olan arazi bulmak zordu. Petrol sahası ABD'nin ulusal ekonomisine, en önemlisi ise ulusal güvenliğine tehdit oluşturuyordu. Bununla birlikte, petrol krizi Ortadoğu'da devam eden siyasi oyunun başlıca özelliklerini - Irak yöneticilerinin petrole dayanan askeri-siyasi, ancak bölgedeki amerikan çıkarlarına karşı çıkmasını açıkça gösterdi.¹³⁵ Irak yönetimi Kuveyt petrolü sayesinde büyük geopolitik planları finanse ederek taktik hata yaptı. Eğer bu döneme kadar Washington Irak'ta diktatör rejimini, kitlesel silahların yayılmasını ve insan haklarını bahane ediyorduyorsa, şimdi o, Ortadoğu meselelerine meşru müdahale hakkını elde ediyordu. Böylece, ABD OPEC ülkeleri ile ticaret alanında ilişkiler kurarak onları başlıca satış pazarına çevirmeye umut ediyordu.¹³⁶

Ağustos 2004 yılının ortalarında Başkan George Bush Batı Avrupa ve Asya'da 70 bin askerini yerleştirirken o, amerikan ordusunun yeni görev ve amaçlarına özellikle dikkat çekmişti - terörle mücadele ve küresel güvenliğin teminatı. Daha bir amaç ise halkların ulusal güvenliğinin temel bileşenini korumak olarak tespit ediliyordu. Bu bileşen ise enerji kaynakları olarak kabul ediliyordu. Bu bakımdan Pentagon "dengesizlik araziler" i şöyle belirtiyordu: Karayip havzası - Afrika - Kafkasya - Ortadoğu - Orta Asya - Kuzey Kore - Güney Asya.

XXI Yüzyılın başlarından itibaren Doğu Avrupa ve Orta Asya'da yeni amerikan üsleri açılmaya başladı. Bu ABD'ye Orta Asya'daki "islam faktörü" ne ve Batı Avrupa ve Amerikan piyasalarını milyonlarca varil petrolle sağlayan stratejik önemli Hazar bölgesine kontrol etmeye olanak verdi. Afganistan, Katar, Umman ve Suudi Arabistan'daki üsler İran körfezi'nde uzun süre kalmaya

---

¹³⁵ Önerürk F.,(1983), “**Petrol ve Ekonomisi Üzerine**”, Ankara: Maliye Bakanlığı Ya., No:259

¹³⁶ Brown, L. R. (2008), “**Plan B 3.0, Earth Policy Institute**”, Tema Vakfı Yayınları, New York

güvence veriyordu. Nijerya ve diğer Batı Afrika devletleri ile anlaşmalar diğer önemli petrol bölgesi olan Gine körfezi'ne kontrol etmeye olanak veriyordu.¹³⁷

RF ile Asya petrol yollarının ve Rusya'nın petrol zengini olan kuzey topraklarının paylaşılması için yapılan siyasi oyun şaşırtıcı manzara oluşturuyordu. Tamamen mantığa uygun bir soru ortaya çıkıyordu: "ABD gerçekten yabancı petrolden bağımsız mıydı"? 1965 yılında ABD'de petrole olan talep yüzde 25 arttığı halde, petrol gelirleri yüzde 20 düşmüştü. Sonuçta, devlet her gün 10 milyon varil petrol ithal ediyordu. Fakat fiilen, 1973 yılında ambargo sırasında hiçbir cumhurbaşkanlığı kampanyasında ülkenin enerji güvenliği konusu geçmiyordu.¹³⁸

Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, ABD'nin ithal ettiği petrolün $\frac{1}{4}$ i Ortadoğu'nun payına düşüyorsa, diğer devletlerin bağımlılığı bundan defalarca fazladır. Örn, Japonya petrolün % 75, Çin ise % 50'sini Fars körfezi devletlerinden alıyor. ABD'nin onlardan üstün yönü şu ki, ABD'nin Kanada ve Meksika'daki daha güvenli "petrol arealı" na üye olma imkanı var. Tek olumsuz nokta şu ki, petrolün fiyatı Amerika pazarında değil, dünya pazarında belirlenir. Ortadoğu bölgesinden getirilen ucuz petrolün kaynağının azalması diğer üreticilerin önerisi ile fiyatlara etki edebilir.

Bu nedenle amerikalılar kendi potansiyel petrol rezervlerinden günümüzde kullanmamakla onu ülkenin gelecek güvencesi için saklamayı daha isabetli düşünüyorlar. Eğer 2025 yılına kadar Arctic National Wildlife Refuge kullanılırsa, ABD yüzde % 70 olan talebin % 64'ünü ithal hesabına ödeyecek. Ayrıca Washington ülkede petrol alanlarının gelişmesinin stratejik önemini iyi anlıyor. Bu nedenle uzmanlar öngörüyorlar ki, yeni teknolojilerle petrolün kalitesini artırmak ve yatırımlar sayesinde petrol endüstrisinden daha fazla gelir elde etmek mümkündür. Bu tür ürünler dünya fiyatlarına olumlu etki yapabilir.¹³⁹

---

¹³⁷ Sevim, C. (2009), "Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 13

¹³⁸ "China and Russia sign \$400 bn gas deal", Financial Times, 21 May 2014

¹³⁹ D Johany,(1980), "The Myth of the OPEC Cartel", Wiley and Sons, New York

Daha bir önemli konu ise Green River Formation petrol bölgesinin gelişimi ile ilgilidir. Hesaplamalara göre buradan elde edilen gelirin orta istatistik rakamı 800 milyar varil olacak ki, bu da Suudi Arabistanı aşıyor.¹⁴⁰ Diğer taraftan ABD yaptığı "petrol savaşları" ile sadece ekonomik güvenliğini sağlamıyor, hem de uluslararası ilişkiler sisteminde en yüksek konuma sahip olmaya çalışıyor.¹⁴¹

Irak'ta olan amerikalılar kendileri için petrol alanına denetimin siyasi istikrarla tamamlanacağı enerji güvenliği sistemi yaratmak istiyorlardı. Bu perspektifler ABD'nin enerji politikasının gelişmesine yardım ede bilirdi. Eğer Amerikan devlet adamlarının Latin Amerikasındaki faaliyeti geleneksel nitelik kazandıysa, Asya'nın, özellikle de Rusya'nın kaynakları ABD'nin dış politika stratejisinin yeni çizgilerini teşkil ediyordu. Ortadoğu'nun dünya petrol piyasalarında büyük potansiyele sahip olması Beyaz Saray için hem de siyasi vakfa büyük öneme sahipti. Birincisi, bu bölgenin kaynaklarını geniş şekilde kullanıma olanak veriyordu. İkincisi, Petrol ihraç eden ülkeler arasında rekabet için ortam yaratıyordu. Nihayet, petrol kaynaklarına enerji şirketlerinin katılmasına olanak veriyordu. Bütün bunlar Ortadoğu devletlerinin doğal kaynakları üzerinde egemenliğini azaltmaya yönelmişti. Küresel konu ise OPEC'in ekonomik ve siyasi rolünü azaltmaktı. ABD Enerji bakanlığı'nın Haber ajansının haberine göre, OPEC ülkelerinin potansiyel geliri günde 7 milyon varildir.¹⁴²

Böylece enerji alanına ABD tutumunun istikrarsızlığı bölgede güvenlik ortamının oluşturulması ve amerikan yönetiminin istikrarının korunması ile ilgilidir. Güçlü dış politika baskısı antiamerikan havasını güçlendirse de, ABD bununla hem de petrol devletlerinin dünya enerji piyasalarında katılan ABD rakibi ile ilişkilerine yeniden bakmaya mecbur ediyor. Burada sohbet, tabii ki, Rusya'dan gidiyor. ABD fiyat politikasının belirlenmesinde Rusya ile OPEC'in karşılıklı ilişkilerin yoğunlaşmasından rahatsız oluyor.

---

¹⁴⁰ Önerürk F.,(1983), "Petrol ve Ekonomisi Üzerine", Ankara: Maliye Bakanlığı Ya., No:259

¹⁴¹ Griffin J., (1985) "OPEC Behaviour: A Test of Alternative Hypotheses", American Economic Review, cilt 75, sayı 5

¹⁴² Kızılkaya E. ve Engin, C., (2006), "Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele", Sosyal Bilimler Dergisi, s. 197-204, www.manas.kg, (29.03.2015)

Günümüzde petrol sektöründeki tektonik değişikliklerin yeni aşaması 20-25 yıl öncesine oranla daha dramatiktir. Global petrol piyasasının gelişimi sürecinde mevcut değişiklikleri bu şekilde değerlendirilebilir:¹⁴³

1.OPEK ülkelerinin nüfuzunun azalması - Bir yandan petrol ithal eden İEÜ'nün çeşitli kaynaklardan petrol ithalatını genişletmesi, diğer yandan İOÜ'nün daha çekici ve gelirli petrol işinde katılmaya eğilimli olması OPEC üyesi olmayan petrol ihraç eden ülkelerin rolünün artmasına neden olmuştur. Bununla ilgili olarak, OPEC ülkelerinin petrol piyasasında ağırlığı ve saygınlığı azalmıştır. 2004 yılında OPEC, dünya petrol üretiminin % 41'ini gerçekleştirmiştir, bunun da % 30.7'i Ortadoğu devletlerinin payına düşmüştür. Doğru, İran ve Ortadoğu devletleri dünya petrol ihracatının % 40.8'üne kontrol etseler de, bu rakam 1994 yıl ile karşılaştırıldığında (% 46.2) hayli azalmıştır

.¹⁴⁴

OPEC'in tutumu daha çok Asya'da zayıflamıştı.1960-70'lı yıllarda Endonezya bu örgütün saygın üyelerinden biri olmakla beraber, aynı zamanda petrol fiyatlarının kaldırılması yolunda da ciddi mücadele eden devletlerden biriydi. Bu devlet ilk olarak "Yedi Kızkardeş" lere karşı ablukayı durdurmuş ve üretimin pay dağılımına dayanan birçok anlaşma imzalamıştır. Fakat 2000 yılından başlayarak Endonezya OPEC'te kalıp kalmama konusunda ciddi ikilem karşısında kalmıştır. Çünkü 1994 yılında günlük üretimi 1.589 milyon varil olan Endonezya'da 2004 yılına kadar bu rakam 1.126 milyon varile kadar azalmıştır. Endonezya kendisi petrol ürünleri ithal eden devlet olduğundan 2004-2005'li yıllarda petrol fiyatlarının yükselmesi onu ciddi mali krizi ile karşı karşıya bıraktı. 2004 yılında Endonezya 7.4 milyar dolar kaybetti. Bu ise onun bütçesinin 1/4'üne eşitti.¹⁴⁵

OPEC'in faaliyetinin etkinliğinin azalmasının diğer nedeni ise OPEC dahilinde üretim kotası ve petrol ihracatı ile ilgili devletlerin farklı tutum sergilemesidir. Örgüt fiili olarak, ithalatçılarla ilişkide taviz vermeye hazır olan

---

¹⁴³ Coleman, L. (2012). "Explaining Crude Oil Prices Using Fundamental Measures", Energy Policy, 40

¹⁴⁴ IEA, World Energy Outlook, Paris: OECD/IEA, 2002

¹⁴⁵ www.whitehouse.gov, (29.03.2015)

Suudi Arabistan ve buna karşı çıkan İran arasında tereddüt ediyor. ABD ise 1990'li yıllardan başlayarak, OPEC'in bir takım üyelerine (örn, Nijerya) örgütten çıkmak, petrol hasılatı üzerine kota koyulmasından vazgeçmek ve üretimi artırmak için baskı yapıyor.¹⁴⁶

2.Yeni petrol ithalatçılarının sayısının artması - Malumdur ki, petrole en çok ihtiyacı olan devletler gelişmiş Batı Avrupa devletleri ve Japonya'dır. Ama şu anda bu gruba Çin, Hindistan, Brezilya gibi büyük devletler de dahil ediliyor. 2004 yılında Ekonomik İşbirliği Örgütüne (EİÖ) üye olan yeni sanayi devletlerinin petrole talebi % 59.8'dir.¹⁴⁷

Şunu da belirtmek gerekir ki, petrole talep dinamiği bu hızla artarsa, yeni petrole talebi olanlar aşacaklar. Önceleri dünyada petrole talebi olan 3 grup vardı - 1.Kuzey Amerika (ABD, Kanada) 2. Batı Avrupa 3. Kuzey-Doğu Asya (Japonya, Güney Kore, Tayvan). Halihazırda ise buna hızla gelişen devletlerin üye olduğu 4'li grup ilave olunur.Bütünle İÖÜ'in petrole talebi (% 25.7) artık Kuzey Amerika grubu ile (% 27.5) kıyaslanabilir. Kuzey-Doğu Asya (% 10.3) ise Batı Avrupa ile (% 15.5) mukayese edilir. Böyle bir durumda petrol ihraç eden ülkelerin Batı devletlerinden bağımlılığı artıyor.İhracatçılar ise yeni ilişkiler kurmaya çalışıyorlar. Örn, ABD'yle arasında çelişkiler olan İran petrol ve doğalgazının Pakistan ve Hindistan'a ihracatı ile ilgili görüşmeler yapıyor. Suudi Arabistan Çin'le işbirliği yapıyor. Aynı zamanda, Çin İran'dan da petrol ithaline büyük önem veriyor.¹⁴⁸

Böylece, enerji donanımı alanında katılımcıların tutumu ile ilgili tamamen yeni yapılan şekilleniyor. Süper devletlerin diplomatik baskı ve yaptırım uygulanmasına tehditleri ise artık etkinliğini kaybetti. "Enerji taşıyıcıları" unsurundan sadece sorun yaratmak için değil, çözümlenmeyen sorunların dondurulması için de kullanılır. Örn, Hindistan hükümeti 4.5 milyar dolar değerinde olan İran, Pakistan ve Hindistan'dan geçecek petrol boru hattının yapımına onay vermiştir. (Sonradan Çin'in de katılması bekleniyor). Delhi için

¹⁴⁶ Önertürk F.,(1983), “**Petrol ve Ekonomisi Üzerine**”, Ankara: Maliye Bakanlığı Ya., No:259

¹⁴⁷ Ögütçü M., (1998), “**Yükselen Asya**”, İmge Kitapevi Yayıncılık, İstanbul

¹⁴⁸ Daly G., Griffin J. ve Steele H., (1982)“**Recent Oil Price Escalations: Implications for OPEC Stability**”, OPEC Behaviour and World Oil Prices, Der. James Griffin ve David Teece, George Allen, London

enerji güvenliği askeri güvenlikten daha az öneme sahip değildir. Pakistan'la çelişkiler, üç kere Hindistan-Pakistan savaşının olması da ortak enerji projelerine katılım için engel oluşturmuyor. Basında kaydedilenleri doğrulayarak bu kaniya varabiliriz, "bu anlaşma ABD'nin İran'ı tecrit etme stratejisini tamamen iflasa uğrattı" .

3. Petrole büyük ihtiyacı olan eski ithalatçılardan petrol ithalatından daha da bağımlı hale gelmesi - Petrole talebi 4 defadan fazla artan ABD kendisi petrol üretimine başlayacak ve petrol üretimine göre dünyada 2 yeri kazanacak. Diğer taraftan (Suudi Arabistan'dan sonra) Büyük Britanya tamamen gaz ithalatından bağımlı hale gelecek.¹⁴⁹

4. Petrol - qaz sektöründe yatırım alanında rekabetin keskinleşmesi - Yeni hızla gelişen ülkelerin petrol şirketleri aktif faaliyete başladı.

2004 yılının yazından Çin hükümeti Asya, Afrika, Latin Amerika ve hatta Kuzey Amerika'da yatırımını artırmayı kararı aldı. Bunun için Çin'in yeterince mali imkanları var.¹⁵⁰

Hindistan % 70 petrol ithalatına bağlıdır. Bu bağlamda Rosneft şirketinin Saxalin-1 projesinde % 20 etkinliğe sahip olmasını anlamak mümkündür. Hint şirketleri dünyanın 13 ülkesinde (Sudan, Libya, Mısır, Vietnam, Rusya, Suriye, Avustralya, Irak, Katar vs). Enerji projelerini finanse etmektedir. Ayrıca, 2005 yazında imzalanan hint-iran anlaşmasına göre, 25 yıl içinde Hindistan İran'dan 8 milyar dolar değerinde olan 5 mln.ton sıvı gaz alacak. Hint şirketlerinin de (ONGC, Videsh Ltd, Indian Oil Corporation, Oil India, GAIL /India) katılımıyla İran'ın Kuzeyi Fars eyaletinde gaz yatakları işletilecek .

ABD'nin ciddi rahatsızlığına neden olan adımlarından biri de ABD'nin "Unocal" petrol şirketinin alınması için Chevron ve Çin'in "CNOOC" şirketi arasında yaşanan ciddi rekabet olmuştur. Çin alıcıları Chevron'a kıyasla daha fazla ödemeye hazırdılar. Bu nedenle Chevron tutarı 17 milyar dolaradek kalkıyordu. Buna cevap olarak, Çin 18.5 milyar doların eylemlerle değil, peşin

---

¹⁴⁹ Shi Q.,(1997) "Çin", Yeni Yıldız Yayınevi, Pekin

¹⁵⁰ <http://www.chinaability.comreserves.htm>, (29.03.2015)

parayla karşılanması gibi uygun teklif etti. Sadece 2005 yılının yaz sonunda "CNOOC" tüm ABD şirketlerinin ortak hareketi ile karşılaştıktan sonra mücadeleyi dayandırdı. ABD hükümeti Çin teklifinden vazgeçilmesine 2 kanıt getiriyordu:¹⁵¹

1. Bu satışın ABD'nin enerji güvenliğine tehdit olması vurgulanıyordu.

2. Alıcının Çin'in devlet şirketi olması ve sözleşmenin pazar niteliğine uygun olmaması.

Her iki iddia da asılsızdı. Birinci zira Unocal şirketi projelerinin % 99'u ABD'nin kontrolünde değildi ve amerikan petrol sektörünün gelişmesinde bu şirketin rolü aşırı zayıftır. Diğer bir iddia ise satışın gayri-piyasa niteliğinde olması ile ilişkilendiriliyordu.¹⁵² Bu iddiayı ABD'nin diğer şirketlerinin satışı tecrübesi ile boşa çıkarmak mümkündür. Bu bağlamda Suudi Arabistan, Norveç ve diğer Basra körfezi ülkeleri ile gerçekleştirilen operasyonlara atıfta bulunmak olur. Büyük değişiklikler sonucunda petrol piyasasının karakteri de değişiyor.¹⁵³

Bu değişim sürecinde asıl rolü Yakın ve Orta Doğu bölgesinde sosyo-ekonomik ve politik değişiklikler oynuyor. 1970'li yılların sonunda ABD bu bölgede iki mühim dayanağından biri olan İran'ı kaybetti. Suudi Arabistan ile müttefikliyi korumayı başardı. Çünkü İrandan farklı olarak, GSMH burada son derece artan hızla geliyordu ve nüfusun yıllık geliri 1982 yılında 28 bin dolar değerindeydi.¹⁵⁴

Fakat o dönemden çok şey değişmişti. GSMH 4 kat aşağı düşmüş, nüfusu ise 2 defadan fazla artmıştı. Üretimin çeşitli alanlarına büyük miktarda yatırımların yapılmasına rağmen, ekonomi "devlet manifikurasi" düzeyinde kalmıştı. Bu terörist "El Kaide" nin eylemlerinin yaygınlaşmasına ivme veriyordu. ABD durumun daha da kötüleşmesinden endişe ediyordu. Enerji güvenliği açısından Washington daha istikrarlı devlet petrol ithalatını hayata geçirme planlarını hazırlıyordu. Belli ki, ABD'nin petrol ithalatına olan bağımlılığı 2 defadan fazla

---

¹⁵¹ Sevim, C. (2009), "Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 13

¹⁵² Önerürk F., (1983), "Petrol ve Ekonomisi Üzerine", Ankara: Maliye Bakanlığı Ya., No:259

¹⁵³ Kızılkaya E. ve Engin C., (2006), "Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele", Sosyal Bilimler Dergisi, www.manas.kg, (29.03.2015)

¹⁵⁴ Davis H. D. (1982), "Energy Politics", Third Edition, New York: St. Martin's Press.

artmıştı ve çeşitli petrol üreticisi devletleri yeniden paylaşmak gerekliliği oluşmuştu.¹⁵⁵

1.OPEC devletleri kendi üstünlüğünü kaybetmişti. Bu örgüte dahil olmayan devletlerin petrol üretimi OPEC devletlerinden fazlaydı

2.ABD'ye coğrafi bakımdan daha yakın olan ülkelerde petrol üretimi önemli ölçüde artmıştı. ABD'nin petrol ithal ettiği ülkeler arasında SA 1. sıradan 4. sıraya düşmüştü. İlk 3 yeri - Kanada, Meksika ve Venezüela, 5. yeri ise Nijerya tutuyordu. (Eğer Nijerya OPEC'ten çıksa, kısa sürede SA'nı aşacaktı)

3.OPEC içinde ABD'ye petrol ihraç eden devletler arasında Ortadoğu'nun özgül ağırlığı aşağı düşmüştü. ABD'nin petrol ithalatının % 17.6'i Irak, % 11.3'i SA'nın payına düşüyordu, Kanada, Meksika ve Venezüela birlikte ortak petrolün % 41.3'ünü veriyordu.

Böylece, Ortadoğu'da krizin genişleyeceği takdirde ABD'nin enerji güvenliğini sağlamaya yönelmiş jeoekonomik stratejisi başarıyla gerçekleştirilmişti.¹⁵⁶

Fakat amerikan dış politika stratejisinin jeopolitik başarılarından söylemenin pek büyük dayanağı yoktur. 11 eylül 2001 olaylarından sonra ABD yönetimi "Büyük Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi" projesini hazırladı. Bu planın gerçekleştirilmesine doğru ilk adım ise Irak aleyhine askeri operasyonlara başlamasıydı. Fakat bu plan sonuç vermedi. Bir yandan Amerikan askeri operasyonlarına karşı Irak'ta ciddi gerilla savaşına başladı. Diğer taraftan, Irak'a müdahale bahanesinin yapmacıklığı ABD kongre üyeleri tarafından da itiraf ediliyordu. Bush yönetiminin Ortadoğu'da gizli amaçlarına dair basında açık belgeler yayınlanıyordu. 2005 yılının ağustos ayında enerji alanında ünlü amerikan iktisatçısı ve uzmanı Daniel Yerginin kitabı (The Prize, "Ödül") hakkında Bob Herbert'ın şerhi "New York times" gazetesinde yayımlanmıştı. Herbert'ın fikrine göre, kitabın genel anlamda sadece bir laftan anlamak olurdu: "Bütün mesele petroldedir, aptallar"! ("Its the oil, stupid!").¹⁵⁷

¹⁵⁵ Önerürk F. (1983), "**Petrol ve Ekonomisi Üzerine**", Ankara: Maliye Bakanlığı Ya. No:259.

¹⁵⁶ Yücel F. B., (1994), "**Enerji Ekonomisi**", Ankara: Febel Ltd. Şti. Ya

¹⁵⁷ Önerürk F.,(1983), "**Petrol ve Ekonomisi Üzerine**", Ankara: Maliye Bakanlığı Ya., No:259

Birleşik Devletler Irak'a "ödül" için dahil olmuşlardır. Ama bu ödül sadece Irak petrolüne sahip olmak değil, Ortadoğu üzerinde kontrolü ele geçirmekten ibaretti. Bu bölge dünyanın doğrulanmış petrol rezervlerinin % 62'sinin bulunduğu araziydi.¹⁵⁸

ABD'nin bir çok uzmanları "Büyük Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi" planının riskli olduğunu anlıyor. Onların görüşüne göre, ABD Ortadoğu politikasını değiştirmelidir. Burada söz konusu olan enerji kaynaklarının farklılığıydı. Son 5 yılda Afrika'ya ilgi özellikle artmıştı. Afrika dünya petrol rezervlerinin % 9.4, doğalgaz rezervlerinin ise % 7.8'ine sahip olmak, dünya petrol rezervlerinin % 6.7, doğalgaz rezervlerinin ise % 40.6'ına sahip olan Ortadoğu'yla kıyaslanamada, ABD'nin Ortadoğu planı gerçekleşmediği takdirde bu veriler büyük önem taşıyacak.¹⁵⁹

ABD petrol şirketleri Afrika'da en çok Nijerya'ya ilgi gösteriyorlar. Bu şirketler güvenlik unsurundan konuşma yaparak esasen kıyıdaş ve şelf bölgesinde üretimi gerçekleştiriyorlar. Çünkü Nijerya'da petrol gelirlerinin bir bölümünü deniz haydutları ele geçiriyor. (Yıllık yaklaşık 2 milyar dolar hacminde)

Nijerya'da GSMH'ler faaliyetlerini genişletiyor ve Nijerya'yı OPEC'ten ihraç kotasını artırmayı talep etmeye mecbur ediyorlar. Bu amaçla 2005 yılında Nijerya 63 yeni petrol ve gaz yataklarının (12'si deniz dibinde, 12'si Nijer nehri'nin deltasında, 39'u ise karada olmakla) keşfi ve kullanımı ile ilgili açıklama yaptı. Ayrıca, hükümet devrimsel nitelikli yasa da kabul etti. Bu kanuna göre, üretimin paylaşım temelinde yapılan anlaşmalarda yabancı şirketler tarafından yatakların keşfi, teknoloji ile donanım ve diğer operasyonlara çekilen harcamalar gelirin % 80'den fazla olamazdı.¹⁶⁰

Yeni yüzyılın ilk 10 yılında petrol piyasalarındaki kriz son 40 yılda olduğu gibi, petrol fiyatlarında ciddi değişikliklere neden oldu. Petrol fiyatlarının 100\$'ı

¹⁵⁸ Mitchell, B.R.,(2007), "**International Historical Statistics 1750-2005**", Palgrave Macmillan, New York, United States, 2007 Oxford Economics Ltd, Oxford, UK

¹⁵⁹ Berument H. , Ceylan N., Dogan N. , (2010), "**The Impact of Oil Price Shocks on the Economic Growth of Selected MENA Countries**", The Energy Journal, Vol. 31, No. 1

¹⁶⁰ Kızılkaya E. ve Engin C., (2006), "**Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele**", Sosyal Bilimler Dergisi, www.manas.kg, (29.03.2015)

geçmesi endişe yaratıyordu. Petrol piyasalarında petrol ihraç eden ülkelerin çıkarlarını korumak için OPEC 1960 yılında kurulsa da, 1973 yılının sonuna kadar OPEC petrol fiyatları üzerinde kontrolü ele alamamıştı. 1973-86 yılları arasında OPEC'in petrol fiyatlarını belirlemek politikası Suudi Arabistan'ın ham petrol üzerine koyduğu fiyata dayanıyordu. Bu politika 1985 yılının sonuna - dünya petrol pazarında Suudi Arabistan'ın payının azalması devam etti.¹⁶¹

1982 yılında OPEC'te "kota sistemi" uygulanmaya başladı. Bu sisteme göre, her OPEC üyesi için üretimin hacmi belli ediliyordu ve uluslararası piyasada petrol fiyatlarına denetimi yapılmaktaydı. Bu sistem 1986 yılında petrol fiyatlarının aşağı düşmesini önleyemedi. Zira OPEC ülkelerinin çoğunluğu kendi kotalarına uyum sağlamıyorlardı. Bununla bile, 1973 yılından itibaren OPEC dünya petrol fiyatlarını belli etse de, bugüne kadar petrol fiyatları politikasında uzun vadeli stratejik hatt çekilmemiştir. Bu politikada bir takım unsurlar gözden kaçırılmıştı:¹⁶²

1.Neft fiyattan düşebilen aktiftir. "BP Statistical Review" a göre, dünyadaki petrol rezervi 40 yıl içinde tükenecek.

2.Petrol stratejik önemi olan üründür ve her geçen gün daha büyük önem taşıyor.

3.Yukardaki unsurlara dayanarak, belirtmek gerekir ki, petrol uygun alanlarda kullanılmalıdır.

OPEC'in uzun vadeli fiyat stratejisinin hazırlanması zorunludur. Bu aşağıdakilerle açıklanabilir:¹⁶³

1.OPEC ülkeleri dünya petrol ve gaz rezervlerinin büyük bir bölümüne sahiptir . (2003 yılı verilerine göre,% 77)

2.Kalkınmış ülkeler için OPEC gerekli petrol ihracatçısıdır. Petrol fiyatlarına kontrolün azalması büyük ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarsızlığa neden olabilir.

---

¹⁶¹ Beblawi, H. (1990), "The Rentier in State in the Arab World", G.Luicani (ed.), The Arab State (Routledge: London).

¹⁶² Adelman, Morris A. (2002), "World Oil Production and Prices 1947-2000", The Quarterly Review of Economics and Finance, 42:169-191.

¹⁶³ Öner Türk F.,(1983), "Petrol ve Ekonomisi Üzerine", Ankara: Maliye Bakanlığı Ya., No:259

3.OPEC ülkelerinin petrol gelirleri enflasyona sebep olmakla, diğer paralarla kıyaslanınca OPEC'in fiyat belirlenmesinde kullandığı ABD dolarının kurunu azaltıyor.

Günümüzde 2 ana petrol piyasasının varlığına dikkat etmek gerekir. Bunlardan birincisi fizikçi - petrolün reel olarak üreticiden doğrudan tüketiciye doğru hareketi ile tanımlanmaktadır. İkincisi ise sanaldır - buraya petrolün dünya borsalarındaki değeri ait edilir.¹⁶⁴ Araştırmacılar için krizin nasıl sonuçlanacağı konusunda temel unsur ve durum unsuru bir takım sıkıntılar yaratıyor. Temel unsur dünya petrol pazarında talep ve öneri dengesinin değişmesi ile ilişkilendirildiği için bu doğrudan petrolün borsa değerlerine, yani durum unsuruna etki ediyor. Petrol büyük stratejik öneme sahip bir ürün olduğundan, OPEC ve ithalatçı devletler arasındaki diyalog da önem arz eder. Bu diyaloga uluslararası petrol şirketlerinin de dahil olması zorunludur. Ana gündem konusu ise aşağıda gösterilen şekilde ve çerçeveye uygun şekilde yapılmalıdır:¹⁶⁵

- ✓ Dünya piyasasında petrol fiyatları ve dünya ekonomisine etkisi
- ✓ Petrol kullanımının etkin olması ve çevrenin korunması
- ✓ .Gelecek petrol endüstrisine yatırımların çekilmesi meselesi
- ✓ Petrol ihracından elde edilen gelirlerin kullanımı
- ✓ İdhalcı devletlerde petrol ürünleri üzerine konan vergiler
- ✓ Enerji güvenliği.

4.1.2. Azerbaycan ve OPEC işbirliğinin perspektifleri

Azerbaycan eskilerden beri petrol üreten en eski ülkelerden biridir. Orta yüzyıllarda Bakü petrolü kervan aracılığıyla Büyük İpek Yolu ile Avrupa'ya ve Ortadoğu'ya taşınıyordu. Petrol ülkenin dış ticaretinde önemli mevkilerinden birini tutu¹⁶⁶yordu. Dünyada ilk petrol 1848 yılında Bakü'de çıkartılmıştı.

---

¹⁶⁴ Adelman, Morris A. (2002), "World Oil Production and Prices 1947-2000", The Quarterly Review of Economics and Finance, 42:169-191.

¹⁶⁵ Epstein, E. J., (1983). "OPEC: The Cartel that never Was", The Atlantic, Vol. 251:68.

¹⁶⁶ Hesenov. E., (2005), "Müasir beynelxalq münasibetler ve Azerbaycanın xarici siyaseti", B., Azerbaycan neşr.

XIX yüzyılın sonu ve XX yüzyılın başlarında Bakü dünyanın en büyük petrol üreticisine dönüşmüştür. Yüzyılın ilk yıllarında Bakü'de dünyada üretilen petrolün yarısı üretiliyordu. Yüzyılın ortalarına kadar Bakü dünyanın en büyük petrol üreticilerinden biri olarak kalıyordu. II Dünya savaşı öncesi onyılda ve savaş yıllarında Bakü SSCB'nin petrol üssü rolünü oynuyordu.

Ural ve Batı Sibirya'da yeni petrol yataklarının bulunması sonucunda Azerbaycan petrol endüstrisinin SSCB petrol üretiminde payı% 2'e kadar azaldı. Tarihen petrol üreten ülke olarak Azerbaycan diğer petrol üreten ülkelerin gelişim tarihini takip ediyor.¹⁶⁷

Diğer petrol üreten ülkelerde olduğu gibi Azerbaycan'da da petrol üretiminin kara alanlardan deniz havzasına geçişi özel önem arz etmektedir. Kıtasal petrol yataklarının tükenmesiyle petrol üretimi deniz havzalarına doğru hareket etmiştir.¹⁶⁸

1949 yılında Petrol Taşlarının büyük petrol yataklarının işlenmesine başlanmış, bu yatağın tükenmesinden sonra 1980 yılında "Güneşli" petrol yatağı kullanılmaya başlanmıştır. Artık 1991 yılında bu yatakta aranan petrol toplam petrol üretiminin % 57'sini oluşturuyordu. 1980 yılları arasında Hazar'ın daha büyük derinliklerinde jeolojik keşif çalışmaları devam etmiştir. Keşif edilmiş yataklardan "Azeri", "Çırac" ve "Karabağ" yatakları büyük perspektife sahiptir. Araştırmacılara göre bu yatakların tam kapasite çalışması sonucunda Azerbaycan'da yılda 50 milyon tondan fazla petrol üretecek. Sonuçta ülke dünya pazarında büyük petrol ihracatçısına dönüşecektir.

Ülkede güçlü bir doğalgaz tesisinin kurulması üretim kapasitelerinin gelişimine ve entegrasyon süreçlerinin hızlanmasına uygun zemin oluşturacaktır.¹⁶⁹

Bu kompleks ülkenin başlıca sanayi -istehsal fonlarının % 40'dan çoğunu organize ediyor. Azerbaycan petrol-doğalgaz sanayi tesisinin geliştirilmesi

---

¹⁶⁷ Ehmedov. M., (1997), "Azerbaycan: Yeni neft erası və beynelxalq siyaset", B., Elm.

¹⁶⁸ Hesenov. E., (2005), "Müasir beynelxalq münasibetler ve Azerbaycanın xarici siyaseti", B., Azerbaycan neşr.

¹⁶⁹ Hesenov. E., (1992), "Azerbaycanın xarici siyaseti, Avropa dövlətləri və ABS", B., Azerbaycan.

petrol-gaz kaynaklarının etkin kullanımı için bir dizi doğal ve ekonomik koşullara sahiptir:¹⁷⁰

- Onaylanmış ve öngörülen büyük petrol yataklarının bulunması;
- Azerbaycan petrolünün yüksek kalite parametrelerine sahip olması, güçlü lojistik altyapının, temel fonların, enerji ekonomisinin varlığı;
- Petrol üretimi hacmini birkaç kez aşan çeşitlendirmeli petrol işleme tesisinin varlığı;
- Vasıflı elemanların varlığı.

Fakat petrol endüstrisinin gelişmesi faktörlerinden bazı nedenlerden dolayı tam kapasite kullanılmamaktadır. Görmezden gelinemez ki, petrol-gaz tesisi kısa vadeli perspektif ülke ekonomisinin gelişiminde önemli rol oynuyor ve gelecek gelişmesinde de önemli rol oynayacaktır. Bu amaçlara ulaşmak için aşağıdaki önlemlerin alınması önemlidir:¹⁷¹

- Kadroların geliştirilmesi de dahil olmak üzere petrol-gaz kompleksinin kurumsal ve teknik açıdan yeni bir düzeye dönüşümü;
- Yabancı yatırımcılarla birlikte etkili petrol üretimi üzere toplam petrol stratejisinin hazırlanması
- Özel petrol mevzuatının kabul edilmesi

Ülkedeki mevcut karasal ve karadeniz petrol yatakları tükenmektedir, aynı zamanda altyapı manevi yönden yaşlanmıştır. Denizde bulunan yeni yataklarla çalışmaksa yeni teknolojinin uygulamasını gerektiriyor.

Ülkenin petrol-gaz endüstrisi karşısında çelişkili ve çok zor örnek duruyor;¹⁷²

1. Çalışmakta olan yataklarda üretimin yeniden düzenlenmesi ve rekonstrüksiyonu;

2. Yeni yatakların keşif olunması ve kullanımı.

---

¹⁷⁰ Nesibli. N., (2000), “Azerbaycanın geopolitikası ve nefit”, B., Xezer Universiteti Neşriyyatı

¹⁷¹ Nesirov. E., (1999), “Azerbaycan nefiti və beynelxalq müqavileler”, B., Respublika Xatire Kitabı Neşriyyatı.

¹⁷² Nesibli. N., (2000) “Azerbaycanın geopolitikası və nefit”, B., Xeeər Universiteti Neşriyyatı.

Kullanılmakta olan yatakların rekonstruksiyası sırasında temel amaç ekonomik yönden gayri-etkili yataklarda çalışmaların durdurulması, ekonomik yönden yararlı olan yatakların kullanılmasının modernleştirilmesi.

Ayrıca dikkate almak lazım, yatakların kullanılması sırasında batı standartları uygulanmıştır ve bu yatakların bir kısmında çağdaş teknolojinin uygulanması sonucunda petrol üretimini sağlamak mümkündür. Bu kaynakların kullanılması yabancı sermayenin maddi ve teknik yardımını aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Azerbaycan'daki büyük petrol yataklarının kullanımındaki teknik zorlukların çözülmesi sırasında dış mali ve teknik yardımın gerekliliği henüz SSCB döneminde hissetmeye başlanmıştı. 1990'lı yıllarda ihale sonucunda ABD'nin Amoco petrol şirketine ve Azeri yatağı üzere projenin ekonomik-teknik analizi havale edilmiştir.¹⁷³

Daha sonra bu projeye birkaç yabancı şirketlerin katılması sonucunda konsorsiyum oluşturulmuştur. Ülke bağımsızlığını kazandıktan sonra yabancı petrol şirketlerinin Azerbaycan petrol yataklarının işlenmesine çekilmesi büyük boyutlara alındı. Artık geçiş döneminin ilk yıllarında bir grup petrol şirketleri ile tamamlayıcı ve yeni anlaşmalar imzalandı, ilgili konsorsiyumlar kuruldu.

1994 yılında gelişmiş ülkelerin petrol şirketleri ile imzalanmış olan "Yüzyılın anlaşması" bu süreçte kendine özgün katalizör rolünü oynadı ve sonraki yıllarda petrol yataklarının işlenmesi için daha 18 büyük kontratın imzalanmasıyla sonuçlandı. Azerbaycan büyük doğalgaz yataklarına sahiptir.¹⁷⁴

Aşağıdaki tablo'da imzalanmış anlaşmalar üzere petrol yatakları ve yapılacak yatırımlar gösterilmiştir. Hazar denizi'nin Azerbaycan sektörüne 130 perspektif petrol kuruluşu keşfetmiştir ki, onların yaklaşık 5-6 milyar ton ham petrol ve 4-5 milyar metre küp doğal gazın olması öngörülüyor.

İmzalanan kontratlara göre onların yürürlükte olduğu sürede (yaklaşık 30 yıl) petrol üretimi 2.3-3.1 milyar ton veya yıllık 70-100 milyon ton olacaktır. Bu

---

¹⁷³ Hesenov. E., (2005), "Müasir beynelxalq münasibetler ve Azerbaycanın xarici siyaseti", B., Azerbaycan neşr.

¹⁷⁴ Nesirov. E., (1999), "Azerbaycan nefti və beynelxalq müqavileler", B., Respublika Xatire Kitabı Neşriyyatı

dönem içinde Azerbaycan'ın petrol sektörüne ortalama 50-60 milyar \$ yabancı yatırım yapılacaktır. Karşılaştırmak için belirtelim ki, 1971-1999 yıllarında ülkede 245 milyon ton petrol üretilmiştir.¹⁷⁵

Yapılan anlaşmalar'da Azerbaycan'ın orta payı yaklaşık % 37.6'dır. Bu da petrol kontratlarının çapı ve anlaşmaların ülke ekonomisinin gelişmesine yapacağı olumlu etkiyi gösteriyor.

Bu kontratlarda 15 ülkeden 33 yabancı petrol şirketi katılıyor. Bununla birlikte İngiltereden 130, ABD'den 110, Fransa, Almanya, İsveç, Japonya, İtalya'dan 10'larla hizmet şirketleri kontratlar üzere petrol üretiminde dolaylı katılıyorlar.

Tablo 4. İmzalanmış anlaşmalar üzere petrol yatakları ve yapılacak yatırımlar¹⁷⁶

Say	Yatakların adı	Petrol rezervi (milyon ton)	Yapılacak yatırım (milyar \$)	Azerbaycan'ın payı
1	Azeri, Çırac ve Güneşli	600	14-12	10
2	Karabağ	80-150	1.7-2	7.5
3	Şahdeniz	100	4	10
4	Eşrefi, Dan yıldızı	100-150	1.5-2	20
5	Lenkeran deniz, Talış deniz	100	1.5-2	15

¹⁷⁵ Nesirov. E., (1999), "Azerbaycan nefti və beynelxalq müqavileler", B., Respublika Xatire Kitabı Neşriyyatı

¹⁷⁶ Gafarov. Ş., (2002), "İqtisadi nezeriyye", B., Elm.

6	Yalama D-222	100	1.5-2	40
7	Nahçıvan	75-100	5	50
8	Abşeron	150-300	3-3.5	50
9	Oğuz	75	2	50
10	Kürtaşı	90-120	2	50
11	Güney-batı Kobustan	30-60	0.3-0.5	20
12	İnam	150-250	3-4	50
13	Murathanlı, Caferli, Zerdab	50-80	1-1.5	50
14	Araz,Alev, Doğu	150-300	9	40
15	Kürsenği, Karabağlı	60-90	0.5-0.8	50
16	Ateşgah, Yanan tava,Muğandeniz	100	2	50
17	Zafer, Meşale	120-150	2	50

18	Lerik deniz,Güney	100-120	2	50
19	Padar	50-100	0.8-1	20
	Toplam 19 anlaşma	2330-3095	54.8-61.3	37.6

1994 yılında "Azeri", "Çırac", "Güneşli" yataklarının kullanılmasına ilişkin Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile batılı petrol şirketleri arasında imzalanan "Yüzyılın anlaşması" özel önem arz etmektedir.¹⁷⁷

Kontrata göre 30 yıl içinde 511 milyon ton petrol çıkarılması öngörülmüş ki, bunun 258 milyon tonu Azerbaycan'a ulaşacak ve yatırımların % 80'i batılı şirketler tarafından yapılacaktır.1997 yılında açılan 3 sondaj kuyusu gösteriyor ki, yataklarda en az 650 milyon ton petrol ve 150 milyar metre küp gaz var.

"Azeri" ve "Çırac" yataklarının batılı petrol şirketleri ile beraber kullanılacak. Güneşli yatağının ise 2000 metreden derinde bulunan bölümlerine batılı şirketler bakacak. Kullanılanlar sırasında üretilmiş gaz kondensatı Azerbaycan'a gelecektir.¹⁷⁸

" Yüzyılın anlaşması" 3 ana aşamada hayata geçirilecektir.¹⁷⁹

1.1997-2000'li yıllar. Bu yıllarda sermaye yatırımları büyük önem taşıyor, petrol ihracatı artıyor, dış investorlar ilk gelirlerini elde ediyorlar.

2.2001-2005'li yıllar. Petrol ihracatı önemli ölçüde artır. Toplam gelirin yarısının konsorsiyum harcamalarının karşılanmasına harcanıyor. Azerbaycanın payına toplam gelirin %33'ü düşüyor.

3.2007 yılından itibaren Azerbaycan gelirlerini % 33'den % 80'e dek kaldırıyor.

¹⁷⁷ Nesirov. E., (1997), "Azerbaycan-ABŞ münasibetleri", B., Mütercim

¹⁷⁸ Gafarov. Ş., (2002), "İqtisadi nezeriyye", B., Elm

¹⁷⁹ Ehmedov. M., (1997), "Azerbaycan: Yeni neft erası və beynelxalq siyaset", B., Elm.

Dünya ekonomisi ile daha sıkı entegre ve bölgede jeopolitik durumu dikkate alarak Azerbaycan " Yüzyılın anlaşmasındaki" payının bir kısmını diğer ülkelerin petrol şirketlerine satmıştır.

Anlaşma imzalanırken Azerbaycan % 30'luk paya sahipdiyse, daha sonra % 10'luk payını Rusya'nın Lukoil, ABD'nin Exxon % 5'lik payınıysa türk petrol şirketine satmıştır.

Yukarıda belirtilenlerden böyle sonuca varıyoruz ki, petrol sektörünün gelişmesi, özellikle, "Yüzyılın anlaşması" nin uygulanması Azerbaycan ekonomisinin gelişim lokomotivi rolünü oynuyor.

Bugün dünya piyasasında oluşan yüksek petrol fiyatları Azerbaycan'ın döviz gelirlerinin artmasına neden olmuştur. Petrol ihracatından elde edilen döviz gelirleri ülke ekonomisinin, özellikle petrol sektörünün gelişimi için üs rolünü oynuyor. Ayrıca petrol gelirleri sayesinde ülkede büyük ölçekli altyapı projeleri hayata geçiriliyor. Petrol gelirleri Azerbaycan'a Bakı-Ahalqalakı-Gars demiryolunun çekilmesinin başlıca finans sağlama rolünü oynamaya olanak vermiştir.¹⁸⁰

2008 yılında Azerbaycan'ın devlet bütçesinin giderleri 10milyar manattan çok olmuştur. Belirtmek gerekir ki, Azerbaycan'ın devlet bütçesinin gelirlerinin % 60'i petrol sektöründen elde ediliyor.Petrol gelirleri ülkenin tediye denginde dengenin korunmasında ve ülkenin ödeme yetenekli olmasında önemli rol oynuyor.

Tediye dengesinin analizi, önceki yıllarda olduğu gibi 2008 yılında da dış ekonomik operasyonlar petrol-gaz sektör için olumlu bakiyeye, sektörde ise eksi bakiyeye sahip olmuştur.¹⁸¹

Doğalgaz sektörü üzere girdiler genellikle petrolün ihracı ve bu sektöre dahil edilen yabancı sermayenin sayesinde şekillenir. Bu sektör üzere ödemeler ise menfaatin ve yatırımların repartriasyonunu, makine mekanizma ve diğer malzemelerin ithalatının, ayrıca ana ihraç boru hatlarının inşaatları ile ilgili

---

¹⁸⁰ Gafarov. Ş., (2002), "İqtisadi nezeriyye", B., Elm

¹⁸¹ Nesibli. N., (2000), "Azerbaycanın geopolitikası ve neft", B., Xezer Universiteti Neşriyyati

Türkiye ve Gürcistan topraklarındaki çalışmaların finansmanına harcanan paraları yansıtıyor. Petrol-gaz sektörü için oluşan olumlu bakiye ekonominin diğer sektörlerinin yabancı paraya ihtiyacının karşılanmasını ve ülkenin döviz rezervlerinin artırılmasını sağlamıştır.¹⁸²

Tediye denginde ihraç edilen mallar arasında petrol ürünleri baskın düzenliyor. İhracatta petrol ürünlerinin payı % 90'dan fazladır. 2006 yılı içinde yabancı devletlere 12 milyar dolar değerinde petrol ürünleri ihraç edilmiştir ki, bu da 2005 yılının sonuçlarından 1.8 kat fazla.

İhraç edilmiş petrol ürünlerinin yalnız 1.6 milyar doları petrol ithali ürünlerinin, 10.4 milyar doları ise ham petrol ihracatının payına düşüyor. İhraç edilen ham petrolün 9.9 milyar doları Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi tarafından üretilmiş petrolün ortak değeridir.

Bunun da 1613.3 milyon doları Azerbaycan'ın payına düşen, 8.2 milyar doları ise "Yüzyılın anlaşması" ile ilgili konsorsiyumun yabancı hissedarlarının payına düşen petrolün değeridir. İhraç edilen toplam ham petrolün 564.4 milyon doları ise SOCAR ve ülkenin diğer kurumları tarafından yurtdışına gönderilmiştir.¹⁸³

Dünya petrol piyasasında petrol fiyatlarının düşmesi öncelikle Azerbaycan'ın tediye dengesindeki olumsuz bakiyenin oluşmasına ve ülkede ödeme kabiliyetinin azalması ile sonuçlanacaktır. Ayrıca devlet ülkede gerçekleştirilen çok sayıda ekonomik sosyal reform ve programların gerçekleşmesinde sorunlarla karşılaşacaktır.

Bu riskleri dikkate alarak devlet tarafından Petrol Vakfı oluşturulmuştur. Petrol Vakfı'nın kurulmasında temel amaç petrol gelirlerini verimli kullanılmasının düzenlenmesi, oluşabilecek fiyat krizi için döviz rezervlerinin oluşturulması ve gelecek nesiller için döviz ihtiyatlarının oluşturulmasıdır. Bu yıl ülkenin döviz rezervleri 18 milyar dolardan fazladır.¹⁸⁴

---

¹⁸² Hesenov. E., (1992), "Azerbaycanın xarici siyaseti Avrupa devletleri ve ABŞ", B., Azerbaycan.

¹⁸³ Gafarov. Ş., (2002), "İqtisadi nezeriyye", B., Elm

¹⁸⁴ Nesirov. E., (1999), "Azerbaycan nefti ve beynelxalq müqavileler", B., Respublika Xatire Kitabı Neşriyyatı.

Petrol kontratlarının tam kapasite çalışması sonucunda yılda 50-60 milyon ton petrol üretmesi sağlanacak. Buysa Azerbaycan'ı dünya petrol piyasalarının önemli oyuncularından biri yapacaktır. OPEC dünya piyasalarında fiyatların yükseltilmesi amacıyla örgüte üye olmayan petrol üreten ülkelerle görüşmeler yapıyor.

Açıktır ki, Azerbaycan da OPEC'in ilgi alanına girmektedir. Örgüte üye olmayan petrol üreten ülkelerin dünya pazarlarına kontrolsüz miktarda petrol çıkarmaları piyasada teklifi artırıyor ve bu da fiyatların düşmesine neden oluyor. Dikkate almak lazım ki, Hazar petrolü içindeki kükürdün azınlığı, hafif fraksiyonları büyük olması ile ayrılır ve dünya petrol piyasalarında kaliteli, rekabet yetenekli petrol sayılır. Bu nedenle Hazar bölgesi ülkelerinin, özellikle Azerbaycan'ın kartele katılması örgütün çıkar alanındadır. OPEC'in dünya petrol piyasasına etkisi yadsınamaz ki, bu da Azerbaycan'ın petrol piyasası konyukturasyonunu etkiliyor.¹⁸⁵

2005 yılında faaliyete başlamalı olan, ancak 2006 yılında işletmeye alınan Bakı-Tiblisi-Ceyhan petrol boru hattının Akdeniz petrol piyasasına etkisini önceden değerlendiren OPEC ülkeleri daha 2003 yılında Azerbaycan ile görüşmelere başlamıştı.

2003 yılında Bakü'de düzenlenen "Caspian oil and gas 2003" konferansında Suudi Arabistan'ın petrol Bakanı Ali el Naimi bildirmiştir. "Eğer taraflar Hazar bölgesinde işbirliğine girmeseler petrolün fiyatı 10 \$ /bareledek düşebilir, eğer işbirliği gerçekleşirse fiyatları OPEC "fiyat koridorunda" tutmak mümkün olacak". O, konferansta Azerbaycan'ı OPEC'in stratejik ortağı olarak adlandırmıştır. Bu Suudi Arabistan tarafından Azerbaycan'ın kuruma davet edilmesi konusunda açık çağrı idi.¹⁸⁶

Azerbaycan'ın OPEC'e üye olması ülkenin çıkarlarına cevap vermiyor. Azerbaycan'ın örgüte üyeliği sonucunda elde edecekleri ve kaybedeceklerine bakıldığında bunun şahidi oluyoruz. Örgüte üyelik sonucunda ülke üzerinde

---

¹⁸⁵ Gafarov Ş., (2002), "İqtisadi nezeriyye", B., Elm

¹⁸⁶ Nesibli. N., (2000), "Azerbaycanın geopolitikası ve neft", B., Xezer Universiteti Neşriyyatı.

petrolün üretimini belli bir düzeyde tutulması konusunda yükümlülükler alacaktır.

Oluşan ekonomik ve jeopolitik durum Azerbaycan'ın petrol üretimini azaltması gerçekçi gözüküyor ve ulusal çıkarlara cevap vermiyor. Petrol üretimini azaltılması ayrıca ülkenin ekonomik gelişmesine olumsuz etkileyecektir. Bu sırada ülkeye yatırım yapmış batılı şirketlerin de çıkarlarını görmezden gelinemez.¹⁸⁷

Örgüte üye olacağı takdirde ise Azerbaycan dünya petrol piyasasında fiyatın yüksek düzeyde tutulması ve petrolden gelen gelirlerin yükseltilmesi doğrultusunda örgüt ülkeleri ile birlikte petrol politikasından yararlanmasını avantajını kazanacaktır. Azerbaycan'ın bugünkü gerçeklerini dikkate alırsak ülkenin "Kazakistan birikimini" kullanılması daha isabetlidir. Bu Azerbaycan'a OPEC'in konferansında gözlemci olarak katılmak ve örgütün dünya petrol pazarında izlediği politikayla daha yakından tanışmak hakkı veriyor. Petrol üretimini maksimum düzeye ulaştığı zaman ise Azerbaycan ulusal çıkarlarına cevap vereceği halde örgüte üyelik konusuna bakabilir.¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ Nesirov. E., (1997), "Azerbaycan-ABŞ münasibetleri", B., Mütercim, 1997.

¹⁸⁸ Hesenov. E., (2005), "Müasir beynelxalq münasibetler ve Azerbaycanın xarici siyaseti", B., Azerbaycan neşr.

SONUÇ

Böylece dünyanın enerji haritasına ve onun XX-XXI yüzyılın kavşağındaki gerçek tablosuna göz attıktan sonra şöyle bir sonuca varabiliriz, OPEC ülkelerinin, özellikle de Basra Körfezi Arap Devletleriyle İşbirliği Konseyi'ne üye olan devletlerin (Bahreyn, Umman, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri) dünya enerji pazarında olan ağırlığı yeterince büyüktür.

Bugün dünya petrol piyasasının yönetiminde OPEC çok büyük bir etkiye sahiptir. Elbette, kendi hedefine ulaşmak için OPEC kararlılıkla faaliyet göstermektedir. Bugün de örgütün içinde çatışmaların olmasına rağmen OPEC dünya petrol piyasasının bir numaralı oyuncusudur. Sahip olduğu petrol rezervlerini dikkate alırsak OPEC uzun süre dünya petrol pazarında bu şekilde kalacaktır. Örgütün amaçlarına bakıldığında hedefi dünya petrol piyasasında petrol fiyatlarını kendisi belirlediği fiyat koridorunda tutmaktır. Örgütün temel sorunu ise bu politikasını sürdürmek için petrol üretiminde uyguladığı kotalara üye ülkelerin, özellikle Nijerya ve Venezuela'nın uymasıdır.

Ayrıca ABD'nin Irak'a müdahalesi sonucunda oluşmuş olumsuzluklar, petrol rezervlerine göre OPEC ülkeleri arasında 3'üncü sırada olan Irak'ın 1990'li yıllardan beri örgütün görüşmelerinde yer almaması ve ABD'nin işgalinden sonra Irak'ın örgütten çıkma ihtimalinin yüksek olması örgütü ciddi şekilde rahatsız ediyor. OPEC'in faaliyetinde önemli eksikliklerden biri de, burada çıkarları birbirine zıt olan ülkeler temsil ediliyor. Suudi Arabistan ve Arap yarımadası'nın diğer ülkelerinin nüfusu azdır, ama onların dev petrol yatakları var ve bu ülkelere dışarıdan büyük miktarda yatırım yapılıyor.

Ayrıca bu ülkeler batı petrol şirketleri ile sıkı ilişkiler kuruyorlar. OPEC'e üye olan diğer ülkeler, örneğin Nijerya'da ise nüfusun sayısı çoktur ve bu ülkeler için ise yoksulluk karakteristiktir. Bu ülkeler grubu, pahalı ekonomik kalkınma programlarını hayata geçiriyor ve onların büyük dış borçları var. Çok basit görünen bir sorun ise, "paraları nereye harcamak" sorunudur. Örneğin arap monarx'ları sel akımı ile gelen petrol dolarını çeşitli inşaatlara sarf ediyorlar.

Fakat sonradan devletler kendi gelirlerini daha verimli olan alanlara harcamaya başladı. Üçüncü ve temel sorunlardan biri, OPEC ülkelerinin dünyanın önde gelen devletlerinden teknolojik açıdan geri kalmasını telafi etmektir. Bu sorunun çözümü hızlı sanayileşme ve kentleşmedir.

Dünya petrol rezervinin % 78'ini kontrol etmesi örgütün tekelci konumunu yansıtıyor. Petrol fiyatlarının yüksek düzeyde tutulmasında örgüt ülkeleri ile birlikte petrol üreten büyük çok uluslu şirketler de ilginçtir. Bu, onlara petrol üretimi, satışı ve üretiminden daha fazla gelir elde etmeye olanak sağlıyor. Oluşan bu durum ise Azerbaycan'ın yararınadır ve ülke dünya petrol piyasalarındaki bu durumdan döviz gelirlerinin artırılması yönünde maksimum kullanıyor.

Azerbaycanda petrol endüstrisinin gelişmesi için aşağıdakiler önerilmektedir:

- ✓ Petrol endüstrisinin modernleştirilmesi ve yapısının iyileştirilmesi
- ✓ Petrol endüstrisinin ihracat potansiyelinin artırılması;
- ✓ Enerjiyi verimli kullanan, yüksek katma değer yaratan rekabet yetenekli sanayi üretiminin genişletilmesi;
- ✓ Mevcut doğal ve ekonomik kaynakların tarım ticaretine dahil edilmesinin desteklenmesi;
- ✓ Sanayinin altyapı donanımının iyileştirilmesi;
- ✓ Petrol endüstrisine yerli ve yabancı yatırımların teşvik edilmesi;
- ✓ Sanayi tesislerinde sağlıklı ve güvenli iş yerlerinin oluşturulması
- ✓ İhraç yönlü petrol sektörünün gelişmesi amacıyla kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi;
- ✓ Petrol ürünleri üreten modern fabrikaların sayısının artırılması

OPEC tarihi varlığı boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle petrol gelirlerinden bağımlılık düzeyinin yüksek olması nedeniyle dünya petrol piyasalarında fiyatın düşmesi, ülkelerin döviz gelirlerinin azalması, ülkelerde döviz ve ekonomik gerginliğin artmasına neden olmuştur.

Bu zorlukların ve yukarıda sıralanan sorunların giderilmesi sırasında örgüt tarafından alınan önlemler ve üye ülkelerin kalkınma deneyiminin öğrenilmesinin Azerbaycan için büyük önemi var. Yakın gelecekte Azerbaycan'ın büyük petrol ihracatçısına dönüştüreceğini dikkate alırsak OPEC ülkelerinin tecrübelerinin öğrenilmesinin ne kadar güncel olduğuna tanık oluruz.

KAYNAKÇA

- Adelman, M. A., (1984), **"International Oil Agreements"**, The Energy Journal, 5(3): 1-9
- Adelman, M. A., (2002), **"World Oil Production and Prices 1947-2000"**, The Quarterly Review of Economics & Finance, 42(2): 169- 191.
- Alpaslan Ekmek, (2011), **"Angola Ülke Raporu"**, Ankara-April.
- Ateş, D. (2012), **"Uluslararası Örgütler"**, Bursa.
- Archer, C. (1992). **"International Organizations"**, London
- Baddour, J. W. (1997). **"The International Petroleum Industry: Competition, Structural Change and Allocation Of Oil Surplus"**, Energy Policy, 25(2): 143-157.
- Bayraç H. Naci, (1999), **"Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Analizi"**, Türkiye'deki Gelişimi ve Eskişehir Uygulaması, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Beblawi, H. (1990), **"The Rentier in State in the Arab World"**, G.Luicani (ed.), The Arab State (Routledge: London).
- Berument H. , N.Ceylan, N. Dogan, (2010), **"The Impact of Oil Price Shocks on the Economic Growth of Selected MENA Countries"**, The Energy Journal, Vol. 31, No. 1
- BP statistical Review of World Energy,June 2008
- Brown, L. R. (2008), **"Plan B 3.0, Earth Policy Institute"**, Tema Vakfi Yayınları, New York
- Caporaso, J. A, Pelowski, A, L. (1971). **" Economic and Political Integration in Europe: A Time-Series Quasi-Experimental Analysis"**, American Political Science Review, Vol 65, June
- "China and Russia sign \$400 bn gas deal"**, Financial Times, 21 May 2014
- Coleman, L. (2012). **"Explaining Crude Oil Prices Using Fundamental Measures"**, Energy Policy, 40: 318-324.

Daniel Durand, (1974), “**Uluslararası Petrol Sorunları**”, (çev:Teoman Tunçdoğan), İstanbul, Gelişim Yayınları.

Davis H. David,(1982), “**Energy Politics**”, Third Edition, New York: St. Martin’s Press.

Demirer, R. ve Kutan, A. M. (2010). "**The Behavior of Crude Oil Spot and Futures Prices Around OPEC and SPR Announcements: An Event Study Perspective, Energy Economics**", 32(6): 1467-1476.

D. Johany,(1980), “**The Myth of the OPEC Cartel**”, Wiley and Sons, New York

De Santis, R. A. (2003), "**Crude Oil Price Fluctuations and Saudi Arabia’s Behaviour**", Energy Economics, 25(2), 155-173.

Ehmedov. M., (1997), “**Azerbaycan: Yeni neft erası və beynelxalq siyaset**”, B., Elm.

“Ekvador Ülke Bülteni”, Eylül 2013 – DEİK

Epstein, E. Jay (1983). “**OPEC: The Cartel that never Was**”, The Atlantic, Vol. 251:68.

Eralp, Atilla, (2005), “**Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**”, İletişim yayınları, İstanbul.

Ercan M. Kamil, (1996), “**Uluslararası Petrol Arama ve Üretim Yatırımlarının Yapısı ve Finansal Yönden İncelenmesi**”, Ankara: Turkish Petroleum International Company Limited Ya., Eğitim Ya. No:1.

Gafarov. Ş., (2002), “**İqtisadi nezeriyye**”, B., Elm.

Gamze Güngörmüş Kona, (2008),“ **1999’lara Kadar Tarihsel Süreç Çerçevesinde Irak-Petrol ve Global Güçler**”, Global Strateji, Cilt 4, Sayı

George Daly, James Griffin ve Henry Steele, (1982)“**Recent Oil Price Escalations: Implications for OPEC Stability**”, OPEC Behaviour and World Oil Prices, Der. James Griffin ve David Teece, George Allen, London

Hamilton, J. D. (2009). "**Understanding Crude Oil Prices**", The Energy Journal, 30(2): 179-206.

Hansen, P. V. ve Lindhol, L. (2008). **"The Market Power of OPEC 1973-2001"**, Applied Economics, 40(22): 2939–2959.

Hesenov. Ə., (2005), **"Müasir beynelxalq münasibetler ve Azərbaycanın xarici siyaseti"**, B., Azərbaycan nəşr.

Hesenov. E., (1992), **"Azərbaycanın xarici siyaseti, Avropa dövlətləri ve ABŞ"**, B., Azərbaycan.

Horn, M. (2004), **"OPEC's Optimal Crude Oil Price"**, Energy Policy, 32(2): 269-280.

Hüseyn Pazarıcı, (1989), **"Uluslararası Hukuk Dersleri"** , AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara, c.II

IEA, World Energy Outlook, Paris, **"Assessing Today's Supplies to Fuel Tomorrow's Growth"**, OECD/IEA Pub., 2001.

IEA, World Energy Outlook, Paris: OECD/IEA, 2002.

James Griffin, (1985) **"OPEC Behaviour: A Test of Alternative Hypotheses"**, American Economic Review, cilt 75, sayı 5

Jerusalem Post, 3 April 2009

Karluk,R., (2007), **"Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar"**, İstanbul, Beta.

Karluk,R. (2001) **"Uluslararası Ekonomi"**, Beta Yayınevi, İstanbul.

Karluk,R., (2007) **"Uluslararası Kuruluşlar"**, Beta Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul.

Kaufmann, R. K. (2004). **"Does OPEC Matter? An Econometric Analysis of Oil Prices"**, The Energy Journal, 25(4): 67-90

Kerimov, C., Orucov, A., Kerimova T.(2008) **"Beynelxalq İqtisadi Teşkilatlar"**, Bakı

Key World Energy Statistics 2008 // International Energy Agency

Kızılkaya, E. ve Engin, C., (2006), **"Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele"**, Sosyal Bilimler Dergisi, s. 197-204, www.manas.kg

Mehmet Ögütçü, (1998), **"Yükselen Asya"**, İmge Kitapevi Yayıncılık, İstanbul

- Memmedov, M., İbadov, E. (2008) **“Beynelxalq İqtisadi Teşkilatlar”**, Bakı.
- Mitchell, B.R.,(2007), **“International Historical Statistics 1750-2005”**, Palgrave Macmillan, New York, United States, 2007 Oxford Economics Ltd, Oxford, UK
- Morozova İ. N., (2002), **“Osoĝennosti mirovovo rınka nefti v posledney çetverti XX veka i rolarabskix produçentov Persidskovo zalıva”** , Vostok, ORIENS, № 3
- Nazim Rza İsrافیlođlu, (2009), **“Neft qlobal munaqişeler menbeyi”**, Bakı
- Nesibli. N., (2000), **“Azerbaycanın geopolitikası ve neft”**, B., Xezer Universiteti Neşriyyatı
- Nesirov. E., (1997), **“Azerbaycan-ABŞ münasibetleri”**, B., Mütercim, 1997
- Nesirov. E., (1999), **“Azerbaycan nefti ve beynəlxalq müqavileler”**, B., Respublika Xatire Kitabı Neşriyyatı.
- “Nijerya ÷lke raporu”**, Mayıs, 2013
- OPEC Annual-Statistic Bulletin
- OPEC long-term Strategy, Vienna 2006
- Önertürk Filiz,(1983), **“Petrol ve Ekonomisi Üzerine”**, Ankara: Maliye Bakanlığı Ya., No:259
- Özen, Ç. (1995) **“Uluslararası Bütünleşmede İnceleme Düzeyi ve İletişim Niteliği”**, Avrasya Dosyası, Cilt 2, Sayı 3, Sonbahar.
- Özen. Ç., (2013), **“Uluslararası Örgütler”**, AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.
- Qin Shi,(1997) **“Çin”**, Yeni Yıldız Yayınevi, Pekin
- Sevim, C. (2009), **“Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri”**, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 13
- Soysal Cengiz, (2003), **“Rekabet Perspektifinden Türkiye Akaryakıt Sektörü”**, Ankara: Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi
- Şükrü S.Gürel, (1979) **“Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri”**, Ankara Üniversitesi SBF yayınları

Ufuk Tepebaş, (2007), **“Bölgesel Sorunların Çözümünde Uluslararası Örgütlerin Rollerini”**, TASAM Stratejik Araştırmalar Dergisi, sayı 10

Vedat Gürbüz, (2003), **“Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu: Global Politikaların Bölgesel yansımaları ve Irak Savaşı”**, Avrasya Dosyası, Enerji özel, Cilt 9, Sayı 1.

Vioti, P. and Kauppi, M. (1987), **“International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism”**, New York: Mc Millan Publication Co.

Yergin Daniel, (2003), **“Petrol-Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü”**, İstanbul: İş Bankası Ya.

Yücel F. Behçet (1994), **“Enerji Ekonomisi”**, Ankara: Febel Ltd. Şti. Ya

Şrepler X.A.,(1999),**“Mejdunarodnie Ekonomičeskie Organizacii”** M., Mejdunarodnie otnoşeniya

İNTERNET KAYNAKLARI

dissertation1.narod.ru/avtoreferats/avtoref198.html,(22.03.2015)

g8russia.ru/docs/11.html, (24.03.2015)

media.topping.com.ua/printnews/503983.html, (22.03.2015)

slei_org-academy-magazine-opec-publication_pdf.html, (20.03.2015)

tr.euronews.com/2014/11/27/opec-in-petrol-karari-sonrasi-fiyatlar-cakildi, (28.03.2015)

www.academia.edu/7259722/Venezuelada_Yerel_Y%C3%B6netimler, (26.03.2015)

www.bbc.co.uk/turkce/ekonomi/2014/10/141015_petrol_4_yilin_en_dusugu, (28.03.2015)

www.chinaability.comreserves.htm, (29.03.2015)

www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/127/Kuveyt%20Ulke%20Bulteni%20Nisan%202008_TR.pdf, (26.03.2015)

www.dispolitika.org.tr/dosyalar/petrol&tehdit_p.htm, (28.03.2015)

www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticareti/Sekt%C3%B6rler%20ve%20Destek%20Programlar%C4%B1/02.Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20M%C3%BCteahhitlik%20ve%20Teknik%20M%C3%BC%C5%9Favirlik%28YDMH%29/%C3%9Clike%20Raporlar%C4%B1/CEZAY%C4%B0R%20RAPORU.pdf, (27.03.2015)

www.eia.gov/forecasts/steo/special/pdf/high-oil-price.pdf, (28.03.2015)

www.enfal.de/sosyalbilimler/p/017.htm, (24.03.2015)

www.humanities.edu.ru/db/msg/75162, (20.03.2015)

www.iea.org/Textbase/about/copyright.asp, (24.03.2015)

www.mazotkacakcisi.com/2014/10/16/dunya-petrol-rezervleri, (26.03.2015)

www.mfa.gov.tr/nijerya-ekonomisi.tr.mfa, (27.03.2015)

www.mofa.gov.iq/documentfiles/130171515585344412.pdf, (20.03.2015).

www.oilru.com/nr/125/2334/, (20.03.2015)

www.opec.org, (24.03.2015)

www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/AR2007.pdf, (28.03.2015)

www.petrol.itu.edu.tr/question/faq_t.html#bas, (28.03.2015)

www.quandl.com/data/OPEC/ORB-OPEC-Crude-Oil-Price, (28.03.2015)

www.statista.com/statistics/262858/change-in-opec-crude-oil-prices-since-1960/, (28.03.2015)

www.whitehouse.gov, (29.03.2015)

www.wtrg.com/prices.htm, (28.03.2015)

REFERAT

II Dünya savaşından sonra sosyalizmin geniş kapsamı alması uluslararası ilişkilerin yürüyüşüne güçlü etki gösterdi ve sömürgecilik sisteminin dağılması ile sonuçlandı. Bazı devletlerin siyasi bağımsızlığını etkileyen faktörler sırasına önemli doğal kaynaklar üzerinde egemenlik de dahil oldu. Bu gruba dahil olan ülkeler 70'lerin başlarından itibaren kapitalist ülkelerinde petrol kaynaklarının % 70 den fazlasını kontrol eden uluslararası petrol karteline ve dev monopoliyalara karşı mücadele veriyorlardı.

10 Eylül 1960'da İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezüella hükümet temsilcileri Bağdat'ta toplanarak üye ülkelerin petrol politikalarını koordine edecek ortak bir petrol politikası çerçevesinde birleşecekleri daimi bir petrol ihraç eden ülkeler örgütü OPEC'i kurmayı kararlaştırmışlardır.

Kuruluşa, sonradan Katar (1961), Ubya (1962), Endonezya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvator (1973-1992) ve Gabon (1975-1994) katılmışlardır.

Örgütün başlıca organları yılda en az iki kez toplanan üye ülkelerin üst düzey temsilcilerinden oluşan konferans ve yöneticiler kuruludur (board of governors).

Kurumun temel amaçları:¹⁸⁹

- Üye devletlerin petrol politikalarının koordinasyonu ve uyumlaştırılması;
- Onların çıkarlarının korunması için etkili araçların belirlenmesi;
- Dünya petrol piyasasında fiyatların kararlılığını sağlamak;
- İhracatçı devletlerin çıkarlarına dikkat etmek ve aşağıdakileri sağlamak

Petrol ihraç eden istenilen ülke OPEC'e üye kabul edilebilir. Bunun için o ülkenin öncelikle örgüte başvurusuna bakılıyor ve konferansta oy vermek için sese koyuluyor. Bani üyelerin oyları da dahil karar $\frac{3}{4}$ oy çoğunluğuyla kabul edilmelidir.

---

¹⁸⁹ Şükrü S.G., (1979) “Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri”, Ankara Üniversitesi SBF yayınları

Günümüzde, dünyada üretimi yapılan 160'dan fazla ham petrol çeşidi bulunmaktadır. Bunların içinde West Texas Intermediate (WTI), Brent Blend ve Dubai Fateh, dünya çapında fiyat yapıcı (price maker) ve kalite açısından referans/kriter petroler olarak kullanılmakta; diğer petrol fiyatları bu petrolerin fiyatlarına göre belirlenmektedir.¹⁹⁰ WTI petrolünün vadeli işlemlerinin büyük bir kısmı New York Mercantile Exchange (NYMEX)'de işlem görmekte; Brent petrolü çoğunlukla Intercontinental Exchange (ICE)'de işlem görmekte; Dubai Fateh petrolü çoğunlukla Dubai Mercantile Exchange (DME)'de işlem görmektedir. Petrolün işlem gördüğü borsaların -yukarıda bahsedilen üç büyük borsa da dâhil olmak üzere-, birlikte hareket ettiğini ve dünya genelinde bütünleşik bir petrol piyasasının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁹¹

OPEC sepet fiyatı, petrol ihraç eden ülkeler organizasyonuna dahil ülkelerin uyguladığı fiyatlandırma mekanizması ile belirlenmiş ortalama fiyattır. Ortalama petrol fiyatı belirlenirken yedi farklı referans petrolün ortalaması kullanılmaktadır. Referans petrolerden altısı OPEC üyeleri tarafından üretilirken, yedincisi ise (Istmus) OPEC üyesi olmayan Meksika tarafından üretilmektedir.

Referans petroler şunlardır: ¹⁹²

Arabian Light (Arap hafif petrolü), Suudi Arabistan

Dubai, Birleşik Arap Emirlikleri

Bonny Light, Nijerya

Saharan Blend, Cezayir

Minas, Endonezya

Tia Juana Light, Venezuela

Istmus, Meksika

Çift kutuplu sistem çöktükten sonra büyük devletlerin statüsünde da ciddi değişiklikler yaşandı. Bu anlamda modern ABD özünde eski dönemin "kalıntı" larını yansıtıyordu. Onun politikası eski statüsünü geri almaya yönelmişti. Bu,

¹⁹⁰ Coleman, L. (2012). "Explaining Crude Oil Prices Using Fundamental Measures", Energy Policy, 40: 318-324.

¹⁹¹ Adelman, M.A. (1984), "International Oil Agreements", The Energy Journal, 5(3): 1-9

¹⁹² http://www.petrol.itu.edu.tr/question/faq_t.html#bas, (28.03.2015)

petrol donanımının istikrarının sağlanmasında, daha geniş anlamda ise, enerji güvenliğinin temel çizgisinin belirlenmesinde kendini gösteriyordu.¹⁹³

Azerbaycan eskilerden beri petrol üreten en eski ülkelerden biridir. Orta yüzyıllarda Bakü petrolü kervan aracılığıyla Büyük İpek Yolu ile Avrupa'ya ve Ortadoğu'ya taşınıyordu. Petrol ülkenin dış ticaretinde önemli mevkilerinden birini tutu¹⁹⁴yordu. Dünyada ilk petrol 1848 yılında Bakü'de çıkartılmıştı.

İhraç edilmiş petrol ürünlerinin yalnız 1.6 milyar doları petrol ithali ürünlerinin, 10.4 milyar doları ise ham petrol ihracatının payına düşüyor. İhraç edilen ham petrolün 9.9 milyar doları Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi tarafından üretilmiş petrolün ortak değeridir.

Bunun da 1613.3 milyon doları Azerbaycan'ın payına düşen, 8.2 milyar doları ise "Yüzyılın anlaşması" ile ilgili konsorsiyumun yabancı hissedarlarının payına düşen petrolün değeridir. İhraç edilen toplam ham petrolün 564.4 milyon doları ise SOCAR ve ülkenin diğer kurumları tarafından yurtdışına gönderilmiştir.¹⁹⁵

OPEC tarihi varlığı boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle petrol gelirlerinden bağımlılık düzeyinin yüksek olması nedeniyle dünya petrol piyasalarında fiyatın düşmesi, ülkelerin döviz gelirlerinin azalması, ülkelerde döviz ve ekonomik gerginliğin artmasına neden olmuştur.

---

¹⁹³ İsrailoğlu N. R., (2009), "Neft global münaqişeler menbeyi", Bakı

¹⁹⁴ Hesenov. E., (2005), "Müasir beynelxalq münasibetler ve Azerbaycanın xarici siyaseti", B., Azerbaycan neşr.

¹⁹⁵ Gafarov. Ş., (2002), "İqtisadi nezeriyye", B., Elm

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler” branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
U-12T grup öğrencisi
Tofige HÜSEYNOVA'nın
“Uluslararası İlişkilerde OPEC'in Petrol Politikası” konusunda yazmış
olduğu bitirme tezine

REY

Tofige HÜSEYNOVA tarafından hazırlanan bitirme tezi Özet, Giriş, 4 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerini içermekte ve tamamı 88 sayfadan oluşmaktadır. Öğrenci “Uluslararası İlişkilerde OPEC'in Petrol Politikası” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde genel olarak OPEC'in kurulmasının tarihini, OPEC'e üye olan ülkelerin enerji politikalarını, OPEC'in sepet fiyatını ve enerji ilişkilerini incelemiştir.

Tofige HÜSEYNOVA'nın “Uluslararası İlişkilerde OPEC'in Petrol Politikası” konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

İ. Ü. F. Dr. Oktay GULİYEV

“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
Öğretim görevlisi

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler” branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
U-12T grup öğrencisi
Tofige HÜSEYNOVA'nın
“Uluslararası İlişkilerde OPEC'in Petrol Politikası” konusunda yazmış
olduğu bitirme tezine

REY

Tofige HÜSEYNOVA tarafından hazırlanan bitirme tezi Özet, Giriş, 4 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerini içermekte ve tamamı 88 sayfadan oluşmaktadır. Öğrenci “Uluslararası İlişkilerde OPEC'in Petrol Politikası” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde OPEC'in kurulmasının tarihini, OPEC'e üye olan ülkelerin enerji politikalarını, OPEC'in sepet fiyatını ve enerji ilişkilerini incelemiştir.

Tofige HÜSEYNOVA'nın “Uluslararası İlişkilerde OPEC'in Petrol Politikası” konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Doç. Dr. Kadir BAYRAMLI

“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
Öğretim görevlisi